॥ आपस्तम्बीयाग्निचयनप्रयोगः ॥

अग्निं चेष्यमाणोऽमावास्यायां पौर्णमास्यामेकाष्टकायां वोखां सम्भरति । त्र्यहादि दीक्षापक्षे उखासम्भरणप्रभृत्यामिक्षा पर्यन्तानिं कर्माणि । वसन्ते यथा सम्भविष्यन्ति तथोपक्रमः कार्यः[१] । एकाष्टकायां चेदुखासम्भरणं तदा तस्यामुखासम्भरणं कृत्वा पश्चिष्ट्यादि सर्वं वसन्ते कार्यम् । चतुरो मास इत्यस्मिन्पक्षे एकाष्टकायान्न लभ्यते । मासादि पक्षेषूखासम्भरणप्रभृति सर्वं वसन्ते कार्यं पशुश्च यथा भवति । एवं स्मृत्वारम्भः कार्यः ॥

अथाग्निप्रयोग उच्यते । वसन्ते पर्वणोरेकाष्टकायां वा प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा दर्भेष्वासीनो दर्भान् धार्यमाणः पत्न्या सह प्राणानायम्य सङ्कल्पं करोति । श्री परमेश्वर प्रीत्यर्थं ज्योतिषा

अथाग्निप्रयोग उच्यते । वसन्ते पवणारकाष्टकायां वा प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा दर्भेष्वासीनो दर्भान् धार्यमाणः पत्न्या सह प्राणानायम्य सङ्कल्पं करोति । श्री परमेश्वर प्रीत्यर्थं ज्योतिषा त्रिकद्रुकेण अग्निष्टोमेन साग्निचित्येन रथन्तरसाम्ना द्वादशशतदक्षिणेन यक्ष्ये, तेन परमेश्वरं प्रीणयानि । अप्तोर्यामश्चेत्–सोमेन यक्ष्ये अप्तोर्यामेणातिरात्रेण सर्वपृष्ठेन सर्वस्तोमेन साग्निचित्येन सहस्रदक्षिणेन तेन परमेश्वरं प्रीणयानि [२]। इति विशेषः । सहस्रदक्षिणापक्षे सङ्कल्प्य त्रैधातवीया [३] ।

सावित्रहोमः :–

तां समाप्य **विद्युत्** । ततः सोमप्रवाकवरणम् । मधुपर्कादिभिरभ्यर्च्य सोमप्रवाक ***सोमं म*** इत्यादि ऋत्विग्वरणम्

। कच्चिन्नाहीनः इति पृष्टे नाहीनस्त्रिकद्रुको ज्योतिरग्निष्टोमः । शेषं प्रकृतिवत् । अप्तोर्यामपक्षे – नाहीनस्सर्वपृष्ठसर्वस्तोमोऽप्तोर्यामस्सोमः । कच्चित्कल्याण्यो दक्षिणा इति पृष्टे सन्ति कल्याण्यो दक्षिणास्सुरूपा बहुमूल्यास्सहस्रं गावः । सक्षेदान्तं कृत्वा । अग्निं विहृत्य जुह्वां चतुर्गृहीतं गृहीत्वा ***बृहस्पतिपुरोहिता देवा देवानां देवा देवाः प्रथमजा देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा द्वितीयेषु द्वितीयास्तृतीयेषु त्रिरेकादशास्त्रिस्त्रयस्त्रिꣳशा ४ अनु व आरभ इदꣳ शकेयं यदिदं करोमि ते मावत ते माजिन्वतास्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन्क्षत्रेऽस्या–माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहूत्याꣳ स्वाहा*** आहवनीये जुहोति । देवेभ्य

ब्रह्मन्नस्मिन्क्षत्रेऽस्या–माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहूत्या५ं स्वाहा आहवनीये जुहोति । देवेभ्य इदम् । तूष्णीं जुहूं स्रुवं च सम्मृज्य । जुह्वामष्टगृहीतं चतुर्गृहीतं वा गृहीत्वा [१] **युञ्जानः प्रथमं मनस्तत्वाय सविता धियः । अग्निं ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्याभरत् ॥ युक्त्वाय मनसा देवान्थ्सुवर्यतो धिया दिवम् । बृहज्ज्योतिः करिष्यतस्सविता प्रसुवाति तान् ॥ युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुस्सवे । सुवर्गेयाय शक्त्यै ॥ युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः । वि होत्रा दधे वयुना विदेक इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः**

॥ युजे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमोभिर्विश्लोका यन्ति पथ्येव सूराः । शृण्वन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः ॥ यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानमर्चतः । यः पार्थिवानि विममे स एतशो रजाᳬसि देवस्सविता महित्वना ॥ देव सवितः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः । केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः ॥ इमं नो देवसवितर्यज्ञं प्रसुव देवायुवᳬ सखिविदᳬ सत्राजितं धनजितᳬ सुवर्जितᳬ स्वाहा यजुरष्टमाभिः ऋग्भिरेकामाहुतिं अन्तर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन् जुहोति । सवित्र इदम् । अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा । **ऋचास्तोमᳬ समर्धय गायत्रेण रथन्तरम् । बृहद्गायत्रवर्तनि स्वाहा ।**

। सवित्र इदम् । अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा । **ऋचास्तोमꣳ समर्धय गायत्रेण रथन्तरम् । बृहद्गायत्रवर्तनि स्वाहा ।** बृहत इदम् [२] । एतदादि विपाजसेत्यन्तमग्निधारणम् ।

अभ्र्यादानम् :–

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसाददेङ्गि–रस्वदभ्रिरसिनारिरसि पृथिव्यास्सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्व दाभर त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाददेऽ–ङ्गिरस्वद्वभ्रिरसि नारिरसि त्वया वयꣳ सधस्थ आग्निꣳ शकेम खनितुं पुरीष्यं जागतेन त्वा छन्दसाददेऽङ्गि रस्वद्धस्त आधाय सविता बिभ्रदभ्रिꣳ हिरण्ययीम् । तया ज्योतिरजस्रमिदग्निं खात्वीन आ भरानुष्टुभेन त्वा छन्दसाददेऽङ्गिरस्वत्

चतुर्भिरभ्रिमादत्ते वैणवीं कल्माषीं सुषिरामसुषिरां वोभयतः क्ष्णूं अन्यतरतः क्ष्णूं वा प्रादेशमात्रीमरत्निमात्रीं व्यायाममात्रीमपरिमितां वा खादिरीं पालाशीमौदुम्बरीमर्कमयीं काश्मर्यमयीं वैकङ्कतीं शमीमयीं वा यो वा यज्ञियो वृक्षः फलग्रहिः ।

उखार्थं मृदाहरणाय गमनम् :–

इमामगृभ्णन्रशनामृतस्य पूर्व आयुषि विदथेषु कव्या । तया देवास्सुतमा बभूवुरृतस्य सामन्थ्सरमारपन्ती अश्वाभिधानीं रशनामादाय । **प्रतूर्तं वाजिन्नाद्रव वरिष्ठामनु संवतम् । दिवि ते जन्म परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः** अश्वमभिदधाति । तूष्णीं गर्दभरशनामादाय । **युञ्जाथा७् रासभं युवमस्मिन् यामे वृषण्वसू । अग्निं भरन्तमस्मयुम्**

योनिः अश्वमभिदधाति । तूष्णीं गर्दभरशनामादाय । **युञ्जाथा७ं रासभं युवमस्मिन् यामे वृषण्वसू । अग्निं भरन्तमस्मयुम्** गर्दभमभिदधाति । स्नानेन शुद्धिः गर्दभस्य । **योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे । सखाय इन्द्रमूतये । प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि । उर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वस्ति–गव्यूतिरभयानि कृण्वन् । पूष्णा सयुजा सह । पृथिव्यास्सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्व–दच्छेहि** कृष्णाजिनं पुष्करपर्णं कमण्डलुं मौञ्जीं रज्जुं स्रुवं जुहूं आज्यं हिरण्यं चादाय तिसृभिरश्वप्रथमा अध्वर्युब्रह्मयजमाना [१] अभिप्रव्रजन्ति यत्र मृदं खनिष्यन्तस्स्युः । ***अग्निं***

पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहि गच्छन्नध्वर्युर्जपति । **अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेमः पाप्मानम्** येन द्वेष्येण सङ्गच्छते तमभिमन्त्रयते । अपश्यन्निर्दिशति । **अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्धरिष्यामः** वल्मीकवपां या सूर्यस्योदेतोस्तां तूष्णीमुद्धृत्य अप उपस्पृश्य मन्त्रेणोपतिष्ठते [२] ।

मृत्खनस्य अश्वेनाक्रमणम् :–

अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः । अनु सूर्यस्य पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आततान वल्मीकवपायाः प्रक्रामति । **आगत्य वाज्यध्वनस्सर्वा मृधो विधूनुते । अग्निꣳ सधस्थे महति चक्षुषा नि चिकीषते ॥ आक्रम्य वाजिन्पृथिवी–मग्निमिच्छ ऋचा त्वम् । भूम्या**

विधूनुते । अग्निꣳ सधस्थे महति चक्षुषा नि चिकीषते ॥ आक्रम्य वाजिन्पृथिवी–मग्निमिच्छ ऋचा त्वम् । भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम तं वयं द्वाभ्यां मृत्खनं दक्षिणपूर्वेणाश्वस्य पदेनाक्रमय्य । **द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्मान्तरिक्षꣳ समुद्रस्ते योनिः । विख्याय चक्षुषा तमभितिष्ठ पृतन्यतः** अश्वस्य पृष्ठं संमार्ष्टि [३]। **अभितिष्ठ पृतन्यतोऽधरे सन्तु शत्रवः । इन्द्र इव वृत्रहा तिष्ठापः क्षेत्राणि सञ्जयन्नभितिष्ठतोऽसि पाप्मानम्** [४] यं द्वेष्टि तमधस्पदमश्वस्य मनसा ध्यायति । **उत्क्राम महते सौभगायास्मादास्थानाद्–द्रविणोदा वाजिन् । वयꣳ स्याम**

सुमतौ पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे अस्याः ॥ उदक्रमीद् द्रविणोदा वाज्यर्वाकस्स लोकꣳ सुकृतं पृथिव्याः । ततः खनेम सुप्रतीकमग्निꣳ सुवो रुहाणा अधि नाक उत्तमे द्वाभ्यां मृत्खनादुदञ्चमश्वमुत्क्रमय्य । **अपो देवीरुपसृज मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्यः । तासाꣳ स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः** अश्वस्य पदेऽप उपसृज्य ।

मनस्वतीहोमः –

पदे हिरण्यं निधाय जुह्वां चतुर्गृहीतं गृहीत्वा[१] । **जिघर्म्यग्निं मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वा । पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नꣳ रभसं विदानम् ॥ आ त्वा**

मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वा । पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नꣳ रभसं विदानम् ॥ आ त्वा जिघर्मि वचसा घृतेनारक्षसा मनसा तज्जुषस्व । मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तनुवा जर्हृषाणस्स्वाहा । अग्नय इदम् । मनस्वतीभ्यामेकामाहुतिं हिरण्ये हुत्वा । अपादाय हिरण्यम् ।

परिलेखनम् :–

परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रꣳ सहस्य धीमहि । धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः ॥ त्वमग्ने

द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणि स्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि । त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वन्नृणान्नृपते जायसे शुचिः

तिसृभिरभ्रिया मृत्खनं प्रत्यृचं परिलिखति बाह्यां बाह्यां वर्षीयसीम् । अप उपस्पृश्य।

मृदां सम्भरणम् :–

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्यास्सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि ॥ ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमजस्रेण भानुना दीद्यानम् । शिवं प्रजाभ्योऽहि७्सन्तं पृथिव्यास्सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि द्वाभ्यां खनति । अप उपस्पृश्य । **अपां पृष्ठमसि सप्रथा उर्वग्निं भरिष्यदपरावपिष्ठम् । वर्धमानं**

पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि द्वाभ्यां खनति । अप उपस्पृश्य । **अपां पृष्ठमसि सप्रथा उर्वग्निं भरिष्यदपरावपिष्ठम् । वर्धमानं मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व** पुष्करपर्णमाहृत्य । **अपां पृष्ठमसि सप्रथा उर्वग्निं भरिष्यदपरावपिष्ठम् । वर्धमानं मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व** एतयैव विवेष्ट्य । **शर्म च स्थो वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उभे । व्यचस्वती संवसाथां भर्तमग्निं पुरीष्यम् ॥ संवसाथा७ं सुवर्विदा समीची उरसात्मना । अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्तमजस्रमित्** द्वाभ्यां

उत्तरेणमृत्खनं कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तर–लोमास्तृणाति । उपरिष्टात्पुष्करपर्णमुत्तानम् ।

पुरीष्योऽसि विश्वभराः । अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने मृत्खनमभिमन्त्र्य । तूष्णीं मृदमादाय । **पुरीष्योऽसि विश्वभराः । अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने ॥ त्वामग्ने पुष्करा दध्यथर्वा निरमन्थत । मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः ॥ तमु त्वा दध्यङ् ऋषिः पुत्र ईधे अथर्वणः । वृत्रहणं पुरन्दरम् ॥ तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम् । धनञ्जय७् रणेरणे** चतसृभिस्तिसृभिर्वा गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य [१]। यं कामयेत वसीयान् स्यादित्युभयीभिस्तस्य सम्भरेत् । अष्टाभिस्सम्भरति [२]। कृष्णाजिने पुष्करपर्णे च सम्भरति । **जनिष्वा हि जेन्यो अग्रे अह्ना७्**

स्यादित्युभयीभिस्तस्य सम्भरेत् । अष्टाभिस्सम्भरति [२]। कृष्णाजिने पुष्करपर्णे च सम्भरति । **जनिष्वा हि जेन्यो अग्रे अह्नाᳬ हितो हितेष्वरुषो वनेषु । दमेदमे सप्तरत्ना दधानोऽग्निर्होता नि षसादा यजीयान्** सम्भृतां मृदमभिमृश्य । अन्यया मृदा मृत्खनं संलोभ्य [३] **सं ते वायुर्मातरिष्वा दधातूत्तानायै हृदयं यद्विलिष्टम् । देवानां यश्चरति प्राणथेन तस्मै च देवि वडस्तु तुभ्यम्** [४] मृत्खनेऽप आनीय [५] समुद्यम्य कृष्णाजिनस्यान्तान् ।

क्षौमेण वस्त्रेण उपनहनं, सावित्रीभ्यामुत्थानं च :–

सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमासदस्स्वः । वासो अग्ने विश्वरूप᳡ संव्ययस्व विभावसो क्षौमेण मौञ्जेनार्कमयेण वा दाम्नोपनह्यति । तूष्णीं मृदमादाय । **उदु तिष्ठ स्वध्वरावा नो देव्या कृपा । दृशे च भासा बृहता सुशुक्वनिराग्ने याहि सुशस्तिभिः ॥ ऊर्ध्व ऊषु ण ऊतये तिष्ठा देवो न सविता । ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यदञ्जिभिर्वाघद्भि–र्विह्वयामहे** सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति ।

सम्भृतमृदां हरणम् :–

सजातो गर्भो असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु । चित्रश्शिशुः परितमा᳡ स्यक्तः प्रमातृभ्यो अधि कनिक्रदद्गाः हरति गर्दभसमीपम् । **स्थिरो भव वीड्वङ्ग**

। चित्रश्शिशुः परितमाᳬ स्यक्तः प्रमातृभ्यो अधि कनिक्रदद्गाः हरति गर्दभसमीपम् । **स्थिरो भव वीड्वङ्ग आशुर्भव वाज्यर्वन् । पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहनः** गर्दभस्य पृष्ठे आदधाति । **शिवो भव प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः । मा द्यावापृथिवी अभिशूशुचो मान्तरिक्षं मा वनस्पतीन्** आहितमभिमन्त्रयते । **प्रैतु वाजी कनिक्रदन्नानदद्रासभः पत्वा । भरन्नग्निं पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा । रासभो वां कनिक्रदत्सुयुक्तो वृषणा रथे । स वामग्निं पुरीष्यमाशुर्दूतो वहादितः ॥ वृषाग्निं वृषणं भरन्नपां गर्भᳬ समुद्रियम् । अग्न आ याहि वीतय ऋतᳬ सत्यम्**

अध्वर्युब्रह्मयजमानाः तिसृभिरत्वरमाणा अश्वप्रथमाः प्रत्यायन्ति । **अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्भरामः पाप्मानम्** येन द्वेष्येण सङ्गच्छते तमभिमन्त्रयते अपश्यन्निर्दिशति । उत्तरेण विहारं परिश्रिते । **ओषधयः प्रतिगृण्हीताग्निमेतꣳ शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान् । व्यस्यन् विश्वा अमतीररातीर्निषीदन्नो अप दुर्मतिꣳ हनत् ॥ ओषधयः प्रतिमोदध्वमेनं पुष्पावतीस्सुपिप्पलाः । अयं वो गर्भ ऋत्वियः प्रत्नꣳ सधस्थमासदत्** द्वाभ्यामोषधीषु पुष्पवतीषु फलवतीषु उपावहरति बद्धामेव मृदम् । आहवनीयाग्निं परित्यज्य ।

उखार्थं मृदो कल्पनम् :–

वि पाजसा पृथना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो

उखार्थं मृदो कल्पनम् :–

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः । सुशर्मणो बृहतश्शर्मणिस्यामग्नेरह७् सुहवस्य प्रणीतौ दामबन्धं विस्रस्य । **आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ॥ यो वश्शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः ॥ तस्मा अरङ्गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः** तिसृभिरप उपसृज्य । **मित्रस्स७्सृज्य पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सह । सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम् ॥ अयक्ष्माय त्वा स७् सृजामि प्रजाभ्यः । विश्वे त्वा देवा**

वैश्वानरा स᳡सृजन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत् द्वाभ्यां संसर्जनीयैः संसृजत्यर्मकपालैः पिष्टैर्वेण्वङ्गारैर्व्रीहितुषैः पलाशकषायेण शर्कराभिः पिष्टाभिः कृष्णाजिनलोमभिरजलोमभिरिति यच्चान्यद्दृढार्थमुपार्धं मन्यते ।

उखाकरणम् :–

अथ यजमानः । **रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीं बृहज्ज्योतिः समीधिरे । तेषां भानुरजस्र इच्छुक्रो देवेषु रोचते** मृदं संक्षिप्य । **स᳡सृष्टां वसुभीरुद्रैर्धीरैः कर्मण्यां मृदम् । हस्ताभ्यां मृद्वीं कृत्वा सिनीवाली करोतु ताम् ॥ सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा । सा तुभ्यमदितेमह ओखां दधातु हस्तयोः ॥ उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया**

हस्ताभ्यां मृद्धि कृत्वा सिनीवाली करोतु ताम् ॥ सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा । सा तुभ्यमदितेमह ओखां दधातु हस्तयोः ॥ उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया । माता पुत्रं यथोपस्थे साग्निं बिभर्तु गर्भ आ तिसृभिः कर्त्रे अध्वर्यवे प्रयच्छति । बहुभार्यश्चेन्महिष्यै । **मखस्य शिरोऽसि** पिण्डं कृत्वा । **यज्ञस्य पदे स्थः** कृष्णाजिनं पुष्करपर्णं चाभिमृशति युगपत् । मृदि वाङ्गुष्ठाभ्यां निगृह्णाति । **वसस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत् पृथिव्यसि धुवासि धारया मयि प्रजाᳬ रायस्पोषं गौपत्यᳬ सुवीर्यᳬ सजातान् यजमानाय । रुद्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदन्तरिक्षमसि धुवासि धारया मयि प्रजाᳬ रायस्पोषं गौपत्यᳬसुवीर्यᳬ**

सजातान् यजमानाय । आदित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वत् द्यौरसि धुवासि धारया मयि प्रजा७् रायस्पोषं गौपत्य७्सुवीर्य७् सजातान् यजमानाय । विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वद्दिशोऽसि धुवासि धारया मयि प्रजा७् रायस्पोषं गौपत्य७् सुवीर्य७् सजातान् यजमानाय । चतुर्भिर्महिष्युखां करोति बहुभार्यस्य । अध्वर्युरेकभार्यस्य । क्रियमाणमेतैरेव मन्त्रैर्यजमानोऽनुमन्त्रयते त्र्युद्धिं पञ्चोद्धिमपरिमितोद्धिं वा । चतुरश्रां परिमण्डलां वा । प्रादेशमात्रीमूर्ध्वप्रमाणेन, अरत्निमात्रीं तिर्यक्प्रमाणेन, व्यायाममात्रीं समन्तपरिमाणेन । अपरिमितां वा । कुर्वंश्चतस्रोऽश्रीः प्रतिदिशमुन्नयति, अष्टाश्रीं वा । नवाश्रिमभिचरतः कुर्यात् । द्व्यङ्गुले बिलादधस्तात्

समन्तपरिमाणेन । अपरिमितां वा । कुर्वंश्चतस्रोऽश्रीः प्रतिदिशमुन्नयति, अष्टाश्रीं वा । नवाश्रिमभिचरतः कुर्यात् । द्व्यङ्गुले बिलादधस्तात् । **अदित्यै रास्नासि** उपबिलं रास्नां करोति । अश्रीणां रास्नायाश्च सन्धौ द्वौ चतुरः षडष्टौ वा स्तनान् करोति । **अदितिस्ते बिलम् गृह्णातु पाङ्क्तेन छन्दसाङ्गिरस्वत्** बिलं कृत्वा । **कृत्वाय सा महीमुखां मृन्मयीं योनिमग्नये । तां पुत्रेभ्यः सं प्रायच्छददितिः श्रपयानिति** उत्तरतस्सिकतासु प्रतिष्ठाप्य । ***मित्रैतां त उखां परिददाम्यभित्या एषा मा भेदि*** मित्राय परिददाति रक्षणार्थम् । य उखां करोति सोऽषाढां एतस्या एव मृदस्तूष्णीं चतुरश्रां त्र्यालिखितामिष्टकां करोति ।[१] श्येनादौ तदनुगुणाम् ।

उखायाः धूपनम् :–

गार्हपत्यादग्निमाहृत्य अश्वशकृत्प्रदीप्य । **वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत्, रुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्,आदित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वत्, विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्, इन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वत्, विष्णुस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वत्, वरुणस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वत्** सप्तभिरश्वशकेनोखाम् धूपयति । अग्निं परित्यज्य ।

लोहितपचनीयैः उखायाः पचनम् :–

अदितिस्त्वा देवी विश्वदेव्यावती पृथिव्यास्सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट अग्रेण गार्हपत्यमवटं

अदितिस्त्वा देवी विश्वदेव्यावती पृथिव्यास्सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट अग्रेण गार्हपत्यमवटं खात्वा लोहितपचनीयैस्सम्भारैरवस्तीर्य [१]। **देवानां त्वा पत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्यास्सधस्थेऽङ्गिरस्वद्दधतूखे** तस्मिन्नुखामवदधाति । तूष्णीमषाढामन्ववधाय । लोहितपचनीयैस्सम्भारैः प्रच्छाद्य गार्हपत्यादग्निमाहृत्य । **धिषणास्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्यास्सधस्थेऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे, ग्नास्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्यास्सधस्थेऽङ्गिरस्वच्छ्रपयन्तूखे, वरूत्रयस्त्वा**

देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्यास्सधस्थेऽ–ङ्गिरस्वत्पचन्तूखे, जनयस्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्यास्सधस्थेऽङ्गिरस्वत्पचन्तूखे चतुर्भिरुखायामग्निमभ्यादधाति । **मित्रैतामुखां पचैषा मा भेदि । एतां ते परिदधाम्यभित्यै ॥ अभीमां महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । उत श्रवसा पृथिवीम् ॥ मित्रस्य चर्षणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम् । द्युम्नं चित्रः श्रवस्तमम्** पच्यमानां तिसृभिर्मैत्रीभिरुपचरति।

उखायाः उद्वासनम् :–

धृष्टिमादाय भस्मापोह्य पक्वाम् **देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिस्वङ्गुरिः । सुबाहुरुत शक्त्या** उद्वास्य । **अपद्यमाना**

धृष्टिमादाय भस्मापोह्य पक्वाम् **देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिस्वङ्गुरिः । सुबाहुरुत शक्त्या** उद्वास्य । **अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण । उत्तिष्ठ बृहतीभवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वम्** उत्तरतस्सिकतासु प्रतिष्ठाप्य । ***मित्रैतां त उखां परिदधाम्यभित्या एषा मा भेदि*** मित्राय परिददाति । तूष्णिमषाढामुद्वास्य । पाकाग्नेस्त्यागः ।

अजाक्षीरेण उखायाः छृन्दनम् :–

वसस्त्वाऽऽच्छृन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत्, रुद्रास्त्वाऽऽच्छृन्दन्तु त्रैष्टुभेन

छन्दसाङ्गिरस्वत्, आदित्यास्त्वाऽऽच्छृन्दन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वत्, विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा आ च्छृन्दन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत् चतुर्भिरजाक्षीरेण उखामाच्छृणत्ति । तूष्णीमषाढाम् । एकाष्टकायां चेदुखासम्भरणं तदा एतदन्तं कृत्वाग्निविहरणम् । प्रवर्ग्यसम्भरणेन सह घर्मेष्टका कुलायिनीसम्भरणं च । पर्वणि चेदेतदन्तं कृत्वा प्रवर्ग्यं सम्भृत्य पशुः । ब्रह्मा उखाकर्मसु क्रियमाणेषु दक्षिणत आस्ते ॥

अथ वायव्यपशुः

अग्निभ्यः कामाय पशूनालभते मुष्करान् । प्राजापत्यमजं तूपरमुपाकृत्याश्वर्षभवृष्णिबस्तान् । अपि वा सर्वेषामेतेषां स्थाने वायवे नियुत्वते श्वेतमजं तूपरमालभते । वायव्यपशुपक्षामाश्रित्य प्रयोगः

तूपरमुपाकृत्याश्वर्षभवृष्णिबस्तान् । अपि वा सर्वेषामेतेषां स्थाने वायवे नियुत्वते श्वेतमजं तूपरमालभते । वायव्यपशुपक्षामाश्रित्य प्रयोगः ।

अमावास्यायां पौर्णमास्यां वा प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा । प्राणानायम्य, अग्निं चेष्यमाणो वायव्यपशुना यक्ष्ये । समारोप्य मथित्वोपावरोह्यायतने निधाय । न विद्युत् । प्रणीय षड्ढोत्रादि निरूढ पशुवत् । एक एव यूपः । पाशुबन्धकी वेदिः । समानविधानत्वात् । पूर्ववत्सामिधेन्यः । **वायवे नियुत्वते त्वा जुष्टमुपाकरोमि । वायवे नियुत्वते त्वा जुष्टं नियुनज्मि । वायवे नियुत्वते त्वा जुष्टं प्रोक्षामि ।** स्रुच्याघारे विशेषः ।

विष्णोस्थानमसीत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणि अवतिष्ठते । **हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम स्वाहा** स्रुच्यमाघारयति । **वागसि प्राजापत्या सपत्नक्षयणी वाचा मेन्द्रियेणाविश ।** प्रजापतय इदम् । ***हिं बृहद्भाः*** इत्यादि निरूढपशुवत् । ***वायवे नियुत्वते छागस्य वपाया मेदसोऽनुब्रूहि ॥ वायवे नियुत्वते छागस्य वपाया मेदसः प्रेष्य*** ॥ वायवे नियुत्वत इदम् । **वायोर्नियुत्वतोऽहं देवयज्ययेन्द्रियावी भूयासम् ॥ जेमानं** इति वा । अत्र पशुबन्धवद्दक्षिणा [१]। बहिस्तन्त्रवर्तित्वात् । वपामार्जनान्तं कृत्वा प्राजापत्यं द्वादशकपालं पशुपुरोडाशं निर्वपति । अपि वा वैश्वानरं द्वादशकपालं पशुपुरोडाशं निर्वपति । अस्मिन्पक्षे

। वपामार्जनान्तं कृत्वा प्राजापत्यं द्वादशकपालं पशुपुरोडाशं निर्वपति । अपि वा वैश्वानरं द्वादशकपालं पशुपुरोडाशं निर्वपति । अस्मिन्पक्षे अग्नीषोमीयसवनीययोरपि स एव । कपालोपधानकाले युग्मानामावृत्तिः । प्रचरणकाले उपांशुप्रचारः । ***प्रजापतये पुरोडाशस्यानुब्रूहि । प्रजापतये पुरोडाशस्य प्रेष्य*** । प्रजापतय इदम् । प्रापतेरहं --- अन्नादो भूयासम् । **ऐन्द्रः प्राण** इत्यन्तं कृत्वा पशोः शिरश्छित्वा मृदा प्रलिप्य निदधाति । शेषं पशुवत् । **यज्ञ शं च म, वृष्टिः** वर्जम् । ब्राह्मणतर्पणान्तम् । तेनेष्ट्वा संवत्सरं न मांसमश्नीयात् न स्त्रियमुपेयान्नोपरि शयीत । अपि वा मांसमश्नीयात् उपरि शयीत स्त्रियं त्वेव नोपेयादिति वाजसनेयकम् । पश्चन्ते घर्मसम्भृतिः । प्रवर्ग्यसम्भरणमनस्तमिते

। इतरथा पर्वान्तरे । प्रवर्ग्यं सम्भरिष्यन्नित्यादि अथैनां कृष्णाजिने उपनह्यासजतीत्यन्तम् ।

कर्मोपक्रमः, दीक्षणीया च :–

तिस्रो दीक्षा पक्षे षष्ठ्यामारम्भः । अन्येषु कल्पेषु मासादिषु च वसन्ते पर्वणि सुत्या यथा भवति

तदनुसारेण दीक्षारम्भः । तस्मिन् दिने प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा, नान्दीश्राद्धम् । तत आज्यं पशव इत्यादि । गृहे एव दीक्षणीया । अग्निं प्रणीय सम्भारयजूंषि । सोमपरिवेषणम् । अग्निं परित्यज्य । पुनः प्रणीय सप्तहोता [१]। तं परित्यज्य क्रत्वर्थमग्निं प्रणीय **स्वे दक्ष** इत्यादि । ततो त्रिहविषं दीक्षणीयां निर्वपति । **देवा गातुविद** इत्यादि । पात्रप्रयोगकाले– त्रयोविंशतिकपालानि स्थाली स्फ्यश्च

दक्ष इत्यादि । ततो त्रिहविषं दीक्षणीयां निर्वपति । **देवा गातुविद** इत्यादि । पात्रप्रयोगकाले– त्रयोविंशतिकपालानि स्थाली स्फ्यश्च द्वन्द्वम् । इतराणि प्रकृतिवत् । निर्वपणकाले– **अग्नये वैश्वानराय जुष्टं निर्वपामि ॥ अग्नाविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामि ॥ अदित्यै जुष्टं निर्वपामि ॥** इदं देवानामित्यादि । **अदित्यास्त्वोपस्थे सादयाम्यग्ने वैश्वानर हव्य७ं रक्षस्वाग्नाविष्णूहव्य७ं रक्षेथामदिते हव्य७ं रक्षस्व** । निर्वापवत्प्रोक्षणम् । कृष्णाजिनादानादि । उत्करे त्रिर्निनीय । **यथाभागं व्यावर्तध्वं इदमग्नेर्वैश्वानरस्याग्नाविष्ण्वोः** पुरोडाशार्थान् । **इदमदित्याः** चर्वर्थान् ॥ **अग्नये वैश्वानराय जुष्टमधिवपाम्यग्नाविष्णुभ्यां**

जुष्टमधिवपामि धान्यमसि धिनुहि देवान् इत्यादि । एवं संवापः । कपालोपधानकाले वैश्वानरस्य द्वादशकपालमुपदधाति । युग्मानामावृत्तिः । आग्नावैष्णवमेकादशकपालमुपदधाति । अष्टावुपधाय तूष्णीं त्रीणि । **ध्रुवोऽसि** इति स्थाल्यासादनम् । पिष्टान्युत्पूय तण्डुलानुत्पुनाति । **देवस्त्वा** इति घृतमुत्पूय तूष्णीं स्थाल्यामासिञ्चति । **मखस्य शिरोऽसि** इति पिण्डं कृत्वा । **यथाभागं व्यावर्तेथां** इति विभज्य । **इदमग्नेर्वैश्वानरस्य, इदमग्नाविष्णवोः** । पुरोडाशावधिश्रित्य **घर्मोऽसि** इति तण्डुलानावपति । प्रथनादि पुरोडाशयोः अन्तरितं सर्वेषाम् । **आप्यायतां --- अग्नये वैश्वानराय जुष्टमभिघारयामि ।** तूष्णीमाग्नावैष्णवम् । **आप्यायतां --- अदित्यै**

आप्यायतां --- अग्नये वैश्वानराय जुष्टमभिघारयामि । तूष्णीमाग्नावैष्णवम् । **आप्यायतां --- अदित्यै जुष्टमभिघारयामि ।** प्रियेणेत्यासादनम् । **यज्ञोऽसि** इति वैश्वानरादित्योः । **अयं यज्ञो ममाग्ने** चतुर्होता । आज्यभागाभ्यां प्रचर्य । उपांशु प्रधानयागः । ***अग्नये वैश्वानराय, अनुब्रूहि ॥ अग्निं वैश्वानरं, यज*** । अग्नये वैश्वानरायेदम् । **अग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् ॥** ***अग्नाविष्णुभ्याम्, अनुब्रूहि ॥*** अवद्यमाने साम । ***अग्नाविष्णू ,यज*** । अग्नाविष्णुभ्यामिदम् । **अग्नाविष्णवोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासम् ।** ***अदित्यै, अनुब्रूहि ॥ अदितिम्, यज*** । अदित्या इदम् । **अदित्या अहं देवयज्यया प्र प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय ।** नारिष्ठान्

हुत्वा स्विष्टकृदादि । आग्नावैष्णवमविरुज्य इतरयोर्विरुज्य प्राशित्रम् । चतुर्धाकरणकाले वैश्वानरादित्योः त्रेधाकरणम् । पुरस्ताद्देवपत्नीभ्यः सम्पत्नीयं जुहोति । पत्नीसंयाजान्ता दीक्षणीया सन्तिष्ठते ।

दीक्षाहुतिः :–

ततः प्राचीनवंशं करोति । उत्तरेण बहिः प्राग्वंशमित्यादि यत्प्राग्दीक्षाहुतिभ्यस्तत्कृत्वा । **आकूत्यै प्रयुजेऽग्नये स्वाहा** इत्यादि पञ्च आध्वरिकीः **आपो देवीः** इत्यन्तं पूर्ववत् कृत्वा आकूतिमग्निमिति षडाग्निकीः जुह्वैव ध्रुवात आप्याय्याप्याय्य जुहुयात् । **आकूतिमग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा ॥** अग्नय इदम् । **मनो मेधामग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा** ॥ अग्नय इदम् । **चित्तं विज्ञातमग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा ॥** अग्नय इदम् । **वाचो**

मनो मेधामग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा ॥ अग्नय इदम् । **चित्तं विज्ञातमग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा** ॥ अग्नय इदम् । **वाचो विधृतिमग्निं प्रयुजꣳस्वाहा** ॥ अग्नय इदम् । **प्रजापतये मनवे स्वाहा** । प्रजापतय इदम् । **अग्नये वैश्वानराय स्वाहा** । अग्नये वैश्वानरायेदम् । षडाग्निकीर्दीक्षाहुतीर्हुत्वा । अष्टकृत्व आप्याय्य चतुरनाप्याय्य तूष्णीं ध्रौवं समापयन् द्वादशगृहीतेन स्रुचं पूरयित्वा **विश्वे देवस्य नेतुर्मर्तो वृणीत सख्यं विश्वे राय इषुध्यसि द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा** ॥ **वातं प्राणं** इति यजमानः । कालात्मने सवित्र इदम् ।

उखायाः आहवनीये प्रवृञ्जनम् :–

अन्तर्वेदि कृष्णाजिनमित्यादि सम्भारयजूंषि चैनमध्वर्युर्वाचयतीत्यन्तं कृत्वा । शणकुलायेन मुञ्जकुलायेन वोखां प्रच्छाद्य । **मा सु भित्था मा सु रिषो दृꣳहस्व वीडयस्व सु । अम्ब धृष्णु वीरयस्वाग्निश्चेदं करिष्यथः ॥ दृꣳहस्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी माया स्वधया कृतासि । जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्** द्वाभ्यामाहवनीये प्रवृणक्ति [१]। **मित्रैतामुखां तपैषा मा भेदि । एतां ते परिददाम्यभित्यै** प्रदक्षिणमङ्गारैः परीन्धे । **द्रवन्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः । सहसस्पुत्रो अद्भुतः** तस्यां क्रुमुखमुल्लिखितं [२] घृतेनाक्त्वावदधाति । मुञ्जांश्च ।[३]

अद्भुतः तस्यां क्रुमुखमुल्लिखितं [२] घृतेनाक्त्वावदधाति । मुञ्जांश्च ।[३]

उख्याग्नौ समिधाधानं, उपस्थानं च :–

जाते उख्ये आहवनीयमनुगमयति । **परस्या अधि सँव्वतोऽवरा७् अभ्यातर । यत्राहमस्मि ता७् अव** वैकङ्कतीं समिधमुख्ये आदधाति । अग्नय इदम् । **परमस्याः परावतो रोहिदश्व इहागहि । पुरीष्यः पुरुप्रियोऽग्ने त्वं तरामृधः** शमीमयीम् । अग्नय इदम् । **सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान् । मैना मर्चिषा मा तपसाभिशूशुचोऽ–न्तरस्या७् शुक्रज्योतिर्विभाहि ॥ अन्तरग्ने रुचा त्वमुखायै सदने स्वे । तस्यास्त्व७् हरसा तपन्**

जातवेदश्शिवो भव ॥ शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम् । शिवाः कृत्वा दिशः सर्वा स्वाँय्योनिमिहासदः

तिसृभिर्जातमुख्यमुपतिष्ठते ।

इध्माधानम् :–

यदग्ने यानि कानि चा ते दारूणि दध्मसि । तदस्तु तुभ्यमिद्धृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य ॥ यदत्युपजिह्विका यद्वम्रो अतिसर्पति । सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य ॥ रात्रिꣳ रात्रिमप्रयावं भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै । रायस्पोषेण समिषामदन्तोऽग्ने मा ते प्रतिवेशा रिषाम ॥ नाभा पृथिव्यास्समिधानमग्निꣳ रायस्पोषाय बृहते हवामहे । इरम्मदं बृहदुक्थं यजत्रं जेतारमग्निं पृतनासु सासहिम्

नाभा पृथिव्यास्समिधानमग्निᳬ रायस्पोषाय बृहते हवामहे । इरम्मदं बृहदुक्थं यजत्रं जेतारमग्निं पृतनासु सासहिम् ॥ यास्सेना अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा उत । ये स्तेना ये च तस्करास्ताᳬस्ते अग्नेऽपिदधाम्यास्ये पञ्चभिरौदुम्बरमपरशुवृक्णमुख्ये इध्ममभ्यादधाति । **दᳬष्ट्राभ्यामलिम्लूञ्जम्भ्यैस्तस्कराᳬ उत । हनूभ्याᳬस्तेनान्भगवस्ताᳬस्त्वं खाद सुखादितान्** आश्वत्थीं समिधमादधाति । **ये जनेषु मलिम्लवस्स्तेनासस्तस्करा वने । ये कक्षेष्वघायवस्ताᳬस्ते दधामि जम्भयोः** वैकङ्कतीम् । **यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः । निन्दाद्यो**

अस्मान् दिप्साच्च सर्वं तं मस्मसा कुरु शमीमयीम् ।[१]
तस्मादग्निचितः पापं न कीर्तयेत् । नो अग्निं बिभ्रतो नो अग्निविदः
। **स᳡शितं मे ब्रह्म स᳡शितं वीर्यं बलम् । स᳡शितं क्षत्रं जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः ॥ उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्च उदू बलम् । क्षिणोमि ब्रह्मणा मित्रानुन्नयामि स्वा᳡ अहम्**
उत्तमे यजमानं वाचयन् तूष्णीमौदुम्बर्यौ समिधावादधाति । ***मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्नि᳡ स्वे योनौ भरिष्यत्युखा । तां विश्वैर्देवैर् ऋतुभिस्संविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा युनक्तु***
मौञ्जे शिक्ये षडुद्यामे द्वादशोद्यामे वोखामवदधाति ।

शिक्यपाशस्य प्रतिमोचनम् :–

एकविंशतिनिर्बाधो रुक्मः सूत्रोतः । यजमानः – **दृशानो**

शिक्यपाशस्य प्रतिमोचनम् :–

एकविंशतिनिर्बाधो रुक्मः सूत्रोतः । यजमानः – **दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौद्दुर्मर्शमायुः श्रिये रुचानः । अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः** तमासीनो यजमानोऽन्तर्निर्बाधं प्रतिमुच्य बहिर्निर्बाधान्कुरुते । **विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कविः प्रासावीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे । वि नाकमख्यत्सविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो विराजति** शिक्यपाशं ग्रीवायां प्रतिमुञ्चते । **नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकꣳ समीची । द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाः** कृष्णाजिनमुत्तरं,

स्कन्धयोर्निदधाति । **सुपर्णोऽसि गरुत्मान्त्रिवृत्ते शिरो गायत्रं चक्षुस्स्तोम आत्मा साम ते तनूर्वामदेव्यं बृहद्रथन्तरे पक्षौ यज्ञायज्ञियं पुच्छं छन्दा᳡स्यङ्गानि धिष्णियाः शफा यजू᳡षि नाम** उख्यमवेक्ष्य । तूष्णीमादाय । **सुपर्णोऽसि गरुत्मान् दिवं गच्छ सुवः पत** आदायोत्थायोपरि नाभेर्धारयमाणः ।

विष्णुक्रमणम् :–

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रं छन्द आरोह पृथिवीमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः ॥ विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभं छन्द आरोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः ॥ विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतं छन्द आरोह दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः

क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः ॥ विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतं छन्द आरोह दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः ॥ विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्तानुष्टुभं छन्द आरोह दिशोऽनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः चतुरो विष्णुक्रमान् प्राचः क्रामति । ब्रह्मा दक्षिणत एति ।

प्रदक्षिणकरणम् :–

अक्रन्ददग्निस्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधस्समञ्जन् । सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यादा रोदसी भानुना भात्यन्तः एतामनूच्य । **अग्नेऽभ्यावर्तिन्नभि न आवर्तस्वा–युषा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया धनेन ॥ अग्ने अङ्गिरः**

शतं ते संत्वावृतः सहस्रं त उपावृतः । तासां पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमाकृधि पुनर्नो रयिमाकृधि ॥ पुनरूर्जा निवर्तस्व पुनरग्न इषायुषा । पुनर्नः पाहि विश्वतः ॥ सह रय्या निवर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारय । विश्वप्स्निया विश्वतस्परि चतसृभिः प्रदक्षिणमावर्तते ।

उख्याग्नेः आसन्द्यां स्थापनं, समिन्धनञ्च :–

रुक्मकृष्णाजिने तूष्णीमुन्मुच्य । **उदुत्तमं वरुणपाशमस्मदवाधमं वि मध्यमꣳ श्रथाय । अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम** शिक्यपाशमुन्मुच्य । तूष्णीं समीपं आसन्द्याहृत्य । **आ त्वाहार्षमन्तरभूद्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः । विशस्त्वा सर्वा**

। तूष्णीं समीपं आसन्द्याहृत्य । **आ त्वाहार्षमन्तरभूद्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः । विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वस्मिन् राष्ट्रमधिश्रय ॥ अग्रे बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जग्मिवान् तमसो ज्योतिषागात् । अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्मान्यप्राः** द्वाभ्यामुपतिष्ठते [१] । औदुम्बर्यासन्द्य–रत्निमात्रशीर्षण्यानूच्या प्रादेशमात्रपादा मौञ्जविवाना फलकास्तीर्णा वा मृदा प्रदिग्धा । **सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान् । मैनामर्चिषा मा तपसाभि शूशुचोऽ–न्तरस्या७ं शुक्रज्योतिर्विभाहि ॥ अन्तरग्ने रुचा त्वमुखायै सदने स्वे । तस्यास्त्व७ं हरसा**

तपन् जातवेदश्शिवो भव ॥ शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम् । शिवाः कृत्वा दिशः सर्वास्स्वां योनिमिहासदः ॥ ह७्सश्शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् तस्यां चतसृभिः उख्यमासादयति । शर्करायां वा तिसृभिरासाद्य हंसवत्योपतिष्ठत इत्येके । **येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्, येनादित्या वसवो येन रुद्राः । येनाङ्गिरसो महिमानमानशु–स्तेनैतु यजमानः स्वस्ति** प्रादेशमात्रैः काष्ठैः उख्यमुपसमिन्धे । नित्यो ज्वलति ।

यजमानेन उपसमिन्धनं, मुष्टिकरणं, व्रतग्रहणं च :–

यजमानेन उपसमिन्धनं, मुष्टिकरणं, व्रतग्रहणं च :–

यजमान उपसमिध्य मुष्टिकरणप्रभृति कर्म प्रतिपद्यते । स्वाहा यज्ञं मनसेत्यादि एष्ट्री स्थेत्यन्तं कृत्वा । **अध्वर्युः –** गार्हपत्ये दीक्षितस्य व्रतमित्यादि । व्रतकाले यजमानो व्रतं प्रतिगृह्य निधाय । **अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः । प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे** औदुम्बरीं समिधं व्रतेऽक्त्वाभ्यादधाति । अग्नयेऽन्नपतय इदम् । ***देवस्य त्वा –– – हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसा रात्रिमिष्टकामुपदधे तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद*** सायमौदुम्बरीं समिधमादधाति । अग्नय इदम् । नास्याञ्जनम् । **दैवीं धियं मनामहे**

सुमृडीकामभिष्टये वर्चोधां यज्ञवाहसꣳ सुपारा नो असद्वशे हस्तावववनिज्य । **ये देवा मनोजाता मनोयुजस्सुदक्षा दक्षपितारस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यस्स्वाहा** दक्षिणेनाहवनीयं परिश्रिते व्रतयति । नैनमदीक्षिता व्रतयन्तं पश्यन्ति । आचम्य आत्मन इदम् । ***शिवाः पीता भवथ यूयमापोऽस्माकं योनावुदरे सुशेवाः । इरावतीरनमीवा अनागसश्शिवा नो भवथ जीवसे*** व्रतयित्वा नाभिदेशमभिमृशति । अपश्च पीत्वा जपति । तूष्णीं पत्नी स्वे आयतने व्रतयति । ततः **पूषा सन्या** इति सनीहारप्रस्थापनान्तम् । जागर्त्येतां रात्रिम् ।

अर्धरात्रे व्रते प्रत्ते सनीहारविधौ कृते ।
प्रथमो दीक्षादिवसः समाप्यत इति स्थितिः ॥

अर्धरात्रे व्रते प्रत्ते सनीहारविधौ कृते ।

प्रथमो दीक्षादिवसः समाप्यत इति स्थितिः ॥

उपोदये ***अग्नीन् ज्योतिष्मतः कुरुत*** । उदित आदित्ये **याः पशूनां** वाचं विसृज्य । सोमपरिवेषणम् ।

वात्सप्रेणोपस्थानम् :–

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्द्वितीयं परि जातवेदाः । तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥ विद्मा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्मा ते सद्म विभृतं पुरुत्रा । विद्मा ते नाम परमं गुहा यद्विद्मा तमुत्सं यत आ जगन्थ ॥ समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्वन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न

ऊधन् । तृतीये त्वा रजसि तस्थिवाꣳसमृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन् ॥ अक्रन्ददग्निस्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् । सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥ उशिक्पावको अरतिस्सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि । इयर्ति धूममरुषं बरिभ्रदुच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षत् ॥ विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः । वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायुं जनायदग्निमयजन्त पञ्च ॥ श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः । वसोस्सूनुस्सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः ॥ यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने । प्र तं नय प्रतरां

राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः ॥ यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने । प्र तं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ठ ॥ आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने । प्रियस्सूर्ये प्रियो अग्ना भवात्युज्जातेन भिनदद्युज्जनित्वैः ॥ त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि । त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुषिजो विवव्रुः ॥ दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौद्दुर्मर्शमायुः श्रिये रुचानः । अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः इत्यनुवाकेन वात्सप्रेणोपतिष्ठते [१]।

उपसमिन्धनं, व्रतग्रहणं च :–

येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्, येनादित्या वसवो येन रुद्राः । येनाङ्गिरसो महिमानमानशुस्तेनैतु यजमानः स्वस्ति उपसमिध्य । मध्यन्दिने गार्हपत्ये दीक्षितस्य व्रतमित्यादि । व्रतं प्रतिगृह्य **अन्नपतेऽन्नस्य नो --- द्विपदे चतुष्पदे** औदुम्बरीं समिधं व्रतेऽक्त्वाभ्यादधाति । अग्नयेऽन्नपतय इदम् । ***देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यां त्रैष्टुभेन छन्दसाहरिष्टकामुपदधे तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद*** अहस्समिधमादधाति । नास्याञ्जनम् । अग्नय इदम् । ततः दैवीं धियमित्यादि नाभ्यभिमर्शनान्तं पूर्ववत् । अधिवृक्षसूर्यकाले ***अग्नीन् ज्योतिष्मतः कुरुत*** इत्यादि । नक्षत्रं दृष्ट्वा । **याः पशूनां** इति जपित्वा । ***व्रतं कृणुत*** इति वाचं विसृजते । मध्यरात्रे गार्हपत्ये दीक्षितस्येत्यादि

कुरुत इत्यादि । नक्षत्रं दृष्ट्वा । **याः पशूनां** इति जपित्वा । ***व्रतं कृणुत*** इति वाचं विसृजते । मध्यरात्रे गार्हपत्ये दीक्षितस्येत्यादि व्रतं प्रतिगृह्य । ***अन्नपतेऽन्नस्य, देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसा रात्रिमिष्टकामुपदधे तया ।*** **दैवीं धियं, ये देवाः, शिवाः पीता भवथ, अग्ने त्वꣳ सुजागृहि** स्वप्स्यन्नुख्यमभिमन्त्रयते ।

उपोदये **त्वमग्ने व्रतपा असि । विश्वे देवाः। पुनर्मनः। अग्नीन् ज्योतिष्मत** इत्यादि व्रतं कृणुतेत्यन्तम् । सोमपरिवेषणम् । **दृशानो रुक्म** इत्यादि । **विष्णोः क्रमोऽसि** इत्यादि सादनान्तम् । **येन देवा** इत्युख्यमुपसमिन्धनम् ।

प्रयाणं, देवयजनगमनं च :–

पूर्ववन्मध्यन्दिने गार्हपत्ये दीक्षितस्येत्यादि नाभ्यभिमर्शनान्तम् । तिस्रो दीक्षा पक्षे अस्मिन्नहनि प्रयाणम् । इतरथा पूर्वेद्युः विष्णुक्रमान् क्रामत्युत्तरेद्युरुपतिष्ठते । एवं सदा आ क्रयात् । यदहः सोमं क्रीणीयात् तदहरुभयं समस्येत् । प्र च क्रामेदुप च तिष्ठेत । यदहः प्रयायात् **उदु त्वा विश्वे देवा अग्ने भरन्तु चित्तिभिः । स नो भव शिवतमस्सुप्रतीको विभावसुः** उख्यमुद्यम्य । **सीद त्वं मातुरस्या --- इहासदः** चतसृभिः द्वीषे शकटे प्रउग उख्यमासादयति । तिसृभिरासाद्य हंसवत्योपतिष्ठत इत्येके । समोप्येतरावग्नी अन्वारोप्य । यजमानः पत्न्या सह शकटमारुह्य **प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिरर्चिभिस्त्वम्**

इत्येके । समोप्येतरावग्नी अन्वारोप्य । यजमानः पत्न्या सह शकटमारुह्य **प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिरर्चिभिस्त्वम् । बृहद्भिर्भानुभिर्भासन्मा हिꣳसीस्तनुवा प्रजाः** इति प्रयाति । **अक्रन्ददग्निः --- भात्यन्तः** अक्षशब्दमनुमन्त्रयते । प्राचीनवंशं करोतीत्येतदादि द्वारकरणान्तम् । अध्यवसाय देवयजनं प्राप्य । पादौ प्रक्षाल्य आचम्य **एदमगन्म --- मदेम** । गार्हपत्यदक्षिणाग्न्योः स्वस्वायतने स्थापनम् । उख्यमग्रेण गार्हपत्यं शर्करोपरि निधाय । **समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोदयतातिथिम् । आस्मिन्, हव्या जुहोतन** घृतानुषिक्तामौदुम्बरीमवसिते समिधमादधाति । **येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा --- यजमानः**

स्वस्ति उख्यामुपसमिंधे । अग्नय इदम् । इन्धनव्रतनाध्यवसानसन्निपाते घृतानुषिक्तां पूर्वामादधाति ।

अप्सु भस्मप्रवेशनम् :–

मध्यन्दिने व्रतं पूर्ववत्समिदाधानम् । अधिवृक्षसूर्ये अग्नीन् ज्योतिष्मतः कुरुतेत्यादि । यद्युखां भस्माभिनिषीदेदुख्यमादाय उदकान्तं गत्वा । अध्वर्युः – ***इमꣳ सुयोनिꣳ सुवृतꣳ हिरण्मयꣳ सहस्रभृष्टिं महिषावरोह । उत्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियꣳ सदनमाविशस्व । इमꣳ स्तनं मधुमन्तं धयापां प्रप्यातमग्ने सरिरस्य मध्ये । उत्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियꣳ सदनमाविशस्व*** एताभ्यामुखाया अग्निमुद्धृत्य, अनिरुहञ्छिक्यादुखाम् । **आपो देवीः प्रतिगृह्णीत**

मधुमन्तमूर्वं समुद्रियꣳ सदनमाविशस्व एताभ्यामुखाया अग्निमुद्धृत्य, अनिरुहञ्छिक्यादुखाम् । **आपो देवीः प्रतिगृह्णीत भस्मैतत्स्योने कृणुध्वꣳ सुरभावु लोके । तस्मै नमन्तां जनयः सुपत्नीर्मातेव पुत्रं बिभृता स्वेनम् ॥ अप्स्वग्ने सधिष्टव सौषधीरनु रुध्यसे । गर्भे सं जायसे पुनः ॥ गर्भो अस्योषधीनां गर्भो वनस्पतीनाम् । गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि** तिसृभिरप्सु भस्म प्रवेशयति । भस्मनोऽपादाय प्रपीड्य[१] । **प्रसद्य भस्मना योनिमपश्च पृथिवीमग्ने । सꣳ सृज्य मातृभिस्त्वं ज्योतिष्मान् पुनरासदः ॥ पुनरासद्य सदनमपश्च पृथिवीमग्ने । शेषे**

मातुर्यथोपस्थेऽन्तरस्या७् शिवतमः द्वाभ्यामुखायां भस्मनः एकदेशं अग्निं च प्रत्यवधाय । **पुनरूर्जा निवर्तस्व पुनरग्न इषायुषा । पुनर्नः पाहि विश्वतः ॥ सह रय्या निवर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया । विश्वप्स्निया विश्वतस्परि** द्वाभ्यां पुनरुदैति । **येन देवा --- यजमानस्स्वस्ति** यजमान उपसमिन्धे । नित्यो ज्वलति ।

बोधवतीभ्यामुपस्थानम् :-

अध्वर्युः - **पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः । घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व सत्यास्सन्तु यजमानस्य कामाः** पुनरुख्यमुपसमिन्धे । **बोधा नो अस्य वचसो यविष्ठ म७्हिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।**

सत्यास्सन्तु यजमानस्य कामाः पुनरुख्यमुपसमिन्धे । **बोधा नो अस्य वचसो यविष्ठ म७्हिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः । पीयति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते तनुवं वन्दे अग्ने ॥ स बोधि सूरिर्मघवा वसुदा वा वसुपतिः । युयोध्यस्मद्द्वेषा७्सि** बोधवतीभ्यामुपतिष्ठते । यद्युखामित्याद्येतदन्तमधिकभस्मविषयम् । नित्यमप्सु भस्मप्रवेशनं दीक्षितस्य कृतास्विष्टकासु । अकृतासु संसर्गीयार्थं भवति । पुरीषे पशुकामः कुर्वीताप्सु यायावरः प्रवपेत् ।

इष्टकाकरणम् :–

दीक्षितस्येष्टकाः करोति मासप्रभृतिषु दीक्षाकल्पेषु पुरस्तात्, अदीक्षितस्येतरेषूपरिष्टात् प्राजापत्यात् पशोः[२] । मृन्मयीरिष्टकाः

करोति । पादमात्र्योऽरत्निमात्र्य उर्वस्थिमात्र्योणूकमात्र्य ऋजुरेखा दक्षिणावृतः सव्यावृतस्त्र्यालिखिताश्च । निर्मन्थ्येन लोहिनीः पचन्ति । अभिन्ना भवन्ति । खण्डां कृष्णां लक्ष्मणां च नोपदध्यात् । पुष्करपर्णं, रुक्मो, हिरण्मयः पुरुषः, स्रुचौ, सप्त स्वयमातृण्णाः, शर्करा, हिरण्येष्टकाः, पञ्च घृतेष्टका, दूर्वास्तम्बः, कूर्मः, उलूखलं, मुसलं, शूर्पमश्मानः, पशुशिरांसि, सर्पशिरश्चामृन्मयीरिष्टकाः । जानुदघ्नं साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः । नाभिदघ्नं द्विषाहस्रं द्वितीयम् । आस्यदघ्नं त्रिषाहस्रं तृतीयमुत्तरमुत्तरं ज्यायांसम् । महान्तं बृहन्तमपरिमितं स्वर्गकामश्चिन्वीतेति वाजसनेयकम् । इष्टकादि कल्पोक्तप्रकारान् सम्भारान् सम्पाद्य ।

गार्हपत्यचितेरायतनसंस्कारः :–

इष्टकादि कल्पोक्तप्रकारान् सम्भारान् सम्पाद्य ।

गार्हपत्यचितेरायतनसंस्कारः :–

अपवृत्ते दीक्षापरिमाणे उपोदये वाग्यमनादि । उदित आदित्ये वाग्विसर्गः । **दृशानो रुक्म** इत्यादि । विष्णुक्रमादि सादनान्तम् । **येन देवा --- स्वस्ति** उपसमिध्य । ततः वात्सप्रेणोपस्थानम् । **येन देवा --- स्वस्ति** उपसमिध्य । ततः सोमपरिवेषणम् । **अपेत वीत विच सर्पतातो येऽत्रस्थ पुराणा ये च नूतनाः । अदादिदं यमोऽवसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै** इति गार्हपत्यचितेरायतनं व्यायाममात्रं चतरस्रं परिमण्डलं वोद्धृत्य अप उपस्पृश्य । हरिण्या पलाशशाखया शमीशाखया वा सम्मृज्य

प्राचीमुदीचीं वा शाखामुदसित्वा अप उपस्पृश्य **शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभिस्रवन्तु नः** इत्यद्भिरवोक्ष्य **अग्नेर्भस्मा–स्यग्नेः पुरीषमसि** सिकता निवपति । **संज्ञानमसि कामधरणं मयिते कामधरणं भूयात्** ऊषान् । तान्निवपन् ***यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तदिहास्तु*** मनसा ध्यायति । **सं या वः प्रियास्तनुवः सं प्रिया हृदयानि वः । आत्मा वो अस्तु सं प्रियस्सं प्रियास्तनुवो मम** ऊषान् सिकताश्च संसृज्य । **चितस्थ परिचित ऊर्ध्वचितः श्रयध्वं तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवाः सीदत** एकविंशत्या शर्कराभिर्गार्हपत्यचितेरायतनं परिश्रयति । तिस्रस्तिस्रः संहिताः ।

गार्हपत्यचितेः प्रथमाचितेः इष्टकोपधानं :–

शर्कराभिर्गार्हपत्यचितेरायतनं परिश्रयति । तिस्रस्तिस्रः संहिताः ।

गार्हपत्यचितेः प्रथमाचितेः इष्टकोपधानं :–

तासामन्तरालं चतुस्तिलोनं पञ्चपञ्चाशदङ्गुलम् । सप्तकृत्वो मन्त्रावृत्तिः । ***व्रजं कृणुध्वꣳ सहि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पृथूनि । पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्वा [१] मा वः सुस्रोच्चमसो दृꣳहता तं*** शर्करा अभिमन्त्र्य । प्रागायामाः प्रथमे प्रस्तारे । उदगायामा द्वितीये । एवं व्यत्यासेन । प्रथमे उदगपवर्गास्तिस्रो रीतयः । द्वितीये प्रस्तारे प्रागपवर्गास्तिस्रः । एकस्यां रीत्यां सप्तसप्तेष्टकाः । प्रथमे प्रस्तारे दक्षिणतः आरभ्येष्टका गणनम् । द्वितीयस्यां रीत्यां द्वितीयामारभ्य **अयꣳ सो**

अग्निर्यस्मिन्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशानः । सहस्रियं वाजमत्यन्न सप्तिꣳ स सवान्थ्सन्स्तूयसे जातवेदस्तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद मध्यरीतौ द्वितीया इष्टका । **अग्ने दिवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवाꣳ ऊचिषे धिष्णिया ये । याः परस्ताद्रोचने सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपस्तया** तस्या उत्तरा । **अग्ने यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्सु वा यजत्र । येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थ त्वेषस्स भानुरर्णवो नृचक्षास्तया** तस्या उत्तरा । **पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः । जुषन्ताꣳ हव्यमाहुतमनमीवा इषो महीस्तया** तस्या उत्तरा । चतस्रो मध्ये प्राचीरिष्टका गार्हपत्यचितावुपदधाति । **इडामग्ने पुरुदꣳ सꣳ सनिं**

महीस्तया तस्या उत्तरा । चतस्रो मध्ये प्राचीरिष्टका गार्हपत्यचितावुपदधाति । **इडामग्ने पुरुद७ं् स७ं् सनिं गोश्शश्वत्तम७ं् हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे तया** तृतीयस्यां चतुर्थीम् । **अयं ते योनिर् ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः । तं जानन्नग्न आरोहाथा नो वर्धया रयिं तया** तस्यामेव पञ्चमीम् । द्वे पुरस्तात्समीची तिरश्ची वा । एवं पश्चात् । **चिदसि तया** प्रथमायां चतुर्थीं । **परिचिदसि तया** तस्यामेव पञ्चमीम् । द्वाभ्यां द्वाभ्यां मन्त्राभ्यां एकैकां लोकम्पृणामुपदधाति । **लोकम्पृण च्छिद्रम्पृणाथो सीद शिवा त्वम् । इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन्, योनावसीषदन् ॥ ता अस्य सूददोहसः**

सोमꣳ श्रीणन्ति पृश्नयः । जन्मन् देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवस्तया सर्वास्विष्टकासु तयादेवतमन्ततोपदधाति । त्रयोदशभिर्लोकम्पृणाभिः प्रच्छादयति । चात्वालस्थानात् पुरीषमाहृत्य **पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश । वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निस्स नो दिवा स रिषः पातु नक्तं** वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति । सा चितिर्भवति ।

द्वितीयचितिप्रभृति पञ्चमी चितिपर्यन्तम् :–

अपरस्मिन् प्रस्तारे अयꣳ सो अग्निरित्यादि द्वितीयायां रीत्यां द्वितीयाद्याश्चतस्रः । इडामग्नेऽयं ते योरिति उत्तरेऽंसे द्वे[१] । तासां पुरतो द्वे । चिदसीति प्रथमायामाद्येष्टका । परिचिदसीति तस्या उत्तरा । अपि वा दक्षिणस्यां श्रोण्यां द्वे द्वितीयाद्या इष्टका ।

पुरतो द्वे । चिदसीति प्रथमायामाद्येष्टका । परिचिदसीति तस्या उत्तरा । अपि वा दक्षिणस्यां श्रोण्यां द्वे द्वितीयाद्या इष्टका । परिचिदसीति तस्या उत्तरा । ततो लोकम्पृणाः पृष्टो दिवीति । एवं व्यत्यासेन पञ्च चयनानि करोति । **अजीजन्नमृतं मर्त्यासोऽस्रेमाणं तरणिं वीडुजम्भम् । दशस्वसारो अग्रुवस्समीचीः पुमा७्सं जातमभिस७्रभन्ताम्** कराभ्यां गार्हपत्यचितिमभिमृश्य ।

उख्याग्नेः निवपनं, :–

समित७् सङ्कल्पेथा७् सम्प्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ । इषमूर्जमभि सँव्वसानौ सँव्वां मना७्सि सँव्व्रता समु

चित्तान्याकरम् ॥ अग्ने पुरीष्याधिपा भवा त्वं नः । इषमूर्जं यजमानाय धेहि ॥ पुरीष्यस्त्वमग्ने रयिमान् पुष्टिमा७ँ असि । शिवाः कृत्वा दिशस्सर्वास्स्वाँ योनिमिहासदः ॥ भवतं नस्समनसौ समोकसावरेपसौ । मा यज्ञ७ँ हि७ँसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः तस्यां चतसृभिरुख्यं सन्निवपति । विज्ञायते च वि वा एतौ द्विषाते यश्चोखायां यश्च चीयते । ब्रह्म यजुः । यत्सन्युप्य विहरति ब्रह्मणैवैनं संशास्ति इति ।

साक७ँ हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि । विद्वा७ँ अस्या व्रता ध्रुवा वया७ँ इवानु रोहति सन्युप्तावभिमन्त्रयते[१] चित्युखाग्नी[२] । **स्यूता देवेभिरमृतेनागाः**

विद्वा५ं अस्या व्रता ध्रुवा वया५ं इवानु रोहति सन्युप्तावभिमन्त्रयते[१] चित्युखाग्नी[२] । **स्यूता देवेभिरमृतेनागाः । *उखा५ं स्वसारमधि वेदिमस्थात् । सत्यं पूर्वैर् ऋषिभिश्चाकुपानोऽग्निः प्रविद्वानिह तत्करोतु*** घृतेनोखां पूरयति दध्ना मधुना सिकताभिर्वा सर्वैर्वा संसृज्य न रिक्तामवेक्षेत ।[३] **शिक्यात् उखायाः निरूहणं:–**

मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्नि५ं स्वे योनावभारुखा । तां विश्वैर्देवैर् ऋतुभिः संविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा विमुञ्चतु शिख्यादुखां निरूह्य । **यदस्य पारे रजसश्शुक्रं ज्योतिरजायत । तन्नः पर्षदति द्विषोऽग्ने वैश्वानर स्वाहा** वैश्वानर्या शिक्यमादत्ते । नैर्ऋतीरिष्टकाः कृष्णास्तिस्रस्तुषपक्वास्ताः

शिक्यं रुक्मसूत्रमासन्दीं चादाय दक्षिणमपरमवान्तरदेशं गत्वा । ब्रह्मा दक्षिणत एति । **नमस्स्तु ते निर्ऋते विश्वरूपेऽयस्मयँव्विचृता बन्धमेतम् । यमेन त्वं यम्या सँव्विदानोत्तमं नाकमधि रोहयेमं** स्वकृत इरिणे प्रदरे वा शिक्यं निधाय ।

नैर्ऋतीष्टकोपधानम् :–

तस्येष्टकाभिः पाशमभ्युपदधाति । **यस्यास्ते अस्याः क्रूर आसञ्जुहोम्येषां बन्धानामवसर्जनाय । भूमिरिति त्वा जना विदुर्निर्ऋतिरिति त्वाऽहं परि वेद विश्वतः ॥ असुन्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि । अन्यमस्मदिच्छ सात इत्या नमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु**

असुन्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि । अन्यमस्मदिच्छ सात इत्या नमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु ॥ देवी महं निर्ऋतिँव्वन्दमानः पितेव पुत्रं दसये वचोभिः । विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरश्शिरः प्रति सूरी विचष्टे एताभिस्तिसृभिः पराचीरसंस्पृष्टा दक्षिणापवर्गम् । न तयादेवतं करोति । **यत्ते देवी निर्ऋतिरा बबन्ध दामग्रीवास्वविचर्त्यम् । इदं ते तद्विष्याम्यायुषो न मध्यादथा जीवः पितुमद्धि प्रमुक्तः** शिक्यजालेनैनाः प्रच्छाद्य । रुक्म सूत्रमासन्दीं च परस्तान्निदधाति [१]।

अपास्मादेतु निर्ऋतिर्नेहास्या अपि किं चन । अगोतां नाष्ट्रां पाप्मानꣳ सर्वं

तदपहन्महे ॥ अपास्मा नैर्ऋतान्पाशान्मृत्यूनेकशतं च ये । अपास्य ये सिनाः पाशा मृत्यो एकशतꣳ सुवे ॥ एते पाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे । तान्, यज्ञस्य मायया सर्वानवयजामहे ॥ देवीमहं निर्ऋतिं बाधमानः पितेव पुत्रं दसये वचोभिः । विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरश्शिरः प्रति सूरी वि चष्टे एताभिश्चतसृभिः उपहिताभिमन्त्र्य ।

यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरजायत । तन्नः पर्षदतिद्विषोऽग्ने वैश्वानर स्वाहा वैश्वानर्या परिषिच्य । ***भूत्यै नमः*** इत्युपस्थायाप्रतीक्षमायन्ति । **शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शँय्योरभि स्रवन्तु नः** अद्भिर्मार्जयन्ते ।

नमः इत्युपस्थायाप्रतीक्षमायन्ति । **शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शँय्योरभि स्रवन्तु नः** अद्भिर्मार्जयन्ते । ***ऊर्जं बिभ्रद्वसुमनाः*** [२] ***सुमेधा गृहानैमि मनसा मोदमानः सुवर्चाः । अघोरेण चक्षुषाहꣳ शिवेन गृहाणां पश्यन्वय उत्तराणि ॥ गृहाणामायुः प्रवयन्ति रामो गृहा अस्माकं प्रतिरन्त्वायुः । गृहानहꣳ सुमनसः प्रपद्येऽवीरघ्नोऽवीरवतस्सुवीरान्*** अध्वर्युः गृहानभ्येति । तूष्णीमितरौ । **निवेशनस्सङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपा वि चष्टे शचीभिः । देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे पथीनां** आहवनीयं गार्हपत्यं वा उपतिष्ठन्ते ।

प्रायणीयादि सौमिकं कर्म :–

राज्ञो निवपनादि कर्म प्रतिपद्यते । उत्तरवेदिदेशे उपरवदेशे वा लोहितमित्यादि शोधयेत्यन्तम् । **अहं त्वदस्मि** इत्यादि । प्रायणीयया प्रचर्य उदयनीयार्थं निदधातीत्यन्तं कृत्वा वेदिं मिमीते । वेदिमाने ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते । प्राग्वंशस्य मध्यमाल्लालाटिकादित्यादि चतुश्शिखण्डेत्येतदन्तं करोति । इह द्विपदप्रक्रमेण त्रिपदप्रक्रमेण वा ज्योतिष्टोमवत् न पदमानम् । यद्येकादशयूपाः तथापि प्रक्रमेण मानम् । न रथाक्षमात्रेण ।

॥ वेदिमानकारिका ॥

१, मीयते साग्निकी वेदिः(पद्भिः) प्रक्रमैर्द्विपदैरिह ।
अर्काङ्गुल(अष्टा) प्रमाणेन पदमेकं

१, मीयते साग्निकी वेदिः(पद्भिः) प्रक्रमैर्द्विपदैरिह ।
अर्काङ्गुल(अष्टा) प्रमाणेन पदमेकं विधेस्मृतम् ॥

२, त्रीण्यङ्गैकैक भू चन्द्र दृक्च्चन्द्र द्वय वह्निषु ।
भूद्वेक द्वितयैके च द्वे क द्वेकैक भूमिषु ॥

३, अन्तिमेन सहैवात्र स्युर्द्वाविंशति शङ्कवः ।
षट्त्रिंशिका मानरज्जुः तस्यां द्व्यष्टसु लक्षणम् ॥

४, विमाने पाशयोर्मध्ये प्रक्रमा द्वादशस्मृताः ।

श्रोणी पञ्चदशस्वाद्ये

सदोऽनन्तरषष्ठयोः ॥

५, दशस्वष्टसु तत्कोणाः क्रमास्युः दक्षिणोत्तरे ।

तृतीये च चतुर्थे च धिष्ण्याः कार्या

अरत्नितः ॥

६, अष्टादशाङ्गुलैस्तेषां शिष्ट्वा संचरमेव च ।

षष्ठे त्वाग्नीध्रमेवस्याद्द

सप्तदशस्वपि ॥

७, अष्टमे च द्वादशस्युः स्यातां आग्नीध्रलीयकौ ।

नवमे तु हविर्धानं सार्धारत्नि चतुष्टके

॥

नवमे तु हविर्धानं सार्धारत्नि चतुष्टके ॥

८, दशमे प्राग्वदाग्नीध्रं उत्करोऽथ त्रयोदशे ।
मनुषुस्याद्विपर्यस्यात् प्राग्वद्धानं चतुर्दशे ॥

९, षोडशे वह्नि पुच्छंस्याच्छङ्कुस्तद्दक्षपार्श्वतः ।
उत्तरेऽपि च शङ्कुस्स्यात् पुरुषमात्रे भवेत्ततः ॥

१०, शुल्बान्तरेणाग्निमानं षोडशे वितताविह ।
षोडशस्वर्धहीनेषु शामित्रस्स्यादुदक्स्थले ॥

११, अन्तिमे द्वादशस्वंसौ चात्वालं स्यादुदक्क्रमे ।
सर्वत्र शम्या चात्वालः सूत्रे विस्पष्ट
निर्दिशेत् ॥

१२, दक्षिणे तु हविर्धाने पश्चात् सार्थक्रमद्वये ।
पादोनद्वितयं पार्श्वेऽरत्नौ तूपरवाः
स्मृताः ॥

१३, अर्धप्रादेशतुस्तेषां भ्रमणं कोण शंकुषु ।
अग्रेणोपरवांस्त्यक्त्वा
पादोनप्रक्रमत्रयम् ॥

१४, शम्यामात्रा चतुस्रक्तिः खरः शिष्टस्तु संचरः ।
औदुम्बरी सदोमध्ये पृष्ठ्यां

१४, शम्यामात्रा चतुस्रक्तिः खरः शिष्टस्तु संचरः ।

औदुम्बरी सदोमध्ये पृष्ठ्यां

दक्षिणतः क्रमे ॥

१५, इत्यरत्निप्रमाणेन साग्निकी वेदिरीरिता ।

कपर्दिभाष्यमालोक्य कारिका

रचिता इमाः ॥

ततः प्रायणीयाया ध्रौवादित्येतदादि कर्म प्रतिपद्यते । सहस्रदक्षिणापक्षे त्रिंशता क्रयः । **एषा** इति निर्दिश्य सप्तविंशत्या गोभिस्ते क्रीणानि । ***भूयो वा अतः । तस्या आत्मा --- बन्धुः ।*** **शुक्रं ते शुक्रेण । हिरण्येन क्रीणानि ।**

तपसस्तनूरसि । अजया ते क्रीणानि । वाससा ते क्रीणानि । अस्मे चंद्राणि इत्यादि समानम् । द्वादशशतपक्षे दशभिः क्रयः । आतिथ्यया प्रचर्याग्निं मिमीते । आतिथ्यायां समाप्तायां मार्जनान्तेऽग्निमानम्[१] । ब्रह्माग्नौ मीयमाने दक्षिणत आस्ते।

॥ पक्षिविहरणकारिका ॥

१ शिरोग्रयूपयोर्मध्ये द्वादशाङ्गुलमीरितम् ।

शङ्कुः शिरोग्रे तत्पश्चात् प्रक्रमे प्रक्रमे दश ॥

२, तत्पश्चात् त्रिषु पुच्छाग्रं प्रक्रमैरेव मीयते ।

पञ्चविंशक सत्रे त चिह्नं द्वादशस

२, तत्पश्चात् त्रिषु पुच्छाग्रं प्रक्रमैरेव मीयते ।

पञ्चविंशक सूत्रे तु चिह्नं द्वादशसु स्मृतम् ॥

३, पञ्चकं पाशयोर्मध्ये पुच्छाग्रैरेव मीयते ।

आद्ये चतुर्षु पुच्छाग्रमेकस्मिन् पूर्वकेऽप्ययः ।

४, पक्षतिस्त्रिषु तुर्यस्यात् तत्र पक्षाङ्गुलीयकौ ।

सहपादेषु दशसु सपादैका दशस्वपि ।

६, पञ्चमादि चतुर्ष्वेवं द्वौ द्वौ पक्षाङ्गुलीयकौ ।

सहपादेषु दशसु सपादैकादशस्वपि

।

७, पञ्चमादि चतुर्ष्वेव द्वौ द्वौ पक्षाङ्गुलीयकौ ।

पक्षतिश्चाष्टमे व्यत्यस्य एकस्मिन्

दशमेऽप्ययः ।

८, एकादशे च मूर्ध्नंसौ पक्षयोर्नमनं स्फुटम् ।

पक्षाग्रचातुरस्राणां

अग्नीशानदलांस्त्यजेत् ।

॥ पक्षिविहरण कारिकाव्याख्या ॥

अग्नीशानदलांस्त्यजेत् ।

॥ पक्षिविहरण कारिकाव्याख्या ॥

शिरोग्रयूपयोर्मध्य इति अत्र शिरोग्रमारभ्य प्रक्रमेण मानं कार्यम् । अत्र प्रक्रमः पुरुष चतुर्थो भागः । पुरुषप्रमाणं ४३ अङ्गुलः २८ तिलः । अस्य चतुर्थो भागः १० अङ्गुलः ३२ तिलः । एतत् प्रक्रमेण पक्षिशिरोग्रमारभ्य गणना कार्या । स यथा यूपावटदेशमारभ्य द्वादशाङ्गुलं हित्वा पक्षिशिरोग्रशङ्कुं निखनेत् । तच्छङ्कुमारभ्य प्रक्रमे प्रक्रमे दशशङ्कून् निखनेत् । अत्र शिरोग्रशङ्कुसहित एकादशशङ्कवः भवन्ति । तत्पश्चात् त्रिषु प्रक्रमेषु एकं शङ्कुं निखनेत् । एतदेव पुच्छाग्रशङ्कुः । इत्थं

पुच्छाग्रशङ्कुमारभ्य शिरोग्रपर्यन्तं द्वादाश शङ्कवः भवन्ति । अत्र मानार्थं रज्जुः कार्या । रज्वोरुभयतः पाशद्वयसहितपञ्चविंशतिप्रक्रमो यथा भवति तथा रज्जुः कार्या । विमानपाशयोर्मध्ये पाशसहितपञ्चप्रक्रमसूत्रं कृत्वा विममेत् । विमानपाशयोर्मध्ये प्रक्रमाः पञ्च स्मृताः इत्युक्तत्वात् । विमानकाले पुच्छग्रशङ्कुमारभ्य विममेत् । आद्ये चतुर्षु पुच्छाग्र इति । पुच्छाग्रशङ्कोरुभयपार्श्वे चतुर्षु प्रक्रमेषु शङ्कुं निखनेत् । तत्पुच्छरेखाजाता । अनन्तरं द्वितीयशङ्कौ विमानपाशौ प्रक्षिप्य शङ्कोरुभयपार्शतः एकैकप्रक्रमे शङ्कुं निखनेत् । अनन्तरं पक्षतिस्त्रिषु तुर्यस्यादिति । चतुर्थशङ्कौ विमानपाशं प्रक्षिप्य शङ्कोरुभयपार्शतः त्रिषु प्रक्रमेषु शङ्कुं निखनेत् । एतत् पक्षमूलं

पक्षतिस्त्रिषु तुर्यस्यादिति । चतुर्थशङ्कौ विमानपाशं प्रक्षिप्य शङ्कोरुभयपार्शतः त्रिषु प्रक्रमेषु शङ्कुं निखनेत् । एतत् पक्षमूलं भवति । एतदेव रज्वोरुभयतः शङ्कुत एव न तु पक्षमूलतः सपाददशमप्रक्रमे सपादैकादशप्रक्रमे शङ्कुद्वयं निखनेत् । पक्षतिश्चाष्टमे व्यत्यस्य एकस्मिन् दशमेऽप्ययः । अष्टमे शङ्कौ पाशौ व्यत्यस्य पक्षति पूर्वभागमुभयतः त्रिषु प्रक्रमेषु शङ्कुं निखनेत् । तथा एतदेव तज्वोः सपाददशमप्रक्रमेषु तथा सपादैकादशप्रक्रमेषु पक्षाग्रशङ्कुद्वयं निखनेत् । पक्षाग्रचतुरस्राणां आग्नेयशङ्कुं तथा ईशानशङ्कुं त्यजेत् । अस्यार्थः पक्षाग्रे उपरितन अन्त्यपक्षे । दक्षिण पक्षे आग्नेयशङ्कुं तथा उत्तरपक्षे ईशानशङ्कुं द्वयं निरस्येत् । अथ पक्षनमनं यथा । पाशद्वयसहित

अष्टप्रक्रमरज्वोर्मध्ये चिह्नं कृत्वा पक्षमूलपक्षान्त्यशङ्कौ पाशद्वयं निक्षिप्य लक्षणचिह्नं ऊर्ध्वं नयेत् । इत्थमेव पक्षद्वयस्य अधश्चोर्ध्वं नमनेन पक्षतिर्यङ्मानौ भवतः । इति पक्षिविहरणकारिकाभाष्यम् ।

दर्भस्तम्बे आहुतीः :–

समूलं हरितं दर्भस्तम्बमाहृत्य मध्येऽग्नेर्निखाय जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा दर्भस्तम्बे पञ्चाहुतीर्जुहोति **सजूरब्दोऽयावभिर्घृतेन स्वाहा** । अब्दायेदम् । **सजूरुषा अरुणीभिर्घृतेन स्वाहा** । उषस इदम् । **सजूः सूर्य एतशेन घृतेन स्वाहा** । सूर्यायेदम् । **सजोषावश्विना दꣳसोभिर्घृतेन स्वाहा** । अश्विभ्यामिदम् । **सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिर्घृतेन स्वाहा** । अग्नये वैश्वानरायेदम्

। **सजोषावश्विना द७्सोभिर्घृतेन स्वाहा** । अश्विभ्यामिदम् । **सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिर्घृतेन स्वाहा** । अग्नये वैश्वानरायेदम् ।

वेदिमानम् :–

यावान् यजमान ऊर्ध्वबाहुः तावता वेणुनाग्निं मिमीते । त्रीन् प्राचः चतुर उदीचः । पुरुषमात्राणि पक्षपुच्छान्यात्मा चतुः पुरुषः । अरत्निना दक्षिणतो दक्षिणं पक्षं प्रवर्धयति । एवमुत्तरत उत्तरम् । प्रादेशेण वितस्त्या वा पश्चात्पुच्छम् । एकविधः प्रथमोऽग्निः द्विविधो द्वितीयः । त्रिविधस्तृतीयः । त एवमेवोद्यन्त्यैकशतविधात् । तदु ह

वै सप्तविधमेव चिन्वीत सप्तविधो वाव प्राकृतोऽग्निः । तत ऊर्ध्वमेकोत्तरानिति वाजसनेयकम् ।

अग्निक्षेत्राक्रमणम् :–

स्योना पृथिवी भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नश्शर्म सप्रथाः ॥ बढित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि । प्र या भूमि प्रवत्वति मह्ना जिनोषि महिनि एताभ्यां विमितमग्निमाक्रमन्ते अध्वर्युब्रह्मयजमानाः । **सं वरत्रा दधातन निराहावान् कृणोतन । सिञ्चामहा अवटमुद्रिणं वयं विश्वाहादस्तमक्षितं** इति सम्प्रेष्यति ।

युगलाङ्गलयोरुछ्रयणम् :–

निष्कताहावमवटꣳ सुवरत्रꣳ सुषेचनम् । उद्रिणꣳ

युगलाङ्गलयोरुछ्रयणम् :–

निष्कृताहावमवटꣳ सुवरत्रꣳ सुषेचनम् । उद्रिणꣳ सिञ्चे अक्षितं अवटादुदकमाहावेषु उत्सिञ्चति । प्रत्याहावं मन्त्रावृत्तिः । तेषु बलीवर्दान् पाययन्ति । ***उद्योजनमन्तर्याममीषां खगल्यं शफम् अष्ट्रां तालं प्रतीनाहमुभे मण्डुक्यौ युजौ*** इति युग लाङ्गलं सम्प्रसारयति । **सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वितन्वते पृथक्। धीरा देवेषु सुम्नया ॥ युनक्त सीरा वि युगा तनोत कृते योनौ वपतेह बीजम् । गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्सृण्या पक्वमायत्** द्वाभ्यां सीरं युनक्ति । षड्गवं द्वादशगवं चतिर्विंशति गवं वा । ***उष्टारयोः***

पिल्वयोरथो आबन्धनीययोः । सर्वेषां विद्म वो नाम वाहाः कीलालपेशसो युक्तानभिमन्त्र्य । ***उदस्थात् गोजिद्धनजिदश्वजिद्धिरण्यजित्सूनृतया परीवृतः । एकचक्रेण सविता रथेनोर्जो भागं पृथिवीनेत्वा पृणन्*** लाङ्गलमुच्छ्रयति ।

ब्रह्मवर्महोमः :–

ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतस्सुरुचो वेन आवः । स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठास्सतश्च योनिमसतश्च विवस्स्वाहा । ब्रह्मण इदम् । ***अनाप्ता या वः प्रथमा यस्यां कर्माणि कृण्वते । वीरान्नो अत्र मादभ ᳪस्तद्व एतत्पुरोदधे स्वाहा ।*** अद्भ्य इदम् । ***पर्यूषु प्रधन्व वाजसातये परि***

कर्माणि कृण्वते । वीरान्नो अत्र मादभ ७्स्तद्व एतत्पुरोदधे स्वाहा । अद्भ्य इदम् । ***पर्यूषु प्रधन्व वाजसातये परि वृत्राणि सक्षणिः । द्विषस्तरध्या ऋणयान ईयसे [१]स्वाहा ।*** सोमायेदम् । ***सहस्रधारेव ते समस्वरं दिवो नाके मधुजिह्वामसश्चतः [२]। अस्यस्पशो न नि मिशन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्तु सेतवस्स्वाहा [३]*** । सोमायेदम् । शलामुखीये ब्रह्मवर्माणि जुहोति ।

विमितमग्नेः आक्रमणम् :–

मलिम्लुचो नामासि त्रयोदशो मास इन्द्रस्य वर्मासीन्द्रस्य शर्मासीन्द्रस्य वरूथमसि तं त्वा प्रपद्ये ।

गायत्रीं लोमभिः प्रविशामि त्रिष्टुभं त्वचा प्रविशामि जगतीं मा७्सेन प्रविशामि अनुष्टुभमस्थ्ना ४ प्रविशामि पङ्क्तिं मज्जा प्रविशाम्यैन्द्राग्नं वर्म बहुलं यदुग्रं विश्वे देवा नातिविध्यन्ति सूराः । तन्नस्त्रायतां तन्नो विश्वतो महदायुष्मन्तो जरामुपगच्छेम देवाः विमितमग्निमाक्रमन्ते ।

लाङ्गलकर्षणम् :–

पुच्छदेशमध्वर्युः बलीवर्दा कीनाशाः । **लाङ्गलं पवीरव७् सुशेव७् सुमतित्सरु ।**

उदित्कृषति गामविं प्रफर्व्यं च पीवरीम् । प्रस्थावद्रथवाहनम् । शुनं नः फाला वि तुदन्तु भूमि७् शुनं कीनाशा अभियन्तु वाहान् । शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिश्शुनासीरा शुनमस्मासु

। शुनं नः फाला वि तुदन्तु भूमि७् शुनं कीनाशा अभियन्तु वाहान् । शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिश्शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम् द्वाभ्यां कृषति । ब्रह्मा कृष्यमाण ओप्यमाने दक्षिणत आस्ते कीनाशा बलिवर्दानजन्ति । पुच्छाच्छिरोधि कृषति । **कामं कामदुघे धुक्ष्व मित्रायवरुणाय च । इन्द्रायाग्नये पूष्ण ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः** उत्क्षिप्य लाङ्गलं प्रदक्षिणमावर्तयन् जपति ।

सीताः करणम् :–

तिस्रस्तिस्रस्सीताः संहिताः उत्तरोत्तरतः कृषति । मध्येऽसम्भिन्ना भवन्ति । दक्षिणात्पक्षादुत्तरम् । उत्तरस्माद्दक्षिणम् । दक्षिणायै

श्रोणेरुत्तरमंसम् । उत्तरायै श्रोणेः दक्षिणमंसम् । एतद्वा विपरीतम् । **विमुच्यध्व मघ्निया देवयाना अतारिष्म तमसस्पारमस्य । ज्योतिरापाम सुवरगन्म** दक्षिणेऽंस उत्तरे वा बलीवर्दान् विमुच्य । तानुदीचः प्राचो वा उत्सृज्य अध्वर्यवे ददाति । अध्वर्यो बलीवर्दांस्ते ददामि । तानध्वर्युः सप्तदशकृत्वः अपान्य व्यावृत्य रुद्राय गामिति प्रतिगृह्णाति ।

ओषधिवपनम् :–

पञ्चदशोदपात्राणि नयति । द्वादश कृष्टे त्रीनकृष्टे । एकैकं पात्रं द्वादशस्वपि सीतासु निनयत्येवमकृष्टेऽपि त्रीन् । या जाता ओषधयः इति चतुर्दशभिः ओषधीर्वपति । अनुसीतमित्युक्तम् । तिलमाषव्रीहियवाः प्रियंग्वणवो गोधूमा वेणुश्यामाकनीवारा जर्तिलाश्च

ओषधयः इति चतुर्दशभिः ओषधीर्वपति । अनुसीतमित्युक्तम् । तिलमाषव्रीहियवाः प्रियंग्वणवो गोधूमा वेणुश्यामाकनीवारा जर्तिलाश्च गवीधुका अरण्यजा मर्कटका विज्ञेया । गार्मुतसप्तमाः कुलित्थसप्तमा वा । सप्तग्राम्या कृष्टे सप्तारण्या अकृष्टे । **या जाता ओषधयो देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा । मन्दामि बभ्रूणामहꣳ शतं धामानि सप्त च** द्वादशसु सीतासु तिलान् वपति ।

ग्राम्यौषधीनां निवपनम् :–

एवमितरान् । **शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः । अथा शतकृत्वो यूयमिमं मे अगदं कृत** माषान् । **पुष्पावतीः प्रसूवतीः फलिनीरफला उत । अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः**

पारयिष्णवः व्रीहीन् । **ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपब्रुवे । रपाᳬसि विघ्नतीरितरपश्चातयमानाः** यवान् । **अश्वत्थे वो निषदनं पर्णे वो वसतिः कृता । गोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम्** प्रियङ्गून् । **यदहं वाजयन्निमा ओषधीर्हस्त आ दधे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा** अणून् । **यदोषधयः सङ्गच्छन्ते राजानस्समितिविव । विप्रस्स उच्यते भिषग्रक्षोहामीवचातनः** गोधूमान् । एते ग्राम्याः ॥

आरण्यौषधीनां निवपनम् :–

अथारण्याः । **निष्कृतिर्नाम वो माताथा यूयᳬ स्थ सङ्कृतीः । सराः पतत्रीणीस्स्थनय–दामयति निष्कृत**

अथारण्याः । **निष्कृतिर्नाम वो माताथा यूयꣳ स्थ सङ्कृतीः । सराः पतत्रीणीस्स्थनय–दामयति निष्कृत** वेणून् । **अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत । तास्सर्वा ओषधयः सँव्विदाना इदं मे प्रावता वचः** श्यामाकान् । **उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते । धनꣳ सनिष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष** नीवारान् । **अति विश्वाः परिष्ठास्स्तेन इव व्रजमक्रमुः । ओषधयः प्राचुच्यवुर्यत्किं च तनुवाꣳ रपः** जर्तिलान् । **यास्त आतस्थुरात्मानं या आ विविशुः परुःपरुः । तास्ते यक्ष्मं वि बाधन्तामुग्रो मध्यमशीरिव** गवीधुकान् । **साकं यक्ष्म प्रवत श्येनेन**

किकिदीविना । साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकया मर्कटकान् । **अश्वावतीꣳ सोमवतीमूर्जयन्तीमुदोजसम् । आ वित्सि सर्वा ओषधीरस्मा अरिष्टतातये** गार्मुतान् । सप्तारण्या अकृष्टे । यामोषधीनां नाधिगच्छेत् तस्यास्स्थाने यवान् मधुमिश्रान् वा वपेत् । ***उप्ता मेऽसि*** इति वा मनसा ध्यायेत् ।

ओषधीनां प्रोक्षणम् :–

अधिगतायां यः प्रथमः इध्म आगच्छेत्तस्मिन्नेनामुपसन्नह्येत [१] । ये वनस्पतीनां फलग्रहयस्तानिध्म उपसन्नह्य प्रोक्षेत् [२] । मा नो हिꣳसीत् जनिता यः पृथिव्या इति चतसृभिः दिग्भ्यो लोष्टान् समस्यति ये अन्तर्विधाद्बहिर्विधं आपन्ना भवन्ति । अग्निक्षेत्रात् बहिर्भूत्वा । यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्तस्यै दिशो जघन्यं लोष्टमाहरेत्

समस्यति ये अन्तर्विधाद्बहिर्विधं आपन्ना भवन्ति । अग्निक्षेत्रात् बहिर्भूत्वा । यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्तस्यै दिशो जघन्यं लोष्टमाहरेत् । इषमूर्जमहमित आदद इति । **मा नो हिꣳसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवꣳ सत्यधर्मा जजान । यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषा विधेम** पश्चाद्भूतानाम् । **अभ्यावर्तस्व पृथिवि यज्ञेन पयसा सह । वपां ते अग्निरिषितोऽवसर्पतु** उदग्भूतानाम् । **अग्ने यत्ते शुक्रं यच्चन्द्रं यत्पूतं यद्यज्ञियम् । तद्देवेभ्यो भरामसि** प्राग्भूतानाम् । **इषमूर्जमहमित आदद ऋतस्य धाम्नो अमृतस्य योनेः । आ नो गोषु विशत्वौषधीषु जहामि सेदिमनिराममीवाम्**

दक्षिणभूतानाम् । यदि दक्षिणतो द्वेष्यः तदैवं क्रमः । यस्यां दिशि द्वेष्यः तस्यां दिशि भूतस्य लोष्टस्यान्ते समाप्तिः । **घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः । ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमानास्मान् सीते पयसाभ्याववृत्स्व** सकृन्मन्त्रमुक्त्वा सीतान्तरालान्यभिमृशति ।

उत्तरवेदेः उपवपनं, सिकतानां निवपनं, व्यूहनञ्च :–

अथोत्तरवेदिमुपवपति **वित्तायनीमेऽसि** इत्यादि । पक्षपुच्छानामपि परिलेखनम् । अभ्यादानादि **भूतेभ्यस्त्वा** इत्युद्ग्रहणान्तं कृत्वा । **अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो । बृहद्भानो शवसा वाजमुक्थ्यं**

भूतेभ्यस्त्वा इत्युद्ग्रहणान्तं कृत्वा । **अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो । बृहद्भानो शवसा वाजमुक्थ्यं ददासि दाशुषे कवे ॥ इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्य । स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसि꣣ रयिम् ॥ ऊर्जो नपाज्जातवेदस्सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः । त्वे इषस्सन्दधुर्भूरि रेतसश्चित्रोतयो वामजाताः ॥ पावकवर्चाश्शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना । पुत्रः पितरा विचरन्नुपावस्युभे पृणक्षि रोदसी ॥ ऋतावानं महिषं विश्वचर्षणिमग्नि꣣ सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः । श्रुत्कर्ण꣣ सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा**

युगा ॥ निष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तꣳ राधसे महे । रातिं भृगूणामुशिजं कविक्रतुं पृणक्षि सानसिꣳ रयिम् षड्भिः सिकतान्युप्य । **चितस्स्थ परिचित ऊर्ध्वचितश्श्रयध्वं तया देवतयाङ्गिरस्वद्-ध्रुवास्सीदत** अपरिमिताभिः शर्कराभिराहवनीय चितेरायतनं परिश्रयति यथा गार्हपत्यस्य । **आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतस्सोमवृष्णियम् । भवा वाजस्य सङ्गथे** सिकता व्यूहति ।

ततो व्रतप्रदानम् । यदि पूर्वं व्रतकालो नाधिगच्छेत् । गार्हपत्ये दीक्षितस्येत्यादि नाभ्यभिमर्शनान्तं कृत्वा । आतिथ्याया ध्रौवादित्येतदादि कर्म प्रतिपद्यते । **अग्ने व्रतपत** इति यजमानोऽवान्तरदीक्षामुपैति । प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यन्त इत्यादि

ध्रौवादित्येतदादि कर्म प्रतिपद्यते । **अग्ने व्रतपत** इति यजमानोऽवान्तरदीक्षामुपैति । प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यन्त इत्यादि सुब्रह्मण्यान्तम् । एतावान् विशेषः । प्रथमौपसत्के इध्मे पञ्चदशभिः इध्मदारुभिः सह फलग्रहीन् वनस्पतीन् बध्वा निदधाति । सामिधेनीष्वनूच्यमानासु इध्मेन सह आदधाति [१] । पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति । **या ते अग्नेऽयाशया तनूः** इत्युपसदाहुतिः।

सुब्रह्मण्यान्ते अग्रेण प्राग्वंशं लोहिते चर्मण्यानडुहे प्राचीनग्रीव उत्तरलोम्नि प्रथमस्याश्चितेरिष्टकाः

संसादयति । अपि वा तिस्रः स्वयमातृण्णाः तिस्रश्च विश्वज्योतिषः । तासां प्रथम द्वितीयतृतीयचिह्नानि कृत्वा ताः दर्भग्रुमुष्टिनाज्येन[१] व्यवोक्ष्य समुद्यम्य ***चित्यग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्योऽनुब्रूहि*** इति सम्प्रेष्यति । यजमानः – पश्चात्पदमात्रेऽवस्थायाभिहिङ्कृत्य । **हिं भूर्भुवस्स्वरो३म् *पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिस्सजोषसः । जुषन्तां यज्ञमद्रुहो हव्यमाहुतमनमीवा इषो महो३म्*** त्रिरुपांशु सप्रणवाम् । अपि वा सुमन्द्रम् । व्रजत्सु अनुव्रजेत् । तिष्टत्सु विसृष्टवाक् प्रणयत इति ब्रूयात् । अध्वर्यवादयः इष्टका आदाय प्रथमायां त्रिरनूक्तायां **हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम** प्राञ्चोऽश्वप्रथमा

समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम प्राञ्चोऽश्वप्रथमा अभिप्रव्रजन्ति । श्वेतमश्वं पुरस्तान्नयन्ति । तमनुकृष्णम् । चित्यग्नीनां प्रणीयमानानां ब्रह्मा दक्षिणत एति ।

अध्वर्युः – **प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद** उत्तरवेदिमभिमृश्य । **मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निꣳ रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय । मयि प्रजां मयि वर्चो दधाम्यरिष्टास्स्याम तनुवा सुवीराः ॥ यो नो अग्निः पितरो हृत्स्वन्तरमर्त्यो मर्त्याꣳ आविवेश । तमात्मन् परिगृह्णीमहे वयं मा सो अस्माꣳ अवहाय**

परागात् द्वाभ्यामात्मन्यग्निं गृहीत्वा । **यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः । ये ते अग्ने मेडयो य इन्दवस्तेभिरात्मानं चिनुहि प्रजानन्** अध्वर्युः स्वयञ्चित्याभिमृशति [२] ।

इष्टकाभिरग्निं चिनोति अध्वर्युर्यजमानो वा । स्वयं चिन्वन्नात्मन्नग्निं[३] गृह्णीते । न स्वयञ्चित्याभिमृशति । खण्डकृष्णादीष्टकादोषनिर्हरणार्थं यजुर्भेषप्रायश्चित्तं करिष्ये । दक्षिणाग्नौ **भुवस्स्वाहा** । वायव इदम् । आहवनीये सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा । प्रतिचित्ययं विधिः । दक्षिणतश्श्वेतोऽश्वस्तिष्ठति तमालभ्य ।

अथोपधानम् **इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसं गिरः**

।

अथोपधानम् **इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसं गिरः । रथीतमꣳ रथीनां वाजानाꣳ सत्पतिं पतिं तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद** उत्तरेण पुच्छाप्ययं अन्तर्विध आक्रमणं प्रतीष्टकामुपदध्यात् । ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते । उत्तरतः पश्चाद्वोपचारोऽग्निः **तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः । अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशꣳस मा न आयुः प्रमोषीस्स्वाहा** । वरुणायेदम् । शालामुखीये हुत्वा । **वाङ्म आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोश्श्रोत्रं बाहुवोर्बलमूरुवोरोजोऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूस्तनुवा मे**

सह नमस्ते अस्तु मा मा हि᳡सीः सर्वत्र आरोहन् प्रत्यवरोहंश्च जपति । सकृद्वान्ततः । अश्वेन सह आक्रमण्यारोहणम् । प्राञ्चमश्वम् **अभ्यस्थाद्विश्वाः पृतना अरातीस्तदग्निराह तदु सोम आह । बृहस्पतिस्सविता तन्म आह पूषा माधात्सुकृतस्य लोके** अश्वस्य दक्षिणेन पदा दर्भस्तम्बमाक्रमय्य । प्रदक्षिणमावर्तयित्वा । **यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्थ्समुद्रादुत वा पुरीषात् । श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुतं जनिम तत्ते अर्वन्** पुनरेवाक्रमयति । **अपां पृष्ठमसि योनिरग्नेस्समुद्रमभितः पिन्वमानम् । वर्धमानं मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व तया देवतया** अन्तरिक्षरूपमिति ध्यात्वा । अश्वस्य पदे पुष्करपर्णमुत्तानमुपधाय । ***अपां निधिं गाय*** इति

वरिणा प्रथस्व तया देवतया अन्तरिक्षरूपमिति ध्यात्वा । अश्वस्य पदे पुष्करपर्णमुत्तानमुपधाय । ***अपां निधिं गाय*** इति सम्प्रेष्यति । ***सत्यसाम गाय*** इति वा । **ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतस्सुरुचो वेन आवः । स बुध्निया उप मा अस्य विष्ठास्सतश्च योनिमसतश्च विवस्तया** आदित्यमण्डलमिति ध्यात्वा पुष्करपर्णे उपरिष्टान्निर्बाधं रुक्ममुपधाय । **हिरण्यगर्भस्समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम तया** तस्मिन् हिरण्मयं पुरुषं प्राचीनमुत्तानं दक्षिणेनातृण्णं प्राङ्मुख उपधाय । **आदित्यमण्डलस्थः पुरुष** इति ध्यात्वा [१] । ***पुरुषसाम गाय*** इति सम्प्रेष्यति । **द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च**

योनिमनु यश्च पूर्वः । तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः पुरुषमभिमृश्य । **नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः ॥ येऽदो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु । येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः ॥ या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीꣳ रनु । ये वावटेषु शेरते तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः** तिसृभिरभिमन्त्र्य ।

जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा **कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाꣳ इभेन । तृष्वीमनु प्रसितिं दूणानोस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैस्स्वाहा ।** अग्नये रक्षोघ्न इदम् । **तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनुस्पृश धृषता शोशुचानः । तपूꣳष्यग्ने जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज**

इदम् । **तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनुस्पृश धृषता शोशुचानः । तपू᳡ष्यग्ने जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज विश्वगुल्कास्स्वाहा ।** अग्नये रक्षोघ्न इदम् । **प्रतिस्पशो वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः । यो नो दूरे अघश᳡ सो यो अन्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरादधर्षीत्स्वाहा ।** अग्नये रक्षोघ्न इदम् । **उदग्ने तिष्ठ प्रत्याऽऽतनुष्व न्यमित्रा᳡ ओषतात्तिग्महेते । यो नो अराति᳡ समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसन्न शुष्क᳡ स्वाहा ।** अग्नये रक्षोघ्न इदम् । **ऊर्ध्वो भव प्रतिविध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने । अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्रमृणीहि**

शत्रून्त्स्वाहा । अग्नये रक्षोघ्न इदम् । पञ्चभिः उत्तरवेदिवत् पुरुषं व्याघारयति हिरण्यनिधानमकुर्वन् । **भूतेभ्यस्त्वा** स्रुचमुद्गृह्य [१] । ***अग्नेस्त्वा तेजसा सादयामि तया*** आज्यस्य पूर्णां कार्ष्मर्यमयीं स्रुचं दक्षिणेन हिरण्मयं पुरुषमुपदधाति । ***इन्द्रस्य त्वौजसा सादयामि तया*** दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्रुचमुत्तरेण पुरुषम् । **अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपा᳡ रेता᳡सि जिन्वति** कार्ष्मर्यमयीमुपतिष्ठते । **भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिस्सचसे शिवाभिः । दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्** औदुम्बरीमुपतिष्ठते । अत्र कृणुष्व पाज इति पञ्चभिः पुरुषवद्रुक्मं व्याघार्य ।

ध्रुवाऽसि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता । मा त्वा

। अत्र कृणुष्व पाज इति पञ्चभिः पुरुषवद्रुक्मं व्याघार्य ।

ध्रुवाऽसि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता । मा त्वा समुद्र उद्वधीन्मा सुपर्णोऽ-व्यथमाना पृथिवीं दृꣳह स्वयमातृण्णामभिमृश्य । अश्वेनोपघ्राप्य **प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं प्रथोऽसि पृथिव्यसि भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृꣳह पृथिवीं मा हिꣳसीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मह्या स्वस्त्या छर्दिषा शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद भूः** आसीनो

मध्येऽग्नेरुपदधात्यविदुषा ब्राह्मणेन सह । अविद्वांसमध्यापयेदन्यः ।

चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा ऋतावृधस्समुद्रस्य वयुनस्य पत्मञ्जुहोमि विश्वकर्मणे विश्वाहाऽमर्त्यꣳ हविस्स्वाहा । विश्वकर्मण इदम् । स्वयमातृण्णायां हुत्वाभिप्राणिति[२] । यजमानद्रव्याद्गृहीत्वा अविद्वान्ब्राह्मणो वरं ददात्यध्वर्यवे एकं द्वौ त्रीन् वा । आसीनः प्रथमां स्वयमातृण्णामुपदधाति । ऊर्ध्वजुर्द्वितीयां तिष्ठंस्तृतीयाम् । ***स्वयमातृण्णायां साम गाय*** इति सम्प्रेष्यति । एवं द्वितीयां तृतीयां चोपधाय सम्प्रेष्यति । **तेजोऽसि तेजो मे यच्छ पृथिवीं यच्छ पृथिव्यै मा पाहि तया** हिरण्येष्टकाम् । **पृथिव्युदपुरमन्नेन**

तृतीयां चोपधाय सम्प्रेष्यति । **तेजोऽसि तेजो मे यच्छ पृथिवीं यच्छ पृथिव्यै मा पाहि तया** हिरण्येष्टकाम् । **पृथिव्युदपुरमन्नेन विष्ठा मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निर्वियत्तोऽस्यां तामहं प्रपद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु तया** मण्डलेष्टकाम् । ***भूरसि भुवनस्य रेत इष्टकास्स्वर्गो लोको वाचा त्वान्वारोहाम्यग्निर्ज्योतिर्ज्योति–रग्निस्तया । सूरसि सुवनस्य रेत इष्टकास्स्वर्गो लोको मनसा त्वान्वारोहामि सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिस्सूर्यस्तया*** अन्वारोहे द्वे ।

काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परुषः परुषः परि । एवा नो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ या शतेन प्रतनोषि

सहस्रेण वि रोहसि । तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयं तया द्वाभ्यां दूर्वेष्टकां सलोष्टं हरितं दूर्वास्तम्बमप्रच्छिन्नाग्रं यथास्योपहितस्य स्वयमातृण्णायामग्रं प्राप्नुयात् । प्रबाहुगिष्टकायां हिरण्यशकलावध्यूह्य ।

यास्ते अग्ने सूर्ये रुच उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः । ताभिस्सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि ॥ या वो देवास्सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः । इन्द्राग्नी ताभिस्सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते तया द्वाभ्यां वामभृतम् ।

विराड्ज्योतिरधारयत्तया । सम्राड्ज्योतिरधारयत्तया । स्वराड्ज्योतिरधारयत्तया तिसृभिः तिस्रो रेतस्सिचः । तासां द्वे प्रथमायां चित्यां यून उपदध्यात् । सर्वा मध्यमायां विवयसः ।

स्वराड्ज्योतिरधारयत्तया तिसृभिः तिस्रो रेतस्सिचः । तासां द्वे प्रथमायां चित्यां यून उपदध्यात् । सर्वा मध्यमायां विवयसः । एकां प्रथमायां एकामुत्तमायां स्थविरस्य । अन्यतरामुपदध्याद्द्वेष्यस्य । यजुषेमां चामूंचोपदधाति मनसा मध्यमाम् ।

बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छाग्निस्तेधिपतिस्तया विश्वज्योतिषम् । **अग्नेर्यान्यसि तया । देवानामग्ने यान्यसि तया** द्वे संयान्यौ ।

मधुश्च माधवश्च वासन्तिकावृतू अग्नेरन्तश्लेषोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप ओषधीः कल्पन्तामग्नयः

पृथङ्मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः । येऽग्नयस्समनसोऽन्तरा द्यावापृथिवी वासन्तिकावृतू अभिकल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभि सँव्विशन्तु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते । हस्तद्वयेन युगपदुपदधाति । सर्वास्वृतव्यासु अवकामनूपदधाति ।

अषाढासि सहमाना सहस्वारातीस्सहस्वारातीयतस्सहस्व पृतनास्सहस्व पृतन्यतः । सहस्रवीर्यासि सा मा जिन्व तया द्वाभ्यामषाढामुपरिष्टाल्लक्ष्माणम् ।

उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्त बिभर्ति । भारं पृथिवी न भूम । प्र शुक्रैतु देवी मनीषा । अस्मत्सुतष्टो रथो न वाजी ।

उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्त बिभर्ति । भारं पृथिवी न भूम । प्र शुक्रैतु देवी मनीषा । अस्मत्सुतष्टो रथो न वाजी । अर्चन्त एके महि साम मन्वत । तेन सूर्यमधारयन् । तेन सूर्यमरोचयन् । घर्मश्शिरस्तदयमग्निः । पुरीषमसि सम्प्रियं प्रजया पशुभिर्भुवत् । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया घर्मेष्टकामुपधाय । **यास्ते अग्न आर्द्रा योनयो याः कुलायिनीः । ये ते अग्न इन्दवो या उ नाभयः । यास्ते अग्ने तनुव ऊर्जो नाम । ताभिस्त्वमुभयीभिस्सँव्विदानः । प्रजाभिरग्ने द्रविणेह सीद । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया** कुलायिनीम् ।

मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्नस्सन्त्वोषधीः । मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवꣳ रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाꣳ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः तिसृभिः दध्ना मधुमिश्रेण कूर्ममभ्यज्य । **मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतान्नो भरीमभिस्तया** पुरस्तात्स्वयमातृण्णायाः प्रत्यञ्चं जीवन्तं कूर्मं प्राङ्मुख उपदधाति । अवकाभिः परीतंस्य जालेन प्रच्छाद्य । शङ्कुभिः परिणिहत्य । ***अपां गम्भीरं गच्छ मा त्वा सूर्यः [१]परीताप्सीन्मोऽग्निं वैश्वानरो [२]ऽघोरः प्रजा अभि विपश्यानु त्वा दिव्या वृष्टिस्सचताꣳ सꣳ सर्प त्रीन्थ्समुद्रान् स्वर्गाल्लोकान् अपां पतिर्वृषभ [३] इष्टकानां तत्र गच्छ***

विपश्यानु त्वा दिव्या वृष्टिस्सचताᳬ सᳬ सर्प त्रीन्थ्समुद्रान् स्वर्गाल्लोकान् अपां पतिर्वृषभ [३] ***इष्टकानां तत्र गच्छ यत्र पूर्वे परेताः पुरीषं वसानस्स्वाँय्योनिं यथायथम्*** [४] उपहितमभिमन्त्रयते ।

यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं वद जयतामिव दुन्दुभिः प्रादेशमात्रं चतस्रक्त्यौदुम्बरमुलूखलमुत्तरेऽंसे प्रयुनक्ति । अपरिमितं मुसलम् । ***उत स्म ते*** [१] ***वनस्पते वातो विवात्यग्रमित्*** [२] ***। अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल*** उलूखलं तूष्णीं सर्वौषधस्य पूरयित्वावहत्य परापूय **इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे**

पदम् । समूढमस्य पा꣣ꣳ सुरे तया तण्डुलपूर्णमुलूखलं मध्येऽग्नेरुपदधाति । **तद्विष्णोः परमं पद꣣ꣳ सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुराततं तया** मुसलम् । **दिवो वा विष्णवुत वा पृथिव्या महो वा विष्णवुत वान्तरिक्षाद्धस्तौ पृणस्व बहुभिर्वसव्यैरा प्र यच्छ दक्षिणादोत सव्यात्तया** शूर्पम् ।

अथोखायां पय आनयति । **ध्रुवासि पृथिवि सहस्व पृतन्यतः । सूता देवेभिरमृतेनागास्तया**[३] अवटे मध्येऽग्नेरुपदधाति । **अग्ने युक्ष्वा हि ये तवाश्वासो देव साधवः । अरं वहन्त्याशवस्स्वाहा** । अग्नय इदम् । **युक्ष्वा हि देवहूतमा꣣ꣳ अश्वा꣣ꣳ अग्ने रथीरिव । नि होता पूर्व्यस्सदस्स्वाहा ।** अग्नय इदम् । द्वाभ्यामुखायां हुत्वा पुरुषशिरसि हिरण्यशल्कान्[४]

अश्वा७् अग्ने रथीरिव । नि होता पूर्व्यस्सदस्स्वाहा । अग्नय इदम् । द्वाभ्यामुखायां हुत्वा पुरुषशिरसि हिरण्यशल्कान्[४] प्रत्यस्यति । यदि वायव्यस्य पशोस्स्यात् मुख्यस्य स्थाने तस्मिन् हिरण्यशल्कान् प्रत्यस्यति । **द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः । तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः** आस्ये हिरण्यशल्कं प्रत्यस्यति । **ऋचे त्वा** दक्षिणेऽक्षिकटे । **रुचे त्वा** सव्ये । **द्युते त्वा** दक्षिणे कर्णे । **द्युते त्वा** सव्ये । **भासे त्वा** दक्षिणस्यां नासिकायाम् । **ज्योतिषे त्वा** उत्तरस्याम् । **समित्स्रवन्ति सरितो न धेनाः । अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः । घृतस्य धारा अभि चाकशीमि**

। हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम् शृतातङ्क्येन दध्ना मधुमिश्रेण पशुशिरः पूरयति । **तस्मिन्थ्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः । तस्यासते हरयस्सप्ततीरे स्वधां दुहानाममृतस्य धारां** पशुशिर आदाय ।

आदित्यं गर्भं पयसा समञ्जन्थ्सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम् । परि वृङ्धि हरसा माभिमृक्षश्शतायुषं कृणुहि चीयमानः ॥ वातस्य ध्राजिं वरुणस्य नाभिमश्वं जज्ञान७् सरिरस्य मध्ये । शिशुं नदीना७् हरिमद्रिबुद्धमग्ने मा हि७्सीः परमे व्योमन् ॥ अजस्रमिन्दुमरुषं भुरण्युमग्निमीडे पूर्वचित्तौ नमोभिः । सपर्वभिर् ऋतुषः कल्पमानो गां माहि७्सीरदितिं विराजम् ॥ वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं

पूर्वचित्तौ नमोभिः । सपर्वभिर् ऋतुषः कल्पमानो गां माहि७्सीरदितिं विराजम् ॥ वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं जज्ञाना७् रजसः परस्मात् । मही७् साहस्रीमसुरस्य मायामग्ने मा हि७्सीः परमे व्योमन्न् ॥ यो अग्निरग्नेस्तपसोऽधि जातश्शोचात्पृथिव्या उत वा दिवस्परि । येन प्रजा विश्वकर्मा व्यानट् तमग्ने हेडः परि ते वृणक्तु तया सर्वेषामुपधानैः पशुशिर उखायां पुरस्ताच्चुबुकं प्राचीनमुत्तानं प्राङ्मुख उपधाय । **चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेस्स्वाहा** दक्षिणेऽक्षिकटे जुहोति । सूर्यायेदम् । **आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्ष७् सूर्य आत्मा**

जगतस्तस्थुषश्च स्वाहा सव्ये । सूर्यायेदम् ।
इत्यर्धर्चाभ्यामक्षिकटयोर्हुत्वा ।

इमं मा हि७्सीर्द्विपादं पशूना७् सहस्राक्ष मेध आ चीयमानः । मयुमारणमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद ॥ इमं मा हि७्सीरेकशफं पशूनां कनिक्रदं वाजिनं वाजिनेषु । गौरमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद ॥ इम७् समुद्र७् शतधारमुत्सं व्यच्यमानं भुवनस्य मध्ये । घृतं दुहानामदितिं जनायाग्ने मा हि७्सीः परमे व्योमन् । गवयमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद ॥ इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचं पशूनां द्विपदां चतुष्पदाम् । त्वष्टुः प्रजानां परमं

तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद ॥ इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचं पशूनां द्विपदां चतुष्पदाम् । त्वष्टुः प्रजानां परमं जनित्रमग्ने मा हि७्सीः परमे व्योमन् । उष्ट्रमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद ॥ अजा ह्यग्नेरजनिष्ट गर्भात्सा वा अपश्यज्जनितारमग्रे । तया रोहमायन्नुप मेध्यासस्तया देवा देवतामग्र आयन् । शरभमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद सर्वेषामुत्सर्गैरुपतिष्ठते ।

नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमस्तया दक्षिणेऽंसे सर्पशिर उपदध्यात् । विषूचीनं पशुशीर्षैः, अपि वा यजुरेव वदेत् नोपदध्यात् ।

मा छन्दस्तत् पृथिव्यग्निर्देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ प्रमा छन्दस्तदन्तरिक्षं वातो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ प्रतिमा छन्दस्तद्द्यौः सूर्यो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ अस्रीविश्छन्दस्तद्दिशः सोमो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ विराट्छन्दस्तद्वाग्वरुणो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ गायत्री छन्दस्तदजा बृहस्पतिर्देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ त्रिष्टुप् छन्दस्तद्धिरण्यमिन्द्रो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥

बृहस्पतिर्देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ त्रिष्टुप् छन्दस्तद्धिरण्यमिन्द्रो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ जगती छन्दस्तद्गौः प्रजापतिर्देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ अनुष्टुप् छन्दस्तदायुर्मित्रो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ उष्णिहा छन्दस्तच्चक्षुः पूषा देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ पङ्क्तिश्छन्दस्तकृषिः पर्जन्यो देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया ॥ ब्रहती छन्दस्तदश्वः परमेष्ठी देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया एताभिर्द्वादभिस्त्रिरभ्यासं पुरस्तात्प्रतीचीं पुरुषाकृतिं चिनोति पुरुषस्य शिरोस्याः शिरो भवति ॥

यजमानः– **सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्वा । अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ पुरुष एवेदꣳ सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशानः । यदन्नेना तिरोहति ॥ एतावानस्य महिमा । अतो ज्यायाꣳश्च पूरुषः । पादोऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्या मृतन्दिवि ॥ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः । पादोऽस्येहाभवात्पुनः । ततो विष्वङ् व्यक्रामत् । साशनानशने अभि ॥ तस्माद्विराडजायत । विराजो अधि पुरुषः । स जातो अत्यरिच्यत । पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ यत्पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मश्शरद्धविः ॥ सप्तास्यासन्परिधयः । त्रिःस्सप्त समिधः कृताः । देवा**

अस्यासीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मश्शरद्धविः ॥ सप्तास्यासन्परिधयः । त्रिःस्सप्त समिधः कृताः । देवा यद्यज्ञं तन्वानाः । अबध्नन् पुरुषं पशुम् ॥ तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् । पुरुषं जातमग्रतः । तेन देवा अयजन्त । साध्या ऋषयश्च ये ॥ तस्माद्यज्ञाथ्सर्व हुतः । सम्भृतं पृशदाज्यम् । पशूᳬस्ताᳬश्चक्रे वायव्यान् । आरण्यान्ग्राम्याश्च ये ॥ तस्माद्यज्ञाथ्सर्व हुतः । ऋचस्सामानिजज्ञिरे । छन्दाᳬसि जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मादजायत ॥ तस्मादश्वा अजायन्त । ये के चोभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः ॥ यत्पुरुषं व्यदधुः । कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरू पादा उच्येते ॥ ब्राह्मणोऽस्य

मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः । ऊरू तदस्य यद्वैश्यः । पद्भ्याᳬ शूद्रो अजायत ॥ चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षोस्सूर्यो अजायत । मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च । प्राणाद्वायुरजायत ॥ नाभ्या आसीदन्तरिक्षम् । शीर्ष्णोद्यौस्समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशश्श्रोत्रात् । तथा लोकाᳬ अकल्पयन् ॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्य वर्णं तमसस्तु पारे । सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः । नामानि कृत्वाभिवदन् यदास्ते ॥ धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः । तमेवँव्विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते ॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं

। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते ॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानस्सचन्ते । यत्र पूर्वे साध्यास्सन्ति देवाः उपहितां पुरुषेण नारायणेन यजमानः पुरस्तात् प्रत्यङ् तिष्ठन्नुपतिष्ठते ॥

अपस्या उपदधाति । **अपां त्वेमन्त्सादयामि तया ॥ अपां त्वोद्मन्त्सादयामि तया ॥ अपां त्वा भस्मन्त्सादयामि तया ॥ अपां त्वा ज्योतिषि सादयामि तया ॥ अपां त्वायने सादयामि तया** पञ्च पुरस्तात्प्रतीचीरपस्या उपदधाति । **अर्णवे सदने सीद तया ॥ समुद्रे सदने सीद तया ॥ सलिले सदने सीद तया ॥ अपां क्षये सीद तया ॥ अपा७ं**

सधिशि सीद तया पञ्च दक्षिणत उदीचीः ॥ **अपां त्वा सदने सादयामि तया ॥ अपां त्वा सधस्ते सादयामि तया ॥ अपां त्वा पुरीषे सादयामि तया ॥ अपां त्वा योनौ सादयामि तया ॥ अपां त्वा पाथसि सादयामि तया** पञ्च पश्चात् प्राचीः ॥ **गायत्री छन्दस्तया ॥ त्रिष्टुप् छन्दस्तया ॥ जगती छन्दस्तया ॥ अनुष्टुप् छन्दस्तया ॥ पङ्क्तिश्छन्दस्तया** पञ्चोत्तरतो दक्षिणाः ॥

ये यज्ञꣳ समगृभ्णन्देवा देवेभ्यस्परि । तां गायत्री नयतु प्रजानतीस्स्वर्गे [१] लोके अमृतं दुहानास्तया [२]

ये यज्ञꣳ समगृभ्णन्देवा देवेभ्यस्परि । तां गायत्री नयतु प्रजानतीस्स्वर्गे [१] ***लोके अमृतं दुहानास्तया*** [२] पुरस्ताद्धिरण्येष्टका उपदधाति ॥ ***ये ज्योतीꣳषि सन्दधति स्वरारोहन्तु अमृतस्य लोकम् । ते यन्तु प्रजानन्तो यज्ञं विदानाः*** [३] ***सुकृतस्य लोके तया*** दक्षिणतः । ***ये पशवो मेध्यासो यज्ञस्य योनिमभि सम्बभूवुः । तां ददन्ते कवयो विपश्चितो यज्ञं विदानाः सुकृतस्य लोके तया*** पश्चात् ॥ ***यः पन्था विततो देवयान–श्छन्दोभिर्विगृहीत एति । तेनातिष्ठद्दिवमन्तरिक्षं यज्ञं गृहीत्वा सुकृतस्य लोके तया*** उत्तरतः ॥ ***यो यज्ञः सहस्रधारो द्यावापृथिव्योरधिनिर्मितः ।***

तेनैतु यजमानः स्वस्त्या दिवोऽधि पृष्ठमस्थात्तया । मध्ये । पञ्च हिरण्येष्टकाः प्रतिदिशमेकां मध्ये । ***आयवे स्वाहा तया ॥ आयोष्कृते स्वाहा तया ॥ आयोश्पत्वने स्वाहा तया ॥ विष्णवे स्वाहा तया ॥ बृहस्पतये स्वाहा तया*** पञ्चोपधाय ॥

अद्भ्यस्सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणस्समवर्तताधि । तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे तया एतामुपधाय ॥

ऋतसदसि तया ॥ सत्यसदसि तया ॥ तेजस्सदसि तया ॥ वर्चस्सदसि तया ॥ यशस्सदसि तया ॥ गृणानासि तया ॥ धामासि धाम्यै त्वा धामभ्यस्त्वा धामसु सीद तया

तया ॥ वर्चस्सदसि तया ॥ यशस्सदसि तया ॥ गृणानासि तया ॥ धामासि धाम्यै त्वा धामभ्यस्त्वा धामसु सीद तया ॥ सप्त ।

सनिरसि सन्यै त्वा सनेयं तया ॥ वित्तिरसि वित्त्यै त्वा विदेयं तया ॥ शक्तिरसि शक्त्यै त्वा शकेयं तया ॥ भूतिरसि भूत्यै त्वा भूयासं तया ॥ कर्मासि कर्मणे त्वा क्रियासं तया ॥ गूर्दोऽसि गूर्दाय त्वा गूर्देभ्यस्त्वा गूर्दे सीद तया ॥ षट् ॥

क्षत्रं पाहि तया ॥ क्षत्रं पिन्व तया ॥ क्षत्रं जिन्व तया ॥ क्षत्रं यच्छ तया ॥ क्षत्रं दृꣳह तया ॥ क्षत्रमसि क्षत्राय त्वा क्षत्रेभ्यस्त्वा क्षत्रे सीद तया ॥ षट् ।

विश्वेषु त्वा पार्थिवेषु सादयामि तया ॥ विश्वेषु त्वान्तरिक्षेषु सादयामि तया ॥ विश्वेषु त्वा दिव्येषु सादयामि तया ॥ विश्वेषु त्वा देवेषु सादयामि तया ॥ विश्वासु त्वाप्सु सादयामि तया ॥ विश्वासु त्वौषधीषु सादयामि तया ॥ विश्वेषु त्वा वनस्पतिषु सादयामि तया ॥ विश्वासु त्वा दिक्षु सादयामि तया ॥ विश्वासु त्वा प्रदिक्षु सादयामि तया ॥ नव । *दिवि सीद तया ॥* दश ॥

स्वर्जिदसि तया ॥ पृतनाजिदसि तया ॥ भूरिजिदसि

तया ॥ नव । ***दिवि सीद तया ॥*** दश ॥

स्वर्जिदसि तया ॥ पृतनाजिदसि तया ॥ भूरिजिदसि तया ॥ अभिजिदसि तया ॥ विश्वजिदसि तया ॥ सर्वजिदसि तया ॥ सत्राजिदसि तया ॥ धनजिदसि तया ॥ भ्राडसि तया ॥ विभ्राडसि तया ॥ प्रभ्राडसि तया ॥ एकादश । दक्षिणपक्षे त्रयस्त्रिंशत् ।

अथोत्तरपक्षे । ***सपत्नहनं त्वा वज्रꣳ सादयामि तया ॥ अभिमातिहनं त्वा वज्रꣳ सादयामि तया ॥ अरातिहनं त्वा वज्रꣳ सादयामि तया ॥ यातुहनं त्वा वज्रꣳ सादयामि तया ॥ पिशाचहनं त्वा वज्रꣳ सादयामि तया ॥ रक्षोहणं***

त्वा वज्रꣳ सादयामि तया ॥ शत्रुहणममित्रहणं भ्रातृव्यहणमसुरहणं त्वेन्द्रं वज्रꣳ सादयामि तया ॥ सप्त ॥

उद्वदसि तया ॥ उदितिरसि तया ॥ उद्यत्यसि तया ॥ आक्रममाणासि तया ॥ आक्रामन्त्यसि तया ॥ आक्रान्तिरसि तया ॥ सङ्क्रममाणासि तया ॥ सङ्क्रामन्त्यसि तया ॥ सङ्क्रान्तिरसि तया ॥ स्वर्ग्यासि तया ॥ स्वरसि तया ॥ एकादश ।

[१]इषिसीद तया ॥ ऊर्जिसीद तया ॥ भगे सीद तया ॥ द्रविणे सीद तया ॥ सुभूते सीद तया ॥ पृथिव्या यज्ञिये सीद तया ॥ विष्णोः पृष्ठे सीद तया ॥ इडायाः पदे सीद

द्रविणे सीद तया ॥ सुभूते सीद तया ॥ पृथिव्या यज्ञिये सीद तया ॥ विष्णोः पृष्ठे सीद तया ॥ इडायाः पदे सीद तया ॥ घृतवती सीद तया ॥ पिन्वमाने सीद तया ॥ दश ॥

संवत्सरे सीद तया ॥ परिवत्सरे सीद तया ॥ इदावत्सरे सीद तया ॥ इद्वत्सरे सीद तया ॥ इद्वत्सरे सीद तया ॥ वत्सरे सीद तया ॥ षट् ॥

अथ पुच्छे विंशतिः । ***[२]एकस्याᳬ सीद तया ॥ दशसु सीद तया ॥ शते सीद तया ॥ सहस्रे सीद तया ॥ अयुते सीद तया ॥ नियुते सीद तया ॥ प्रयुते सीद तया ॥***

अर्बुदे सीद तया ॥ न्यर्बुदे सीद तया ॥ समुद्रे सीद तया ॥ मध्ये सीद तया ॥ पद्मे सीद तया ॥ अन्ते सीद तया ॥ परार्धे सीद तया ॥ चतुर्दश ॥

पिन्वमानासि पिन्वमानाय त्वा पिन्वमानेभ्यस्त्वा पिन्वमाने सीद तया ॥ ऋतमस्यृताय त्वर्तेभ्यस्त्वर्ते सीद तया ॥ सत्यमसि सत्याय त्वा सत्येभ्यस्त्वा सत्ये सीद तया ॥ सन्धिरसि सन्धये त्वा सन्धिभ्यस्त्वा सन्धिषु सीद तया ॥ सꣳश्लिडसि सꣳश्लिषे त्वा सꣳश्लिड्भ्यस्त्वा सꣳश्लिषु सीद तया ॥ सम्पदसि सम्पदे त्वा सम्पद्भ्यस्त्वा सम्पत्सु सीद तया ॥ षट् ।

एताभ्यामनुवाकाभ्यां प्रतिमन्त्रमृषीष्टकाः सादनप्रवादैश्च पर्यायैः ।

सम्पदे त्वा सम्पद्भ्यस्त्वा सम्पत्सु सीद तया ॥ षट् ।
एताभ्यामनुवाकाभ्यां प्रतिमन्त्रमृषीष्टकाः सादनप्रवादैश्च पर्यायैः । केचिदृषीष्टका अपोह्य प्राणभृतां उपधानं कुर्वन्ति । तन्न । अक्ष्णया विरोधात् । केचित्तासां द्विषाहस्रादौ प्रयोग इति वदन्ति । एवं ऋषीष्टका उपधाय ।

एवमृषीष्टका उपधाय **आयुषः प्राणꣳ सन्तनु तया ॥ प्राणादपानꣳ सन्तनु तया ॥ अपानाद्व्यानꣳ सन्तनु तया ॥ व्यानाच्चक्षुस्सन्तनु तया ॥ चक्षुषश्श्रोत्रꣳ सन्तनु तया ॥ श्रोत्रान्मनस्सन्तनु तया ॥ मनसो वाचꣳ सन्तनु तया**

॥ वाच आत्मानꣳ सन्तनु तया ॥ आत्मनः पृथिवीꣳ सन्तनु तया ॥ पृथिव्या अन्तरिक्षꣳ सन्तनु तया ॥ अन्तरिक्षाद्दिवꣳ सन्तनु तया ॥ दिवस्सुवस्सन्तनु तया

द्वादश सन्ततीर्दक्षिणे पक्षे ॥

पृथिवी वशामावास्या गर्भो वनस्पतयो जराय्वग्निर्वत्सोऽग्निहोत्रं पीयूषस्तया ॥ अन्तरिक्षं वशा धाता गर्भो रुद्रो जरायु वायुर्वत्सो घर्मः पीयूषस्तया ॥ द्यौर्वशा स्तनयित्नुर्गर्भो नक्षत्राणि जरायु सूर्यो वत्सो वृष्टिः पीयूषस्तया ॥ ऋग्वशा बृहद्रथन्तरे गर्भः प्रैषनिविदो जरायु यज्ञो वत्सो दक्षिणाः पीयूषस्तया ॥ विड्वशा राजन्यो गर्भः पशवो जरायु [१] राजा वत्सो बलिः पीयूषस्तया

यज्ञो वत्सो दक्षिणाः पीयूषस्तया ॥ विड्वशा राजन्यो गर्भः पशवो जरायु [१] ***राजा वत्सो बलिः पीयूषस्तया*** पञ्चवशाः उपदधाति ॥

अर्थेत स्थाध्वगतोऽग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा देवताभिर्गृह्णामि कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा ॥ ***शर्म च स्थ वर्म च स्थ देवस्य वस्सवितुः प्रसवे मधुमतीस्सादयामि तया*** पुरस्तादनुसीतमुपधाय । ***ज्योतिषे वां*** हिरण्यशल्कौ[२] प्रत्यस्यति । एवमुत्तरा उत्तरैर्मन्त्रैः प्रतिदिशमनुसीतम्। चतस्रो मध्ये । ***शुक्रास्थ वीर्यावतीरिन्द्रस्य व इन्द्रियावतो देवताभिर्गृह्णामि*** कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा । ***ऋतं च स्थ सत्यं च स्थ***

देवस्य वस्सवितुः प्रसवे मधुमतीस्सादयामि तया दक्षिणतोऽनुसीतमुपधाय । ***चक्षुषे वां*** हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ।

मन्द्रास्थाभिभुवो विश्वेषां वो देवानां देवताभिर्गृह्णामि कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा । ***सपत्नघ्नीश्च स्थाभिमातिघ्नीश्च स्थ देवस्य वस्सवितुः प्रसवे मधुमतीस्सादयामि तया*** पश्चादनुसीतमुपधाय । ***रेतसे वां*** हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ।

अधिपतयस्थौजस्वानादित्यानां वो देवानां देवताभिर्गृह्णामि कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा । ***रक्षोघ्नीश्च स्थारातिघ्नीश्च स्थ देवस्य वस्सवितुः प्रसवे मधुमतीस्सादयामि तया*** उत्तरतोऽनुसीतमुपधाय । ***प्रजाभ्यो वां*** हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ।

मधुमतीस्सादयामि तया उत्तरतोऽनुसीतमुपधाय । ***प्रजाभ्यो वां*** हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ।

क्षत्रभृदस्थौजस्विनीर्मित्रावरुणयोर्वो ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णामि कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा । ***वसु च स्थ वामं च स्थ देवस्य वस्सवितुः प्रसवे मधुमतीस्सादयामि तया*** मध्येऽनुसीतमुपधाय । ***तेजसे वां*** हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ॥

व्रजक्षितस्थोर्ध्वश्रितो बृहस्पतेर्वो ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णामि कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा ॥ ***भूतं च स्थ भव्यं च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः***

सादयामि तया पुनर्मध्येऽनुसीतमुपधाय ॥ ***वर्चसे वां*** हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ॥ केचित् ग्रहणमन्त्रस्यावृत्तिः । सीदतमित्युपधानमन्त्रस्योहं चेच्छन्ति ।

हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः । अग्निँय्या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपश्शꣳ स्योना भवन्तु ॥ यासाꣳ राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यञ्जनानाम् । मधुश्चुतश्शुचयो याः पावकास्ता न आपश्शꣳ स्योना भवन्तु ॥ यासां देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षँय्या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति । याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति शुक्रास्ता न आपश्शꣳ स्योना भवन्तु ॥ शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापश्शिवया तनुवोपस्पृशत त्वचं मे । सर्वाꣳ

शुक्रास्ता न आपश्शꣳ स्योना भवन्तु ॥ शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापश्शिवया तनुवोपस्पृशत त्वचं मे । सर्वाꣳ अग्नीꣳ रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्त ॥ यददस्सम्प्रयतीरहा वनदता हते । तस्मादा नद्यो नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः ॥ यत्प्रेषिता वरुणेन ताश्शीभꣳ समवल्गत । तदाप्नोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु स्थन ॥ अपकामꣳ स्यन्दमाना अवीवरत वो हि कम् । इन्द्रो वश्शक्तिभिर्देवी-स्तस्माद्वार्णाम वो हितम् ॥ एको देवो अप्यतिष्ठत्स्यन्दमाना यथावशम् । उदानिषुर्महीरिति तस्मादुदकमुच्यते ॥ आपो भद्रा घृतमिदाप आसुरग्नीषोमौ

बिभ्रत्याप इत्ताः । तीव्रो रसो मधुपृचामरङ्गम आ मा प्राणेन सह वर्चसा गन् । आदित्पश्याम्युत वा शृणोम्यामा घोषो गच्छति वाङ्न आसाम् । मन्ये भेजानो अमृतस्य तर्हि हिरण्यवर्णा अतृपँय्यदा वः ॥ आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ॥ यो वश्शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः ॥ तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः
इत्युपहिताः कुम्भेष्टका अभिमन्त्रयते ॥ **दिवि श्रयस्वान्तरिक्षे यतस्व पृथिव्या सम्भव ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वा**
[१] बार्हस्पत्यं नैवारं पयसि चरुं मध्ये कुम्भेष्टकानामुपदधाति ॥

समन्यायन्त्युपयन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति ।

[१] बार्हस्पत्यं नैवारं पयसि चरुं मध्ये कुम्भेष्टकानामुपदधाति ॥

समन्यायन्त्युपयन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति । तमू शुचि७् शुचयो दीदिवा७्–समपां नपातं परितस्थुरापः ॥ ***हिरण्यवर्णास्सहिरण्यसन्दृगपां पतिः सेदु हिरण्यवर्णः । हिरण्ययात्परि योनेर्निषद्या हिरण्यदा ददत्यन्नमस्मै*** एताभ्यां च नैवारम् पयसि चरुमभिमन्त्रयते।

त्रिवृत्ते अग्ने शिरस्तन्मे अग्ने शिरस्तया शिरस्युपदधाति । ***त्रिवृत्ते अग्ने शिरस्तेन मामभि पाहि*** [१] उपहितां उपतिष्ठते यजमानः ।

अध्वर्युः – ***पञ्चदशौ ते अग्ने बाहू तौ म अग्ने बाहू तया*** दक्षिणे पक्षे ।

यजमानः – ***पञ्चदशौ ते अग्ने बाहू ताभ्यां मामभि पाहि*** ।

अध्वर्युः – ***सप्तदशस्ते अग्न आत्मा स मे अग्न आत्मा तया*** पुच्छे ।

यजमानः – ***सप्तदशस्ते अग्न आत्मा तेन मामभि पाहि ।***

अध्वर्युः – ***एकविꣳशौ ते अग्न ऊरू तौ मे अग्न ऊरू तया*** उत्तरे पक्षे ।

यजमानः – ***एकविꣳशौ ते अग्न ऊरू ताभ्यां मामभि***

अध्वर्युः – ***एकविꣳशौ ते अग्न ऊरू ताभ्यां मामभि ऊरू तया*** उत्तरे पक्षे ।

यजमानः – ***एकविꣳशौ ते अग्न ऊरू ताभ्यां मामभि पाहि ।***

अध्वर्युः – ***त्रिणवौ ते अग्ने अष्ठीवन्तौ*** [२] ***तौ मे अग्ने अष्ठीवन्तौ तया*** मध्ये ।

यजमानः – ***त्रिणवौ ते अग्ने अष्ठीवन्तौ ताभ्यां मामभि पाहि ।***

अध्वर्युः – ***त्रयस्त्रिꣳशं ते अग्ने प्रतिष्ठानं तन्मे अग्ने प्रतिष्ठानं तया*** पुच्छे [३] । इत्येताः शिरसि पक्षयोः मध्ये पुच्छे चोपदधाति । तैरेव मन्त्रैः उपहितास्तांस्तान् यजमान उपतिष्ठते ।

यजमानः– ***त्रयस्तिꣳशं ते अग्ने प्रतिष्ठानं तेन मामभि पाहि ।***

त्वामग्ने वृषभं चेकितानं पुनर्युवानं जनयन्नुपागाम् । अस्थूरिणो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नो ब्रह्मणा सꣳ शिशाधि तया ऋषभेष्टकामुपधाय । **लोकं पृण छिद्रं पृणाथो सीद शिवा त्वम् । इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन् योनावसीषदन् । ता अस्य सूददोहसस्सोमꣳ श्रीणन्ति पृश्नयः । जन्मन् देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवस्तया** द्वाभ्यां द्वाभ्यां मन्त्राभ्यामेकैकां अवशिष्टा पञ्च लोकंपृणाभिः प्रच्छादयति[४] ।

सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्यादिति लेखाधिकारो भवतीति विज्ञायते

प्रच्छादयति[४] ।

सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्यादिति लेखाधिकारो भवतीति विज्ञायते । या दक्षिणावृतस्ता दक्षिणत उपदध्यात् । सव्यावृत उत्तरतः । ऋजुलेखा पश्चात् पुरस्ताच्च । त्र्यालिखिता मध्ये । ततश्चितौ हिरण्यं निधाय । **चित्तिमचित्तिं चिनवद्विविद्वान् पृष्ठेव वीता वृजिना च मर्तान्राये च नस्स्वपत्याय देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य** चितिक्लृप्त्याभिमृशति ।

यत्ते चितं यदु चितं ते अग्ने यदूनं यद्वात्रातिरिक्तम् । विश्वे देवा अङ्गिरसश्चिनवन्ना–दित्यास्ते चितिमापूरयन्तु । **यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो**

अर्चिः । ये ते अग्ने मेडयो य इन्दवस्तेभिरात्मानं चिनुहि प्रजानन्न् ॥ चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि --- दितिं च रास्वादितिमुरुष्य । *वयमग्ने धनवन्तस्स्यामालं यज्ञायोत दक्षिणायै । ग्रावावदेदभि सोमस्या७्शुनेन्द्र७् शिक्षेमेन्दुना सुतेन । रायस्पोषं नो धेहि जातवेद ऊर्जो भागं मधुमत्सूनृतावत् । दधाम यज्ञ७् सुनवाम सोमं यज्ञेन त्वामुप शिक्षेम शक्र । ईशानं त्वा शुश्रुमो वयं धनानां धनपते गोमदग्ने । अश्वावद्भूरि पुष्ट७् हिरण्यवदन्नमध्येहि* [१] *मह्यम् । दुहान्ते द्यौः पृथिवी पयोऽजगरस्त्वा सोदको विसर्पतु प्रजापतिनात्मानमाप्रीणेऽरिक्तो म आत्मा ।* यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा

***विसर्पतु प्रजापतिनात्मानमाप्रीणेऽरिक्तो म आत्मा ।* यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवाः** एताभिः स्वयञ्चित्याभिमृशति ।

उत्तरतः कृष्णोऽश्वस्तिष्ठति । श्यावो वा । तमालभ्य चात्वालात् पुरीषमाहृत्य । **पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीराविवेश । वैश्वानरस्सहसा पृष्टो अग्निस्स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम्** वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति । सा चितिर्भवति । **वाङ्म आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोः**

श्रोत्रं बाहुवोर्बल मूरुवोरोजोऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूस्तनुवा मे सह समस्ते अस्तु मा मा हि॑ꣳसीः प्रत्यवरोहञ्जपति ।

जुह्वां षड्गृहीतं गृहीत्वा । ***यो अप्स्वन्तरग्निर्यो वृत्रे यः पुरुषे यो अश्मनि । य आविवेश भुवनानि विश्वा तेभ्योऽग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्स्वाहा ।*** अग्निभ्य इदम् । ***यस्सोमे*** [२] ***अन्तर्योगोष्वन्तर्वयाꣳसि य आविवेश यो मृगेषु । य आविवेश द्विपदो यश्चतुष्पद-स्तेभ्योऽग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्स्वाहा ।*** अग्निभ्य इदम् । **पृष्टो दिवि पृष्टो --- रिषः पातु नक्तꣳ स्वाहा ।** अग्नये वैश्वानरायेदम् । ***येनेन्द्रस्य रथꣳ*** [३] ***सं बभूवुर्यो वैश्वानर उत वैश्वदेव्यः । धीरो*** [४] ***यश्शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्योऽग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्स्वाहा***

रथꣳ [३] ***सं बभूवुर्यो वैश्वानर उत वैश्वदेव्यः । धीरो*** [४] ***यश्शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्योऽग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्स्वाहा ।*** अग्निभ्य इदम् । ***यꣳ हुतादमग्निं यमु काममाहुर्यं दातारं प्रतिग्रहीतारमाहुः । यो देवानां देवतमस्तपोजास्तेभ्योऽग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्स्वाहा ।*** अग्निभ्य इदम् । **उक्षान्नाय वशान्नाय स्तोमपृष्ठाय वेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्नये स्वाहा ।** अग्नय इदम् । एताभिः षड्भिश्चितिं चितिमुपधायाभिजुहोति । **अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धाम । याश्च माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीस्सन्दधुः पृष्टबन्धो स्वाहा** । अग्नये धामच्छद इदम्

। आग्नेय्या धामच्छदा चितिं चितिमुपधायाभिजुहोति । उपतिष्ठत इत्येके । **अग्ने देवा७् इहावह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः** आग्नेय्या गायत्र्या प्रथमां चितिमभिमृशेत् ।

ततः आपराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरन्ति । **या ते अग्नेऽयाशया** इत्युपसदाहुतिः । षडुपसदः । द्व्यहं द्व्यहमेकैकेनोपसन्मन्त्रेण जुहोति । अनूपसदमग्निं चिनोति द्व्यहमुत्तमा चितिः । त्रीणि चतुस्तनानि व्रतानि । त्रीणि त्रिस्तनानि । त्रीणि द्विस्तनानि । एकमेकस्तनम् । आपराह्णिकीभ्यां प्रचर्य सुब्रह्मण्यान्ते श्वेतमश्वं परिणीय वसन्ति वसन्ति । अधिवृक्षसूर्यकाले अग्नीन् ज्योतिष्मतः कुरुतेत्यादि । यजमानः रात्रौ चतुस्तनं व्रतं

सुब्रह्मण्यान्ते श्वेतमश्वं परिणीय वसन्ति वसन्ति । अधिवृक्षसूर्यकाले अग्नीन् ज्योतिष्मतः कुरुतेत्यादि । यजमानः रात्रौ चतुस्तनं व्रतं प्रतिगृह्य **अन्नपतेऽन्नस्य नः, देवस्य त्वा ---- रात्रिमिष्टकां --- । या ते अग्ने रुद्रिया तनूः** इति व्रतयति । **शिवाः पीता भवत** । रात्रौ जागरणम् ।

॥ इति प्रथमा चितिः ॥

॥ अथ महाग्निचयनद्वितीयप्रश्नप्रारम्भः ॥

श्वो भूते पौर्वाह्निकीभ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिं चिनोति । श्वो भूते विसृष्टवाचि यजमाने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां चरन्ति । **या ते अग्नेऽयाशया तनूः** इत्युपसदाहुतिः । सुब्रह्मण्यान्ते इष्टकादोषप्रायश्चित्तं पूर्ववत् । दक्षिणतः श्वेतोऽश्वस्तिष्ठति तमालभ्य । **वाङ्म आसन्नसोः --- नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः** आरोहञ्जपति ॥

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासि ध्रुवाँय्योनिमा सीद साध्या । उख्यस्य केतुं प्रथमं पुस्तादश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया ॥ स्वे दक्षे दक्ष पितेह सीद देवत्रा पृथिवी बृहती रराणा । स्वासस्था तनुवा सँव्विशस्व पितेवैधि सूनव आ सुशेवाऽश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया ॥

बृहती रराणा । स्वासस्था तनुवा सँव्विशस्व पितेवैधि सूनव आ सुशेवाऽश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया ॥ कुलायिनी वसुमती वयोधा रयिं नो वर्ध बहुल७् सुवीरम् । अपामतिं दुर्मतिं बाधमाना रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्ती सुवर्धेहि यजमानाय पोषमश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया ॥ अग्नेः पुरीषमसि देवयानी तां त्वा विश्वे अभिगृणन्तु देवाः । स्तोमपृष्ठा घृतवतीह सीद प्रजावदस्मे द्रविणाऽऽयजस्वाश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया ॥ दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभिर्विष्टम्भनी दिशामधिपत्नी भुवनानाम्

। ऊर्मिर्द्रप्सो अपामसि विश्वकर्मा त ऋषिरश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया पञ्चाश्विनीरुपदधाति ॥

सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्वसुभिः सजूर्देवैर्वयोनाधैरग्नये त्वा वैश्वानराया-रश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा तया ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजू रुद्रैः सजूर्देवैर्वयोनाधैः --- इह त्वा तया ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूरादित्यैः सजूर्देवैर्वयोनाधैः--- इह त्वा तया ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्विश्वैर्देवैः सजूर्देवैर्वयोनाधैः--- इह त्वा तया ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्देवै-स्सजूर्देवैर्वयोनाधैः --- इह त्वा तया पञ्चर्तव्या

त्वा तया ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्देवै-स्सजूर्देवैर्वयोनाधैः --- इह त्वा तया पञ्चर्तव्या आश्विनीरनूपदधाति ॥

प्राणं मे पाहि तया ॥ अपानं मे पाहि तया ॥ व्यानं मे पाहि तया ॥ चक्षुर्म उर्व्या वि भाहि तया ॥ श्रोत्रं मे श्लोकया तया पञ्च प्राणभृत ऋतव्या अनूपधाय ॥

अपस्पिन्व तया ॥ ओषधीर्जिन्व तया ॥ द्विपात्पाहि तया ॥ चतुश्पादव तया ॥ दिवो वृष्टिमेरय तया पञ्चापस्या अनुपरिहारम् ॥

वायोर्यान्यसि तया ॥ देवानां वायोयान्यसि तया द्वे संयान्यौ ॥

शुक्रश्च शुचिश्च ग्रैष्मावृतू अग्नेरन्तश्लेषोऽसि कल्पेतां --- अन्तरा द्यावापुथिवी ग्रैष्मावृतू अभिकल्पमाना --- अभि संविशन्तु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते हस्तद्वयेन युगपत् । अवकामनूपदधाति ॥

त्र्यविर्वयस्त्रिष्टुप् छन्दस्तया । दित्यवाड्वयो विराट् छन्दस्तया । पञ्चाविर्वयो गायत्री छन्दस्तया । त्रिवत्सो वय उष्णिहा छन्दस्तया । तुर्यवाड्वयोऽनुष्टुप् छन्दस्तया पञ्च दक्षिणस्यां श्रोण्याम् ।

वय उष्णिहा छन्दस्तया । तुर्यवाड्वयोऽनुष्टुप् छन्दस्तया पञ्च दक्षिणस्यां श्रोण्याम् ।

पष्ठवाह्वयो बृहती छन्दस्तया । उक्षा वयस्सतोबृहती छन्दस्तया । ऋषभो वयः ककुच्छन्दस्तया । धेनुर्वयो जगती छन्दस्तया । अनड्वान् वयः पङ्क्तिश्छन्दस्तया पञ्चोत्तरस्यां श्रोण्याम् ॥

बस्तो वयो विवलं छन्दस्तया दक्षिणेंऽसे ॥ **वृष्णिर्वयो विशालं छन्दस्तया** उत्तरेंऽसे । **व्याघ्रो वयोऽनाधृष्टं छन्दस्तया** दक्षिणे पक्षे । **सिꣳहो वयश्छदिश्छन्दस्तया** उत्तरे पक्षे । **पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दस्तया** मध्ये । **विष्टम्भो**

वयोऽधिपतिश्छन्दस्तया । क्षत्रं वयो मयदं छन्दस्तया । विश्वकर्मा वयः परमेष्ठी छन्दस्तया । मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दस्तया चतस्रो वयस्याः पुरस्तात्प्रतीचीरुपधाय । ऋषभादिश्चित्यन्तः ॥

त्वामग्ने वृषभं चेकितानं पुनर्युवानं जनयन्नुपागाम् । अस्थूरिणो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नो ब्रह्मणा स᳡शिशाधि तया ऋषभमुपधाय । **लोकंपृण --- दिवस्तया ।** अवशिष्टा षट्पञ्चाशदधिकशतं लोकंपृणाः ॥

ततश्चितौ हिरण्यं निधाय । **चित्तिमचित्तिं --- रास्वादितिमुरुष्य** चितिकूप्त्याभिमृशति ।

***यत्ते चितं यद्व चितं* ---नमो अस्तु देवाः** एताभिः

रास्वादितिमुरुष्य चितिक्लृप्त्याभिमृशति ।

यत्ते चितं यदु चितं **---नमो अस्तु देवाः** एताभिः स्वयञ्चित्याभिमृशति ।

उत्तरतः कृष्णोऽश्वस्तिष्ठति । श्यावो वा । तमालभ्य चात्वालात् पुरीषमाहृत्य । **पृष्टो दिवि --- पातु नक्तम्** वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति । सा चितिर्भवति । **वाङ्म आसन्नसोः --- मा मा हिꣳसीः** प्रत्यवरोहं जपति ।

जुह्वां षड्गृहीतं गृहीत्वा । ***यो अप्स्वन्तरग्निः*** इत्यादि षडाहुतीर्हुत्वा । **अग्ने भूरीणि तव --- पृष्टबन्धो स्वाहा** आग्नेय्या धामच्छदा चितिं चितिमुपधायाभिजुहोति ॥

अगन्म महा मनसा यविष्ठँय्यो दीदाय समिद्धस्स्वे दुरोणे । चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम् आग्नेय्या त्रिष्टुभा द्वितीयां चितिमभिमृशेत् । ततो मध्यन्दिने व्रतप्रदानम्[१] । **अन्नपते** इत्यादि नाभ्यभिमर्शनान्तम् । तत आपराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां चरन्ति । **या ते अग्नेऽयाशया --- स्वाहा ।** सुब्रह्मण्यान्ते अधिवृक्षसूर्ये ***अग्नीन् ज्योतिष्मतः कुरुत*** इत्यादि व्रतं कृणुतेत्यन्ते । ततो मध्यरात्रे व्रतप्रदानम्[१] । न रात्रौ जागरणम् । श्वेतमश्वं परिणीय वसन्ति ॥

॥ इति द्वितीया चितिः ॥

॥ अथ तृतीया चितिः ॥

॥ अथ तृतीया चितिः ॥

उपोदये ***अग्नीन् ज्योतिष्मत*** इत्यादि पूर्ववत् । श्वोभूते विसृष्टवाचि यजमाने पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचरन्ति । **या ते अग्ने रजाशया --- स्वाहा** इत्युपसदाहुतिः **॥** सुब्रह्मण्यान्ते इष्टकादोषप्रायश्चित्तं पूर्ववत् । तृतीयां चितिं चिनोति । श्वेतमश्वमालभ्य । **वाङ्म आसन् --- मा मा हिꣳसीः** आरोहञ्जपति ।

इन्द्राग्नी अव्यथमानामिष्टकां दृꣳहतं युवम् । पृष्ठेन द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च विबाधताम् स्वयमातृण्णामभिमृश्याश्वेनोपघ्राप्य । **विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं भास्वतीꣳ**

सूरिमतीमा या द्यां भास्या पृथिवी मोर्वन्तरिक्षमन्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षं दृꣳहान्तरिक्षं मा हिꣳसीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय वायुस्त्वाभि पातु मह्या स्वस्त्या छर्दिषा शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद । भुवः ऊर्ध्वज्ञुः स्वयमातृण्णां मध्येऽग्नेरुपदधात्यविदुषा ब्राह्मणेन सह । **चित्तिं जुहोमि --- हविस्स्वाहा** स्वयमातृण्णायां हुत्वा व्यनिति । विश्वकर्मण इदम् । अविद्वान्ब्राह्मणोऽध्वर्यवे वरं ददाति । ***स्वयमातृण्णायाꣳ साम गाय*** इति सम्प्रेष्यति ।

ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि तया हिरण्येष्टकां मध्ये । **अधि द्यौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा**

ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि तया हिरण्येष्टकां मध्ये । **अधि द्यौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मरुतस्ते गोप्तारो वायुर्वियत्तोऽस्यां तामहं प्रपद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु तया** मण्डलेष्टकाम् ।

अत्र रेतस्सिचो विवयस उपदधाति **विराड्ज्योतिरधारयत्तया । सम्राड्ज्योतिरधारयत्तया । स्वराड्ज्योतिरधारयत्तया** मध्यमं मन्त्रं मनसा स्मरन् तिस्रो रेतस्सिचः ।

विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ

वायुस्तेऽधिपतिस्तया विश्वज्योतिषम् । **अन्तरिक्षस्य यान्यसि तया । देवानामन्तरिक्ष यान्यसि तया** द्वे सँय्यान्यौ ।

नभश्च नभस्यश्च वार्षिकावृतू अग्नेरन्तश्लेषोऽसि --- अन्तरा द्यावापृथिवी वार्षिकावृतू अभिकल्पमाना --- विशन्तु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् । अवकामनूपदधाति । **इषश्चोर्जश्च शारदावृतू अग्नेरन्तश्लेषोऽसि --- अन्तरा द्यावापृथिवी शारदावृतू अभिकल्पमाना --- विशन्तु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम्** चतस्र ऋतव्याः द्वे द्वे समानतयादेवते । अवकामनूपदधाति ।

राज्ञ्यसि प्राची दिक्तया । विराडसि दक्षिणा दिक्तया । सम्राडसि

।

राज्ञ्यसि प्राची दिक्तया । विराडसि दक्षिणा दिक्तया । सम्राडसि प्रतीची दिक्तया । स्वरडस्युदीची दिक्तया । अधिपत्न्यसि बृहती दिक्तया पञ्च दिश्याः प्रतिदिशमेकां मध्ये ।

आयुर्मे पाहि तया । प्राणं मे पाहि तया । अपानं मे पाहि तया । व्यानं मे पाहि तया । चक्षुर्मे पाहि तया । श्रोत्रं मे पाहि तया । मनो मे जिन्व तया । वाचं मे पिन्व तया । आत्मानं मे पाहि तया । ज्योतिर्मे यच्छ तया दश प्राणभृतः पुरस्तादुपधाय षट्त्रिंशतं बृहतीरुपदधाति ।

मा छन्दस्तया । प्र मा छन्दस्तया । प्रतिमा छन्दस्तया । अस्रीविश्छन्दस्तया । पङ्क्तिश्छन्दस्तया । उष्णिहा छन्दस्तया । बृहती छन्दस्तया । अनुष्टुप् छन्दस्तया । विराट् छन्दस्तया । गायत्री छन्दस्तया । त्रिष्टुप्छन्दस्तया । जगती छन्दस्तया द्वादश दक्षिणतः ।

पृथिवी छन्दस्तया । अन्तरिक्षं छन्दस्तया । द्यौश्छन्दस्तया । समाश्छन्दस्तया । नक्षत्राणि छन्दस्तया । मनश्छन्दस्तया । वाक् छन्दस्तया । कृषिश्चन्दस्तया । हिरण्यं छन्दस्तया । गौश्छन्दस्तया । अजा छन्दस्तया । अश्वश्छन्दस्तया द्वादश पश्चात् ।

अग्निर्देवता तया । वातो देवता तया । सूर्यो देवता

अश्वश्छन्दस्तया द्वादश पश्चात् ।

अग्निर्देवता तया । वातो देवता तया । सूर्यो देवता तया । चन्द्रमा देवता तया । वसवो देवता तया । रुद्रा देवता तया । आदित्या देवता तया । विश्वे देवा देवता तया । मरुतो देवता तया । बृहस्पतिर्देवता तया । इन्द्रो देवता तया । वरुणो देवता तया द्वादशोत्तरतः ।

मूर्धासि राट् तया । ध्रुवासि धरुणा तया । यन्त्र्यसि यमित्री तया । इषे त्वा तया । ऊर्जे त्वा तया । कृष्यै त्वा तया । क्षेमाय त्वा तया सप्त वालखिल्याः पुरस्तात्प्रतीचीरुपदधाति।

यन्त्री राट् तया । ध्रुवासि धरणी तया । धर्त्र्यसि धरित्री तया । आयुषे त्वा तया । वर्चसे त्वा तया । ओजसे त्वा तया । बलाय त्वा तया सप्त पश्चात्प्राचीः ।

प्रसवाय त्वा तया । उपयामाय त्वा तया । काटाय त्वा तया । अर्णवाय त्वा तया । धर्णसाय त्वा तया । द्रविणाय त्वा तया । सिन्धवे त्वा तया । समुद्राय त्वा तया । सरस्वते त्वा तया । विश्वव्यचसे त्वा तया । सुभूताय त्वा तया । अन्तरिक्षाय त्वा तया द्वादश भूतेष्टकाः ऋषभादि चित्यन्तम् ।

त्वामग्ने वृषभं --- शिशाधि तया । ऋषभमुपधाय । लोकम्पृण, ता अस्य सूददोहस इति द्वाभ्यां एकादशाधिकशतं

त्वामग्ने वृषभं --- शिशाधि तया । ऋषभमुपधाय । लोकम्पृण, ता अस्य सूददोहस इति द्वाभ्यां एकादशाधिकशतं लोकम्पृणाः ।

ततश्चितौ हिरण्यं निधाय । **चित्तिमचित्तिं --- रास्वादितिमुरुष्य** चितिक्लृप्त्याभिमृशति ।

यत्ते चितं यदु चितं **---- नमो अस्तु देवाः** एताभिः स्वयञ्चित्याभिमृशति ।

उत्तरतः कृष्णोऽश्वस्तिष्ठति । श्यावो वा । तमालभ्य चात्वालात् पुरीषमाहृत्य । **पृष्टो दिवि --- पातु नक्तम्** वैश्वानर्यर्चा

चितावनुव्यूहति । सा चितिर्भवति । **वाङ्म आसन्नसोः --- मा मा हि७्सीः** प्रत्यवरोहं जपति ।

जुह्वां षड्गृहीतं गृहीत्वा । ***यो अप्स्वन्तरग्निः*** इत्यादि षडाहुतीर्हुत्वा । **अग्ने भूरीणि तव --- पृष्टबन्धो स्वाहा** आग्नेय्या धामच्छदा चितिं चितिमुपधायाभिजुहोति ॥

मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनमग्नि७् होतारं परिभूतमं मतिम् । त्वामर्भस्य हविषस्समानमित् त्वां महो वृणते नरो नान्यन्त्वत् आग्नेय्या जगत्या तृतीयां चितिमभिमृशेत् । ततो व्रते त्रिस्तनम् । अस्मिन्नहनि यूपकरणम् । अग्निष्ठप्रथमान् त्रयोदशयूपान् एकयूपं वा मन्त्रेण छिनत्ति । ततः आपराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां चरन्ति । **या ते अग्ने रजाशया** इत्युपसदं

त्रयोदशयूपान् एकयूपं वा मन्त्रेण छिनत्ति । ततः आपराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां चरन्ति । **या ते अग्ने रजाशया** इत्युपसदं जुहोति । सुब्रह्मण्यान्ते श्वेतमश्वं परिणीय वसन्ति । रात्रौ च त्रिस्तनं व्रतम् ।

॥ इति तृतीया चितिः ॥

॥ अथ चतुर्थी चितिः ॥

श्वो भुते विसृष्टवाचि यजमाने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां चरन्ति । **याते अग्ने रजाशया ।** सुब्रह्मण्यान्ते इष्टकादोषनिमित्तप्रायश्चित्तं पूर्ववत् । चतुर्थीं चितिं चिनोति । श्वेतमश्वमालभ्य **वाङ्म आसन् --- मा मा हिꣳसीः** आरोहन् जपति ।

आशुस्त्रिवृत्तया पुतस्तात् । **व्योम सप्तदशस्तया** दक्षिणतः । **धरुण एकवि७्शस्तया** पश्चात् । **भान्तः पञ्चदशस्तया** उत्तरतः । एवमग्रेऽपि । अनुवाकद्वयशेषेण चतस्रश्चतस्रः प्रतिदिशमुपधेयाः । **प्रतूर्तिरष्टादशस्तया । अभिवर्तस्सवि७्शस्तया । वर्चो द्वावि७्शस्तया । तपोनवदशस्तया ॥ योनिश्चतुर्वि७्शस्तया । गर्भाः पञ्चवि७्शस्तया । ओजस्त्रिणवस्तया । सम्भरणस्त्रयोवि७्शस्तया ॥ क्रतुरेकत्रि७्शस्तया । ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रि७्शस्तया । प्रतिष्ठा त्रयस्त्रि७्शस्तया । नाकष्षट्त्रि७्शस्तया ॥**

अग्नेर्भागोऽसि दीक्षाया आधिपत्यं ब्रह्मस्पृतं त्रिवृत्

नाकष्षट्त्रि७्शस्तया ॥

अग्नेर्भागोऽसि दीक्षाया आधिपत्यं ब्रह्मस्पृतं त्रिवृत् स्तोमस्तया । नृचक्षसां भागोऽसि धातुराधिपत्यं जनित्र७ं स्पृत७ं सप्तदशस्तोमस्तया । मित्रस्य भागोऽसि वरुणस्याधिपत्यं दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता एकवि७्शस्तोमस्तया । इन्द्रस्य भागोऽसि विष्णोराधिपत्यं क्षत्र७ं स्पृतं पञ्चदशस्तोमस्तया ॥

वसूनां भागोऽसि रुद्राणामाधिपत्यं चतुष्पात् स्पृतं चतुर्वि७्शस्तोमस्तया । आदित्यानां भागोऽसि मरुतामाधिपत्यं गर्भास्स्पृताः पञ्चवि७्शस्तोमस्तया ।

अदित्यै भागोऽसि पूष्ण आधिपत्यमोजस्पृतं त्रिणवस्तोमस्तया । देवस्य सवितुर्भागोसि बृहस्पतेराधिपत्य७् समीचीर्दिशस्पृताश्चतुष्टोमस्स्तोमस्तया ।

धर्त्रश्चतुष्टोमस्तया । यावानां भागोऽस्ययावानामाधिपत्यं प्रजास्स्पृताश्चतुश्चत्वारि७्शस्तोमस्तया । ऋभूणां भागोऽसि विश्वेषां देवानामाधिपत्यं भूतं निषान्त७् स्पृतं त्रयस्त्रि७्शस्तोमस्तया । विवर्तोऽष्टाचत्वारि७्शस्तोमस्तया

एताभ्यामनुवाकभ्यां यथाब्राह्मणमुपधाय ।

अन्तरिक्षमसि तया । अन्तरिक्षाय त्वा तया । द्वे सँय्यान्यौ ।

अन्तरिक्षमसि तया । अन्तरिक्षाय त्वा तया । द्वे सँय्यान्यौ ।

सहश्च सहस्यश्च हैमन्तिकावृतू अग्नेरन्तश्लेषोऽसि --- अन्तरा द्यावापृथिवी हैमन्तिकावृतू अभिकल्पमाना --- विशन्तु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते । अवकामनूपदधाति ।

एकयास्तुवत प्रजा अधीयन्त प्रजापतिरधिपतिरासीत्तया । तिसृभिरस्तुवत ब्रह्मासृज्यत ब्रह्मणस्पतिरधिपतिरासीत्तया । पञ्चभिरस्तुवत भूतान्यसृज्यन्त भूतानां पतिरधिपति-रासीत्तया । सप्तभिरस्तुवत सप्तर्षयोसृज्यन्त

धाताधिपतिरासीत्तया । नवभिरस्तुवत पितरोसृज्यन्तादितिरधिपत्न्यासीत्तया । एकादशभिरस्तुवतर्तवो सृज्यन्तार्तवोऽधिपतिरा–सीत्तया । त्रयोदशभिरस्तुवत मासा असृज्यन्त सँव्वत्सरोऽधिपतिरासीत्तया । पञ्चदशभिर–स्तुवत क्षत्रमसृज्यतेन्द्रोऽधिपतिरासीत्तया । सप्तदशभिरस्तुवत पशवोसृज्यन्त बृहस्पति–रधिपतिरासीत्तया । नवदशभिरस्तुवत शूद्रार्यावसृज्येतामहोरात्रे अधिपत्नी आस्तां तया । एकवि७्शत्यास्तुवतैकशफाः पशवोऽसृज्यन्त वरुणोऽधिपतिरासीत्तया । त्रयो–वि७्शत्यास्तुवत क्षुद्राः

एकविꣳशत्यास्तुवतैकशफाः पशवोऽसृज्यन्त वरुणोऽधिपतिरासीत्तया । त्रयो-विꣳशत्यास्तुवत क्षुद्राः पशवोऽसृज्यन्त पूषाधिपतिरासीत्तया । पञ्चविꣳशत्यास्तुवता-रण्याः पशवो सृज्यन्त वायुरधिपतिरासीत्तया । सप्तविꣳशत्यास्तुवत द्यावापृथिवी व्यैतां वसवो रुद्रा आदित्या अनुव्यायन् तेषामाधिपत्यमासीत्तया । नवविꣳशत्यास्तुवत वनस्पतयोसृज्यन्त सोमोऽधिपतिरासीत्तया । एकत्रिꣳशत्यास्तुवत प्रजा असृज्यन्त यावानां चायावानां चाधिपत्यमासीत्तया । त्रयस्त्रिꣳशतास्तुवत भूतान्यशाम्यन्

प्रजपतिः परमेष्ठ्यधिपतिरासीत्तया सप्तदशसृष्टीर्दक्षिणे पक्षे ।

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा । वधूर्जजान नवगज्जनित्री त्रय एनां महिमानस्सचन्ते तया ॥ छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानँय्योनिमनु सञ्चरन्ती । सूर्यपत्नी वि चरतः प्रजानती केतुं कृण्वाने अजरे भूरि रेतसा तया ॥ ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आऽगुस्त्रयो घर्मासो अनु ज्योतिषाऽऽगुः । प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका व्रतमेका रक्षति देवयूनां तया ॥ चतुष्टोमो अभवद्यातुरीया यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती । गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं

व्रतमेका रक्षति देवयूनां तया ॥ चतुष्टोमो अभवद्यातुरीया यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती । गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं बृहदर्कं युञ्जानास्सुवराभरन्निदं तया ॥ पञ्चभिर्धाता विदधाविदं यत्तासा᳡ स्वसृरजनयत् पञ्च पञ्च । तासामुयन्ति प्रयवेण पञ्च नाना रूपाणि ऋतवो वसानास्तया ॥ त्रि᳡शत्स्वसारमुपयन्ति निष्कृत᳡ समानं केतुं प्रतिमुञ्चमानाः । ऋतू᳡स्तन्वते कवयः प्रजानतीर्मध्येछन्दसः परियन्ति भास्वतीस्तया ॥ ज्योतिष्मती प्रतिमुञ्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि । विपश्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपा मातुरस्या उपस्थे तया ॥

एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजान गर्भं महिमानमिन्द्रम् । तेन दस्यून्व्यसहन्त देवा हन्ताऽसुराणामभवच्छचीभिस्तया ॥ अनानुजामनुजां मामकर्त सत्यँव्वदन्त्यन्विच्छ एतत् । भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्रयुक्त तया ॥ अभून्मम सुमतौ विश्ववेदा आष्ट प्रतिष्ठामविदद्धिगाधम् । भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्यावो अन्यामति मा प्रयुक्त तया ॥ पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्च नाम्नीमृतवोऽनु पञ्च । पञ्च दिशः पञ्च दशेन क्लृप्तास्समानमूर्ध्नीरभि लोकमेकं तया ॥ ऋतस्य गर्भः प्रथमाव्यूषुष्यपामेका महिमानं बिभर्ति । सूर्यस्यैका

दर्शेन क्लृप्तास्समानमूध्नीरभि लोकमेकं तया ॥ ऋतस्य गर्भः प्रथमाव्यूषुष्यपामेका महिमानं बिभर्ति । सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु घर्मस्यैका सवितैकान्नियच्छति तया ॥ या प्रथमा व्यौच्छत्सा धेनुरभवद्यमे । सा नः पयस्वती धुक्ष्वोत्तरामुत्तरा७ं समां तया ॥ शुक्रर्षभा नभसा ज्योतिषाऽऽगाद्विश्वरूपा शबलीरग्निकेतुः । समानमर्थ७ं स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामजर उष आगास्तया ॥ ऋतूनां पत्नी प्रथमेयमागादह्नां नेत्री जनित्री प्रजानाम् । एका सती बहुधोषो व्युच्छस्यजीर्णा त्वं जरयसि सर्वमन्यत्तया ॥ ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः ।

अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान्

तया षोडश व्युष्टीरुत्तरे पक्षे ।

त्वामग्ने वृषभं --- शिशाधि तया ऋषभमुपधाय । **लोकम्पृण --- । ता अस्य सूददोहस** इति द्वाभ्यां चतुस्त्रिंशदधिकशतं लोकम्पृणाः ।

ततश्चितौ हिरण्यं निधाय । **चित्तिमचित्तिं --- रास्वादितिमुरुष्य** चितिकॢप्त्याभिमृशति ।

यत्ते चितं यदु चितं **---- नमो अस्तु देवाः** एताभिः स्वयञ्चित्याभिमृशति ।

उत्तरतः कृष्णोऽश्वस्तिष्ठति । श्यावो वा । तमालभ्य चात्वालात् परीषमाहृत्य । **एषो दिति --- एत नक्रम** वैश्वानर्यर्चा

स्वयाञ्चत्याभिमृशति ।

उत्तरतः कृष्णोऽश्वस्तिष्ठति । श्यावो वा । तमालभ्य चात्वालात् पुरीषमाहृत्य । **पृष्टो दिवि --- पातु नक्तम्** वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति । सा चितिर्भवति । **वाङ्म आसन्नसोः --- मा मा हि७्सीः** प्रत्यवरोहं जपति ।

जुह्वां षड्गृहीतं गृहीत्वा । ***यो अप्स्वन्तरग्निः*** इत्यादि षडाहुतीर्हुत्वा । **अग्ने भूरीणि तव --- पृष्टबन्धो स्वाहा** आग्नेय्या धामच्छदा चितिं चितिमुपधायाभिजुहोति ॥

मनुष्वत्त्वा निधीमहि मनुष्वत्समिधीमहि । अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान्देवायते यज आग्नेय्यानुष्टुभा चतुर्थीं चितिमभिमृशेत् । पूर्ववन्मध्यन्दिने त्रिस्तनव्रतम् । आपराह्णिकीभ्यां

प्रवर्ग्योपसद्भ्यां चरन्ति । **या ते अग्ने रजाशया** इत्युपसदाहुतिः । सुब्रह्मण्यान्ते श्वेतमश्वं परिणीय वसन्ति । रात्रौ द्विस्तनं व्रतम् ।

॥ इति चतुर्थी चितिः ॥

॥ अथ पञ्चमी चितिः ॥

श्वोभूते पौर्वाह्णिकीाभ्यां प्रचर्य पञ्चमीं चितिं चिनोति । **या ते अग्ने हराशया** । सुब्रह्मण्यान्ते इष्टकादोषनिमित्तप्रायश्चित्तं पूर्ववत् । श्वेतमश्वमालभ्य **वाङ्म आसन् --- मा मा हिꣳसीः** आरोहन् जपति ।

अग्ने जातान्प्र णुदा नस्सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व । अस्मे दीदिहि सुमना अहेडन् तवस्याꣳ शर्मन्

अग्ने जातान्प्र णुदा नस्सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व । अस्मे दीदिहि सुमना अहेडन् तवस्या७ं शर्मन् त्रिवरूथ उद्भित्तया पुरस्तादुपदधाति । **सहसा जातान्प्र णुदा नस्सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व । अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वय७ं स्याम प्र णुदा नस्सपत्नान्तया** पश्चात् । **चतुश्चत्वारि७ंशस्तोमो वर्चो द्रविणं तया** दक्षिणतः । **षोडशस्तोम ओजो द्रविणं तया** उत्तरतः । इष्टकायां पुरीषमध्यूह्य । **पृथिव्याः पुरीषमस्यप्सो नाम तया** मध्येऽग्नेः पुरीषवतीम् ।

एवश्छन्दस्तया । वरिवश्छन्दस्तया । शम्भूश्छन्दस्तया । परिभूश्छन्दस्तया । आच्छच्छन्दस्तया । मनश्छन्दस्तया

। व्यचश्छन्दस्तया । सिन्धुश्छन्दस्तया । समुद्रञ्छन्दस्तया । सलिलं छन्दस्तया दश पूर्वस्याम् ॥

सँय्यच्छन्दस्तया । वियच्छन्दस्तया । बृहच्छन्दस्तया । रथन्तरञ्छन्दस्तया । निकायश्छन्दस्तया । विवधश्छन्दस्तया । गिरश्छन्दस्तया । भ्रजश्छन्दस्तया । स्रष्टुप् छन्दस्तया । अनुष्टुप् छन्दस्तया दश दक्षिणतः ।

ककुच्छन्दस्तया । त्रिककुच्छन्दस्तया । काव्यं छन्दस्तया । अङ्कुपं छन्दस्तया । पदपङ्क्तिश्छन्दस्तया । अक्षरपङ्क्तिश्छन्दस्तया । विष्टारपङ्क्तिश्छन्दस्तया । क्षुरो भृज्वान् छन्दस्तया । प्रच्छच्छन्दस्तया । पक्षश्छन्दस्तया दश पश्चात् ।

क्षुरो भृज्वान् छन्दस्तया । प्रच्छच्छन्दस्तया । पक्षश्छन्दस्तया दश पश्चात् ।

एवश्छन्दस्तया । वरिवश्छन्दस्तया । वयश्छन्दस्तया । वयस्कृच्छन्दस्तया । विशालञ्छन्दस्तया । विष्पर्धाश्छन्दस्तया । छदिश्छन्दस्तया । दूरोहणञ्छन्दस्तया । तन्द्रञ्छन्दस्तया । अङ्काङ्कं छन्दस्तया दशोत्तरतः । चत्वारिंशतं विराजो दश दश प्रतिदिशमक्ष्णया ॥

रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्व तया । प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्व तया । अन्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्व तया । सन्धिरस्यन्तरिक्षाय त्वान्तरिक्षं जिन्व तया ।

प्रतिधिरसि पृथिव्यै त्वा पृथिवीं जिन्व तया । विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्व तया । प्रवास्यह्ने त्वाहर्जिन्व तया । सप्त पुरस्तात् । **अनुवासि रात्रियै त्वा रात्रिं जिन्व तया । उशिगसि वसुभ्यस्त्वा वसून् जिन्व तया । प्रकेतोऽसि रुद्रेभ्यस्त्वा रुद्रान् जिन्व तया । सुदीतिरस्यादिभ्यस्त्वाऽऽदित्यान् जिन्व तया । ओजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितॄन् जिन्व तया । तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व तया । पृतनाषाडसि पशुभ्यस्त्वा पशून् जिन्व तया ।** सप्त दक्षिणतः । **रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्व तया । अभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्व तया । अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणं जिन्व तया । यन्तास्यपानाय**

। अभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्व तया । अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणं जिन्व तया । यन्तास्यपानाय त्वाऽपानं जिन्व तया । स७्सर्पोऽसि चक्षुषे त्वा चक्षुर्जिन्व तया । वयोधा असि श्रोत्राय त्वा श्रोत्रं जिन्व तया । त्रिवृदसि तया । सप्त पश्चात् । **प्रवृदसि तया । सँव्वृदसि तया । विवृदसि तया । स७्रोहोऽसि तया । नीरोहोऽसि तया । प्ररोहोऽसि तया । अनुरोहोऽसि तया ।** सप्त उत्तरतः । **वसुकोऽसि तया । वेषश्रिरसि तया । वस्यष्टिरसि तया** तिस्रो मध्ये । एकत्रिंशत् स्तोमभागाः सप्तसप्त प्रतिदिशं अवशिष्टा मध्ये।

राज्ञ्यसि प्राची दिग्वसवस्ते देवा अधिपतयोऽग्निर्हेतीनां प्रतिधर्ता त्रिवृत्त्वा स्तोमः पृथिव्याᳬ श्रयत्वाज्यमुक्थमव्यथयथ्स्तभ्नातु रथन्तरᳬ साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु विधर्ता चायमधिपतिश्च ते त्वा सर्वे सँव्विदाना नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानं च सादयन्तु तया ॥

विराडसि दक्षिणा दिग्रुद्रास्ते देवा अधिपतय इन्द्रो हेतीनां प्रतिधर्ता पञ्चदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याᳬ श्रयतु प्रउगमुक्थमव्यथयथ्स्तभ्नातु बृहत्साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा --- यजमानं च सादयन्तु तया ॥

सम्राडसि प्रतीची दिगादित्यास्ते देवा अधिपतयस्सोमो

अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा --- यजमानं च सादयन्तु तया ॥

सम्राडसि प्रतीची दिगादित्यास्ते देवा अधिपतयस्सोमो हेतीनां प्रतिधर्ता सप्तदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याᳬ श्रयतु मरुत्वतीयमुक्थमव्यथयथ्स्तभ्नातु वैरूपᳬ साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा --- यजमानं च सादयन्तु तया ॥

स्वराडस्युदीची दिग्विश्वे ते देवा अधिपतयो वरुणो हेतीनां प्रतिधर्तैकविᳬशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याᳬ श्रयतु निष्केवल्यमुक्थमव्यथस्यथ्स्तभ्नातु वैराजᳬ साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षाय र्षयस्त्वा --- यजमानं च सादयन्तु तया ॥

अधिपत्न्यसि बृहती दिङ्मरुतस्ते देवा अधिपतयो बृहस्पतिर्हेतीनां प्रतिधर्ता त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ त्वा स्तोमौ पृथिव्याꣳ श्रयतां वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अव्यथयन्तीस्तभ्नीताꣳ शाक्वररैवते सामनी प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा --- यजमानं च सादयन्तु तया

पञ्च नाकसदः प्रतिदिशमेकां मध्ये । तासु पुरीषमध्यूह्य ।

अयं पुरो हरिकेशस्सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृत्सश्च रथौजाश्च सेनानिग्रामण्यौ पुञ्जिकस्थला च कृतस्थलाचाप्सरसौ यातुधाना हेती रक्षाꣳसि प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि पाप्मानं तया ॥

ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि पाप्मानं तया ॥

अयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य रथस्वनश्च रथेचित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनका च सहजन्याचाप्सरसौ दङ्क्ष्णवः पशवो हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो ---- जम्भे दधामि पाप्मानं तया ॥

अयमुत्तराथ्सँय्यद्वसुस्तस्य सेनजिच्च सुषेणश्च सेनानिग्रामण्यौ विश्वाची च घृताची चाप्सरसावापो हेतिर्वातः प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो ---- जम्भे दधामि पाप्मानं तया ॥

अयमुपर्यर्वाग्वसुस्तस्य ताक्ष्र्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानिग्रामण्यावुर्वशी च पूर्वचित्ति–श्चाप्सरसौ विद्युद्धेतिरवस्फूर्जन् प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो --- जम्भे दधामि पाप्मानं तया ॥

अयं पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य रथप्रोतश्चासमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ प्रम्लोचन्तीचाऽ–नुम्लोचन्ती चाप्सरसौ सर्पा हेतिर्व्याघ्राः प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो --- जम्भे दधामि पाप्मानं तया पञ्चचोडा अभ्युपदधाति द्वेष्यं मनसा ध्यायन् । पश्चात्प्राचीमुत्तमाम् ।

आयोस्त्वा सदने सादयाम्यवतश्छायायां नमस्समुद्राय नमस्समुद्रस्य चक्षसे स्वयमातृण्णामभिमृश्य अश्वेनावघ्राप्य

आयोस्त्वा सदने सादयाम्यवतश्छायायां नमस्समुद्राय नमस्समुद्रस्य चक्षसे स्वयमातृण्णामभिमृश्य अश्वेनावघ्राप्य **परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं विभूमतीं प्रभूमतीं परिभूमतीं दिवं यच्छ दिवं दृ७ह दिवं मा हि७सीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय सूर्यस्त्वाभि पातु मह्या स्वस्त्या छर्दिषा शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। सुवः** तिष्ठन्नविदुषा ब्राह्मणेन सह मध्येऽग्नेरुपदधाति। सुवरिति चैतया व्याहृत्या।

चित्तिं जुहोमि --- हविः स्वाहा स्वयमातृण्ण्यायां हुत्वापानिति। **अविद्वान् ब्राह्मणो वरं ददाति। *स्वयमातृण्णाया७***

साम गाय इति सम्प्रेष्यति ।

प्रोथदश्वो न यवसे अविष्यन् यदा महस्सँव्वरणाद्व्यस्थात् । आदस्य वातो अनुवाति शोचिरध स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति तया उत्तरेऽंसे विकर्णीम् । ते नान्याभिरिष्टकाभिरभ्युपदधाति[१] ।

सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मा पाहि तया हिरण्येष्टकाम् । **द्यौरपराजितामृतेन विष्टादित्यास्ते गोप्तारस्सूर्यो वियत्तोस्यां तामहं प्रपद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु तया** मण्डलेष्टकाम् ।

अत्रैकां रेतस्सिचं स्थविरस्य **स्वराड्ज्योतिरधारयत्तया । प्रजापतिस्त्वा सादयत दिवः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै**

अत्रैकां रेतस्सिचं स्थविरस्य **स्वराड्ज्योतिरधारयत्तया । प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ परमेष्ठी तेऽधिपतिस्तया** विश्वज्योतिषम् ।

तपश्च तपस्यश्च शैशिरावृतू अग्नेरन्तश्लेषोऽसि --- द्यावापृथिवी शैशिरावृतू अभिकल्पमाना --- विशन्तु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते । अवकामनूपदधाति ।

देवानां यान्यसि तया । देवानां देवयान्यसि तया द्वे संयान्यौ ।

विरम्य तूष्णीं प्रत्यवरुह्य मध्यन्दिने द्विस्तनं व्रतम् । ततः आपराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य।

या ते अग्ने हराशया । सुब्रह्मण्यान्ते औदुम्बरीस्समिधो घृते वासयति । घृतं चाप्सु । रात्रौ च द्विस्तनव्रतम् । **अग्ने त्वꣳ सु जागृहि** इत्यादि ।

॥ अथ याज्ञसेनी चितिः ॥

श्वोभूते विसृष्टवाचि यजमाने पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचरन्ति । **या ते अग्ने हराशया** इत्युपसदाहुतिः । पञ्चम्याश्चितेश्शेषं याज्ञसेनीं चितिं चिनोति । सुब्रह्मण्यान्ते तूष्णीमारुह्य **अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपाꣳ रेताꣳसि जिन्वति**

चितिं चिनोति । सुब्रह्मण्यान्ते तूष्णीमारुह्य **अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपाꣳ रेताꣳसि जिन्वति तया ॥ त्वामग्ने पुष्करा दध्यथर्वा निरमन्थत । मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतस्तया ॥ अयमग्निस्सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः । मूर्धा कवी रयीणान्तया** तिस्रो गायत्रीः पुरस्तादुपदधाति । **भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिस्सचसे शिवाभिः । दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहन्तया ॥ अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवाऽऽयतीमुषासम् । यह्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छ तया । अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे ।**

गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुर्व्यञ्चमश्रेत्तया
तिस्रस्त्रिष्टुभो दक्षिणतः ।

जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविरग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे । घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्विभाति भरतेभ्यः शुचिस्तया ॥ त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितमन्वविन्दञ्छिश्रियाणं वनेवने । स जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरस्तया ॥ यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे समिन्धते । इन्द्रेण देवैस्सरथꣳ स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुस्तया
तिस्रो जगतीः पश्चात् ।

त्वां चित्रश्रवस्तम हवन्ते विक्षु जन्तवः । शोचिष्केशं

तिस्रो जगतीः पश्चात् ।

त्वां चित्रश्रवस्तम हवन्ते विख्षु जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोढवे तया ॥ सखायः सँव्वः सम्यञ्चमिषꣳ स्तोमं चाग्नये । वर्षिष्ठाय ख्षितीनामूर्जो नप्त्रे सहस्वते तया । सꣳसमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ । इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर तया तिस्रोऽनुष्टुभ उत्तरतः ।

एना वो अग्निं नमसोर्जो नपातमा हुवे । प्रियं चेतिष्ठमरतिꣳ स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतन्तया । स योजते अरुषो विश्वभोजसा स दुद्रवथ्स्वाहुतः । सुब्रह्मा

यज्ञस्सुशमी वसूनां देव꣡ꣳ राधो जनानान्तया । उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वानस्य मीढुषः । उद्धूमासो अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरस्तया तिस्रो बृहतीर्यथावकाशम् ।

अग्ने वाजस्य गोमत ईशानस्सहसो यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवस्तया ॥ स इधानो वसुष्कविरग्निरीडेन्यो गिरा । रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि तया ॥ ख्षपो राजन्नुत त्मनाऽग्ने वस्तोरुतोषसः । स तिग्मजम्भ रख्षसो दह प्रति तया तिस्र उष्णिहो यथावकाशम् ॥

आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् । यद्ध स्या ते

॥

आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् । यद्ध स्या ते पनीयसी समिद्दीदयति द्यवीषꣳ स्तोतृभ्य आ भर तया ॥ आ ते अग्न ऋचा हविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते । सुश्चन्द्र दस्म विश्पते हव्यवाट्तुभ्यꣳ हूयत इषꣳ स्तोतृभ्य आ भर तया ॥ उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि । उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषꣳ स्तोतृभ्य आ भर तया तिस्रः पङ्क्तीर्यथावकाशम् ।

अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रꣳ हृदि स्पृशम् । ऋध्यामा त ओहैस्तया ॥ अधा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य

साधोः । रथीर्ऋतस्य बृहतो बभूथ तया ॥ आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गृणन्तोऽग्ने दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्मास्तया । तिस्रोऽक्षरपङ्क्तीर्यथावकाशम्[१] ।

अग्निꣳ होतारं मन्ये दास्वन्तं वसोस्सूनुꣳ सहसो जातवेदसम् । विप्रं न जातवेदसम् । य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा । घृतस्य विभ्राष्टिमनु शुक्रशोचिष आजुह्वानस्य सर्पिषस्तया अतिछन्दसं मध्ये । **अग्ने त्वं नो अन्तमः । उत त्राता शिवो भव वरूथ्यस्तया ॥ तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः । सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यस्तया ॥ वसुरग्निर्वसुश्रवाः । अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दास्तया** तिस्रो द्विपदा अन्ततः ।

वसुरग्निर्वसुश्रवाः । अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दास्तया तिस्रो द्विपदा अन्ततः ।

इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया । आघाराभ्यां त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया । तेजसा त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया । वर्चसा त्वा सयुजा युजा युनज्मितया । उक्थेभिस्त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया । स्तोमेभिस्त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया । छन्दोभिस्त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया । रय्यै पोषाय सजातानां मध्यमस्थेयाय मया वा सयुजा युजा युनज्मि तया अष्टौ सयुजः ॥

रोहितेषु त्वा जीमूतेषु सादयामि तया । अरुणेषु त्वा

जीमूतेषु सादयामि तया । कृष्णेषु त्वा जीमूतेषु सादयामि तया । नीलेषु त्वा जीमूतेषु सादयामि तया । सितेषु त्वा जीमूतेषु सादयामि तया पञ्च जीमूताः ॥

अम्बा नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ दुला नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ नितत्निर्नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ अभ्रयन्ती नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ मेघयन्ती नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ वर्षयन्ती नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ चुपुणीका नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप

वर्षयन्ती नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया ॥ चुपुणीका नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि तया सप्त कृत्तिकाः ॥

पुरोवातसनिरसि तया । अभ्रसनिरसि तया । विद्युथ्सनिरसि तया । स्तनयित्नुसनिरसि तया । वृष्टिसनिरसि तया पञ्च वृष्टिसनीः प्रतिदिशमनुपरिहारम् ॥

सलिलाय त्वा तया । सर्णीकाया त्वा तया । सतीकाय त्वा तया । केताय त्वा तया । प्रचेतसे त्वा तया । विवस्वते त्वा तया । दिवस्त्वा तया । ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वा तया अष्टावादित्येष्टकाः ॥

ऋचे त्वा तया । रुचे त्वा तया । द्युते त्वा तया । भासे त्वा तया । ज्योतिषे त्वा तया पञ्च घृतेष्टका अनुपरिहारम् ॥

यशोदां त्वा यशसि सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया । तेजोदां त्वा तेजसि सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया । पयोदां त्वा पयसि सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया । वर्चोदां त्वा वर्चसि सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया । द्रविणोदां त्वा दविणे सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया पञ्च यशोदाः ॥

भूयस्कृदसि तया । वरिवस्कृदसि तया । प्राच्यसि तया । ऊर्ध्वासि तया । अन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीद तया पञ्च भूयस्कृतः ॥

तया । ऊर्ध्वासि तया । अन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीद तया पञ्च भूयस्कृतः ॥

अप्सुषदसि तया । श्येनसदसि तया । गृध्रसदसि तया । सुपर्णसदसि तया । नाकसदसि तया । पञ्चाग्निरूपाणि ॥

पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयामि तया । अन्तरिक्षस्य त्वा द्रविणे सादयामि तया । दिवस्त्वा द्रविणे सादयमि तया । दिशां त्वा द्रविणे सादयमि तया । द्रविणोदां त्वा द्रविणे सादयमि तया पञ्च द्रविणोदाः ॥

प्राणं मे पाहि तया । अपानं मे पाहि तया । व्यानं मे

पाहि तया । आयुर्मे पाहि तया । विश्वायुर्मे पाहि तया । सर्वायुर्मे पाहि तया षडायुष्याः ॥

अग्ने यत्ते परꣳहृन्नाम तावेहि सꣳरभावहै पाञ्चजन्येष्वप्येध्यग्ने तया अग्नेर्हृदयम्॥

यावास्तया । अयावास्तया । एवास्तया । ऊमास्तया । सब्दस्तया । सगरस्तया । सुमेकस्तया सप्तर्तव्याः । एतासु ऋतव्यासु न अवकामनूपदधाति ॥

विश्वकर्मा दिशां पतिस्स नः पशून्पातु सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया । प्रजापतिर्दिशां पतिस्स नः पशून्पातु सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया । रुद्रो दिशां पतिस्स नः पशून्पातु सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया । वरुणो दिशां

सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया । रुद्रो दिशां पतिस्स नः पशून्पातु सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया । वरुणो दिशां पतिस्स नः पशून्पातु सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया । अग्निर्दिशां पतिस्स नः पशून्पातु सोऽस्मान् पातु तस्मै नमस्तया पञ्च हिरण्येष्टकाः प्रतिदिशमेकां मध्ये ॥

प्राणाय त्वा चक्षुषे त्वा तया । व्यानाय त्वा चक्षुषे त्वा तया । अपानाय त्वा चक्षुषे त्वा तया । वाचे त्वा चक्षुषे त्वा तया चतस्रः स्वयमातृण्णाः प्रतिदिशम् ॥

त्वामग्ने वृषभं चेकितानं पुनर्युवानं जनयन्नुपागाम् । अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नो ब्रह्मणा स꣡ꣳ

शिशाधि तया ऋषभेष्टकामुपदधाय ।

संवथ्सरस्य प्रतिमां यां त्वा रात्र्युपासते । प्रजा७ं सुवीराङ्कृत्वा विश्वमायुर्व्यश्नवत्तया प्राजापत्याम् ।

शतायुधाय शतवीर्याय शतोतयेऽभिमातिषाहे । शतं यो नश्शरदो अजीतानिन्द्रो नेषदति दुरितानि विश्वा तया ॥ ये चत्वारः पथयो देवयाना अन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति । तेषां यो अज्यानिमजीतिमावहात्तस्मै नो देवाः परि दत्तेह सर्वे तया ॥ ग्रीष्मो हेमन्त उत नो वसन्तश्शरद्वर्षास्सुवितन्नो अस्तु । तेषामृतूना७ं शतशारदानान्निवात एषामभये स्याम तया ॥ इदुवथ्सराय परिवथ्सराय सँव्वथ्सराय कृणुता बृहन्नमः । तेषां वय७ं

शतशारदानान्निवात एषामभये स्याम तया ॥ इदुवथ्सराय परिवथ्सराय सँव्वथ्सराय कृणुता बृहन्नमः । तेषां वयꣳ सुमतौ यज्ञियानां ज्योगजीता अहतास्स्याम तया ॥ भद्रान्नश्श्रेयस्समनैष्ट देवास्त्वयाऽवसेन समशीमहि त्वा । स नो मयोभूः पितो आ विशस्व शन्तोकाय तनुवे स्योनस्तया पञ्चाज्यानीः प्रतिदिशमेकां मध्ये ॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः । यो नः पुरस्स्तादघायुरभिदासत्येतꣳ सोऽश्मानमृच्छतु तया ॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः । यो नो दक्षिणतोऽघायुरभिदासत्येतꣳ सोऽश्मानमृच्छतु तया ॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः । यो

नः पश्चादघायुरभिदासत्येतꣳ सोऽश्मानमृच्छतु तया ॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः । यो न उत्तरतोऽघायुरभिदासत्येतꣳ सोऽश्मानमृच्छतु तया चतस्रो वज्रिणीः प्रतिदिशमश्मनः इषुहस्त उपदधाति ।

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः । यो न उपरिष्टादघायुरभिदासत्येतꣳ सोऽश्मानमृच्छतु तया मध्ये पञ्चमीमेके समामनन्ति ।

अग्ने यशस्विन् यशसेममर्पयेन्द्रावतीमपचितीमिहाऽऽवह । अयं मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चास्समानानामुत्तमश्लोको अस्तु तया ॥ भद्रं पश्यन्त उप सेदुरग्रे तपो दीक्ष्वामृषय-स्सुवर्विदः । ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातन्तदस्मै देवा

तया ॥ भद्रं पश्यन्त उप सेदुरग्रे तपो दीक्षामृषय-स्सुवर्विदः । ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातन्तदस्मै देवा अभि सन्नमन्तु तया ॥ धाता विधाता परमोत सन्दृक्प्रजापतिः परमेष्ठी विराजा । स्तोमाश्छन्दा७ंसि निविदो म आहुरेतस्मै राष्ट्रमभिसन्नमाम तया ॥ अभ्यावर्तध्वमुपमेत साकमय७ं शास्ताऽधिपतिर्वो अस्तु । अस्य विज्ञानमनु स७ंरभध्वमिमं पश्चादनु जीवाथ सर्वे तया चतस्रो राष्ट्रभृतः पुरस्तादुपधाय हिरण्येष्टकाभिः सर्वतोमुखमुपदधाति ।

अग्निर्मर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपा७ं रेता७ंसि जिन्वति तया गायत्रीं पुरस्तादुपदधाति ॥

भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिस्सचसे

शिवाभिः । दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहं तया त्रिष्टुभम् दक्षिणे पक्षे ॥

जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविरग्निस्सुदक्षः सुविताय नव्यसे । घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भाति भरतेभ्यः शुचिस्तया जगतीम् पुच्छे ॥

त्वां चित्रश्रवस्तम हवन्ते विक्षु जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोढवे तया अनुष्टुभमुत्तरे पक्षे ॥

अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रꣳ हृदिस्पृशम् । ऋध्यामा त ओहैस्तया पङ्क्तिं मध्ये ॥

लोकम्पृण --- असीषदन्न् ॥ ता अस्य सददोहसः --- दिवस्तया । इति द्वाभ्यां अवशिष्टमेकविंशत्या पञ्चभिर्वा

लोकम्पृण --- असीषदन्न् ॥ ता अस्य सददोहसः --- दिवस्तया । इति द्वाभ्यां अवशिष्टमेकविंशत्या पञ्चभिर्वा लोकम्पृणाभिः प्रच्छादयति ॥

ततश्चितौ हिरण्यं निधाय । **चित्तिमचित्तिं --- रास्वादितिमुरुष्य** चितिक्लृप्त्याभिमृशति ।

यत्ते चितं यदु चितं ---- **नमो अस्तु देवाः** एताभिः स्वयञ्चित्याभिमृशति । उत्तरतः कृष्णोऽश्वस्तिष्ठति । श्यावो वा । तमालभ्य चात्वालात् पुरीषमाहृत्य । **पृष्टो दिवि --- पातु नक्तम्** वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति । सा चितिर्भवति । **वाङ्म आसन्नसोः --- मा मा हिꣳसीः** प्रत्यवरोहं जपति ।

जुह्वां षड्गृहीतं गृहीत्वा । ***यो अप्स्वन्तरग्निः*** इत्यादि षडाहुतीर्हुत्वा । **अग्ने भूरीणि तव --- पृष्टबन्धो स्वाहा** आग्नेय्या धामच्छदा चितिं चितिमुपधायाभिजुहोति ॥

अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः । अग्नी राये स्वाभुवं सप्रीतो याति वार्यमिषꣳ स्तोतृभ्य आभर आग्नेय्या पङ्क्त्या पञ्चमीं चितिमभिमृशति ॥

तदानीमेव आपराण्हिकीभ्यां प्रवर्ग्योपस्द्भ्यां प्रचरन्ति । सुब्रह्मण्यान्ते श्वेतमश्वं परिणीय **अग्ने युक्ष्वा हि ये तवाश्वासो देव साधवः । अरं वहन्त्याशवः ॥ युक्ष्वा हि देवहूतमाꣳ अश्वाꣳ अग्ने रथीरिव । नि होता पूर्व्यस्सदः** द्वाभ्यां सञ्चितमग्निमभिमृशति । ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते ।

अश्वा७् अग्ने रथीरिव । नि होता पूर्व्यस्सदः द्वाभ्यां सञ्चितमग्निमभिमृशति । ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते ।

वसवस्त्वा रुद्रैः पुरस्तात्पान्तु । न प्राचीनावीती[१] **पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतः पान्तु ।** प्रसव्यमेत्य **आदित्यास्त्वा विश्वैर्देवैः पश्चात्पान्तु । द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिरुत्तरतः पातु । देवास्त्वेन्द्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्टाच्च पान्तु** एतैर्यथालिङ्गं सञ्चित–मग्निमाज्येन प्रोक्षति । मध्य उत्तमेन प्राङ्मुखः ।

सहस्रस्य प्रमा असि । सहस्रस्य प्रतिमा असि । सहस्रस्य विमा असि । सहस्रस्योन्मा असि । साहस्रोऽसि

सहस्राय त्वा सहस्रेण हिरण्यशल्कैः ऊध्वस्तिष्ठन् प्रतिदिशमग्निं प्रोक्षति । द्वाभ्यां द्वाभ्यां शताभ्यां मध्य उत्तमाभ्यां प्राङ्मुखः ॥

इमा मे अग्न इष्टका धेनवस्सन्त्वेका च शतं च सहस्रं चायुतं च नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्चेमा मे अग्न इष्टका धेनवस्सन्तु षष्टिस्सहस्रमयुतमखणीयमाणा ऋतस्थास्स्थर्तावृधो घृतश्चुतो मधुश्चुत ऊर्जस्वतीस्स्वधाविनीस्ता मे अग्न इष्टका धेनवस्सन्तु विराजो नाम कामदुघा अमुत्रामुष्मिँल्लोके इष्टका धेनूः यजमानः कुरुते ॥

अध्वर्युः –अग्निरसि वैश्वानरोऽसि । सँव्वत्सरोऽसि

यजमानः कुरुते ॥

अध्वर्युः –अग्निरसि वैश्वानरोऽसि । सँव्वत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि । इदावत्सरोऽ–सीदुवत्सरोऽसि । इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि । तस्य ते वसन्तश्शिरः । ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः । वर्षाः पुच्छम् । शरदुत्तरः पक्षः । हेमन्तो मध्यम् । पूर्वपक्षाश्चितयः । अपरपक्षाः पुरीषम् । अहोरात्राणीष्टकाः । तस्य ते मासाश्चार्धमासाश्च कल्पन्ताम् । ऋतवस्ते कल्पन्ताम् । सँव्वत्सरस्ते कल्पताम् । अहोरात्राणि ते कल्पन्ताम् । एति प्रेति वीति समित्युदिति । प्रजापतिस्त्वा सादायतु । तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवस्सीद । ऐडिक्या

चित्या अध्वर्युरग्निमभिमृश्य शतरुद्रीयं जुहोति ।

जर्तिलयवाग्वा गवीधुकयवाग्वा वा जर्तिलैर्गवीधुकसक्तुभिः कुसयसर्पिषाऽजाक्षीरेण मृगीक्षीरेण वा जुहुयात् अर्कपर्णेन उदङ्मुखस्तिष्ठन् । उत्तरस्य पक्षस्य उत्तरापरस्यां स्रक्त्यां विकर्ण्यां स्वयमातृण्णायां अनुपरिचारं वा । नमस्ते रुद्रमन्यव इत्येताननुवाकान् त्रैधं विभज्य उक्तक्षीराणामन्यतमेन माहिषक्षीरेण वा उत्तरपक्षस्य अपरकोणसमीपे लौकिकेष्टकाभिः पीठं कृत्वा तत्रस्थ एव दक्षिणेनार्कपर्णेन सन्ततया धारया शतरुद्रियानुवाकानां तृतीयेन **नमस्ते रुद्रमन्यव** इत्यारभ्य **नमस्सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमः स्वाहा** इत्यन्तं जानुदघ्ने धारयमाणो जुहोति । रुद्रेभ्य इदमिति[१] सर्वत्र त्यागः । स्वयमातृण्णायां

वो नमः स्वाहा इत्यन्तं जानुदघ्ने धारयमाणो जुहोति । रुद्रेभ्य इदमिति[१] सर्वत्र त्यागः । स्वयमातृण्णायां चेद्दीर्घवंशान्तर्गतपर्वस्थलानि छित्वा तदन्तेऽर्कपर्णं बध्वा वंशे पय आसिच्य तेन सन्ततया धारया जुहुयात् । **नमो अश्वेभ्याऽश्वपतिभ्यश्च वो नम** इत्यारभ्य **नमः पार्याय चावार्याय च स्वाहा** नाभिदघ्ने जुहोति । **नमः प्रतरणाय चे**त्यारभ्य **य एतावन्तश्च --- तन्मसि स्वाहा** आस्यदघ्ने जुहोति ॥

नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येषामन्नमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तँव्वो

जम्भे दधामि स्वाहा जानुदघ्ने जुहोति ॥

नमो रुद्रेभ्यो येऽन्तरिक्षे येषां वात इषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तँव्वो जम्भे दधामि स्वाहा नाभिदघ्ने जुहोति ॥

नमो रुद्रेभ्यो ये दिवि येषां वर्षमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तँव्वो जम्भे दधामि स्वाहा आस्यदघ्ने जुहोति ॥

नमो रुद्रेभ्यः इत्येतानेव यजमानं वाचयित्वा एतानेव विपरीतान् प्रत्यवरोहान् जुहोति । **नमो रुद्रेभ्यो ये दिवी**त्यास्यदघ्ने ।

नमो रुद्रेभ्यः इत्येतानेव यजमानं वाचयित्वा एतानेव विपरीतान् प्रत्यवरोहान् जुहोति । **नमो रुद्रेभ्यो ये दिवी**त्यास्यदघ्ने । **नमो रुद्रेभ्यो येऽन्तरिक्ष** इति नाभिदघ्ने । **नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्या**मिति जानुदघ्ने । अथवा **नमस्ते रुद्रमन्यव** इत्युपक्रम्य **नमस्तक्षभ्यस्स्वाहा** जानुदघ्ने धारयमाणो जुहोति । **रथकारेभ्यश्च वो नम** इत्युपक्रम्य **नमस्स्वायुधाय च स्वाहा** नाभिदघ्ने । **सुधन्वने च** इत्युपक्रम्य **पराचीना मुखा कृधि स्वाहा** आस्यदघ्ने । **सहस्राणि सहस्रशो** इत्येताभिः दशभिः प्रतिमन्त्रं जुहोति । **नमो रुद्रेभ्य** इति तिसृभिः पूर्ववदन्वारोहं जुहोति । **नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्या**मिति जानुदघ्ने । **नमो रुद्रेभ्यो येऽन्तरिक्ष** इति नाभिदघ्ने । **नमो रुद्रेभ्यो ये दिवी**त्यास्यदघ्ने । आरोहान् हुत्वा

एतानेव यजमानं वाचयित्वा एतानेव विपरीतान् प्रत्यवरोहान् जुहोति । **नमो रुद्रेभ्यो ये दिवी**त्यास्यदघ्ने । **नमो रुद्रेभ्यो येऽन्तरिक्ष** इति नाभिदघ्ने । **नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्या**मिति जानुदघ्ने । असञ्चरे पशूनामर्कपर्णमुदस्यति । अप उपस्पृश्य । **यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु** रौद्रं गावीधुकं चरुं लौकिकेऽग्नौ श्रपयित्वा एतेन यजुषा यस्यामिष्टकायां शतरुद्रीयं जुहोति तस्यां प्रतिष्ठापयति ।

तिसृधन्वमयाचितं यजमानो ब्राह्मणाय दत्वा अध्वर्यवे । **यत्ते रुद्र पुरो धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र सँव्वत्सरेण नमस्करोमि । यत्ते रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते**

रुद्र पुरो धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र सँव्वत्सरेण नमस्करोमि । यत्ते रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र परिवथ्सरेण नमस्करोमि । यत्ते रुद्र पश्चाद्धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि । यत्ते रुद्रोत्तराद्धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवथ्सरेण नमस्करोमि । यत्ते रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र वत्सरेण नमस्करोमि एतैर्यथालिङ्गमुपतिष्ठते ॥

उदकुम्भमादायाध्वर्युः । **अश्मन्नूर्जं पर्वते शिश्रियाणां वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे । अद्भ्य ओषधीभ्यो वनस्पतिभ्योऽधि सम्भृतां तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः**

स᳡राणाः त्रिः प्रदक्षिणमग्निं परिषिञ्चन् पर्येति । निधाय कुम्भं पुनरादाय । **अश्मᳬस्ते क्षुदमुं ते शुगृच्छतु यं द्विष्मः** त्रिरपरिषिञ्चन् प्रतिपर्येति[१] । अवकां वेतसशाखां मण्डूकं च दीर्घवंशे प्रबध्य **समुद्रस्य त्वाऽवाकयाऽग्ने परि व्ययामसि । पावको अस्मभ्यᳬ शिवो भव ॥ हिमस्य त्वा जरायुणाऽग्ने परि व्ययामसि । पावको अस्मभ्यᳬ शिवो भव ॥ उप ज्मन्नुपवेतसेऽवत्तरं नदीष्वा । अग्ने पित्तमपामसि ॥ मण्डूकि ताभिरा गहि सेमं नो यज्ञम् । पावकवर्णᳬ शिवं कृधि ॥ पावक आ चितयन्त्या कृपा । क्षामन्नुरुच उषसो न भानुना ॥ तूर्वन्न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे । न ततृषाणो अजरः ॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया । आ**

॥ तूर्वन्न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे । न ततृषाणो अजरः ॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया । आ देवान् वक्षि यक्षि च ॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवा७् इहाऽऽवह । उप यज्ञ७् हविश्च नः सप्तभिरष्टाभिर्वा अग्निं विकर्षति । विकर्षन्नेवानुगमयित्वा मण्डूकस्य प्राणान् सर्वान् सँल्लोभ्योत्करे उदस्याप उपस्पृश्य पृष्ठैरुपतिष्ठते ।

गायत्रेण पुरस्तादुपतिष्ठते । बृहद्रथन्तराभ्यां पक्षौ । ऋतुस्थायज्ञायज्ञियेन पुच्छम् । दक्षिणस्यां श्रोण्यां वारवन्तीयेनोत्तरस्यां वामदेव्येन । अपि पक्षे प्रजापतेः सामानृचं[२] गायति । अथवा प्रस्तोता स्वाधीतेन[३] अग्न आयूंषीत्यादि । स्तुतस्य

स्तुतमसीत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति । अथाग्निं सञ्चितमनुगीत–मनुशंसेत्[४] । यजमानः पश्चादग्निपुच्छस्योपविश्य अभिहिङ्कृत्य ***हिं भर्भुवस्सुवरो३म् अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् अर्कस्त्रिधातू रजसो विमानोऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नामो३म्*** इति त्रिः मध्यमया वाचा । **शस्त्रस्य शस्त्रमसि** इति यजमानं वाचयति । अग्ने युक्ष्वाहीत्याद्येतदन्तम् ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते । एतत्संचितं कर्म ॥

अत्र प्रवर्ग्यमुद्वासयति । प्रवर्ग्यमुद्वासयिष्यन्नित्यादि इममूषुत्यमस्मभ्यमित्यन्तम् ।

जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा । **स्वयं कृण्वानस्सुगमप्रयावं तिग्मशृङ्गो वृषभश्शोशुचानः । प्रन्न७् सधस्थमनुपश्यमान**

जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा । **स्वयं कृण्वानस्सुगमप्रयावं तिग्मशृङ्गो वृषभश्शोशुचानः । प्रन्न ँ सधस्थमनुपश्यमान आतन्तुमग्निर्दिव्यं ततान स्वाहा** । अग्नये तन्तुमत इदम् । **त्वं नस्स्तन्तुरुत सेतुरग्ने त्वं पन्था भवसि देवयानः । त्वयाग्ने पृष्ठं वयमारुहेमाथा देवैस्सधमादं मदेम स्वाहा** । अग्नये तन्तुमत इदम् । ***अतिसर्गं वदतो मानवायजुं पन्थामनु पश्यमानाः । अजुषन्त मरुतो यज्ञमेतं वृष्टिर्देवानाममृत ँ स्वर्विद ँ स्वाहा*** [१] । मरुद्भ्य इदम् । ***आवर्तमानो भुवनस्य मध्ये प्रजा विकुर्वन् जनयन्विरूपाः । संवत्सरः परमेष्ठी धृतव्रतो यज्ञं नः पातु रजसः पुरस्तात्स्वाहा*** [२] । संवत्सराय

परमेष्ठिन इदम् । ***प्रजां दधातु परिवत्सरो नो धाता ददातु सुमनस्यमानः । बह्वीस्साकं बहुधा विश्वरूपा एकव्रता मामभि*** [३] ***संविशन्तु स्वाहा ।*** परिवत्सराय धात्र इदम् । पञ्चान्वारोहान् शालामुखीये हुत्वा अपरं पञ्चगृहीतं गृहीत्वा कार्ष्णी उपानहावुपमुञ्चते । ***चिते त्वा*** दक्षिणाम् । ***मनुचिते***[४] ***त्वा*** उत्तरां । एवं यजमानः उपानहौ ***चिते त्वा*** । ***मनुचिते त्वा*** । **अपामिदं न्ययनꣳ समुद्रस्य निवेशनम् । अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यꣳ शिवो भव ॥ नमस्ते हरसे शोचिषे नमस्ते अस्त्वर्चिषे । अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यꣳ शिवो भव**

द्वाभ्यामध्वर्युरग्निमधिरोहति ।

अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्य७ं शिवो भव द्वाभ्यामध्वर्युरग्निमधिरोहति ।

पृथिवीमाक्रमिषं प्राणो मा मा हासीत् । अन्तरिषमाक्रमिषं प्रजा मा मा हासीत् । दिवमाक्रमिष७ं सुवरगन्म । एतैर्यजमानोऽधिरोहति ।

सर्वत्र हिरण्यमुपास्यन् । **नृषदे वट्** दक्षिणमंसम् । **अप्सुषदे वट्** उत्तरां श्रोणिम् । **वनसदे वट्** दक्षिणां श्रोणीम् । **बर्हिषदे वट्** उत्तरमंसम् । **सुवर्विदे वट्** मध्ये । पञ्चभिरुत्तरवेदिवत् अग्निं स्वयमातृण्णां वा व्याघार्य । उद्ग्रहणान्तम् । चतुर्थ्यन्ता देवताः । न स्वाहाकारः । सर्वत्र अग्नय इदमिति वा ।

ये देवा देवानां यज्ञिया यज्ञियानाᳬ सँव्वत्सरीणमुप भागमासते । अहुतादो हविषो यज्ञे अस्मिन्थ्स्वयं जुहुध्वं मधुनो घृतस्य ॥ ये देवा देवेष्वधि देवत्वमायन् ये ब्रह्मणः पुरएतारो अस्य । येभ्यो नर्ते पवते धाम किञ्चन न ते दिवो न पृथिव्या अधि स्नुषु द्वाभ्यामनुपरिचारं दध्ना मधुमिश्रेण दर्भग्रुमुष्टिना[१] अग्निं व्यवोक्ष्य कूर्मपृषन्तं[२] कृत्वा ॥ **प्राणदा अपानदा व्यानदाश्चख्षुर्दा वर्चोदा वरिवोदाः । अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यᳬ शिवो भव** प्रत्यवरोह्य । तूष्णीं यजमानः प्रत्यवरोहति । उभावुपानहावुन्मुच्य । **अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यᳬसद्विश्वं न्यत्रिणम् । अग्निर्नो वᳬसते रयिम् ॥ सैनाऽनीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाᳬ**

अग्निस्तिग्मेन शोचिषा य७्सद्विश्वं न्यत्रिणम् । अग्निर्नो व७्सते रयिम् ॥ सैनाऽनीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवा७् आयजिष्ठः स्वस्ति । अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद्दिदीहि स्वाहा द्वाभ्यां शालामुखीये अग्नयेऽनीकवत एकामाहुतिं जुहोति ॥ अग्नयेऽनीकवत इदम् ॥

षोडशगृहीतेन स्रुचं पूरयित्वा वैश्वकर्मणानि जुहोति । **य इमा विश्वा भुवनानि जुह्वदृषिर्होता निषसादा पिता नः । स आशिषा द्रविणमिच्छमानः परमच्छदो वर आ विवेश ॥ विश्वकर्मा मनसा यद्विहाया धाता विधाता परमोत सन्दृक् । तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्र सप्तऋषीन् पर एकमाहुः**

॥ यो नः पिता जनिता यो विधाता यो नस्सतो अभ्या सज्जजान । यो देवानां नामधा एक एव तꣳ सम्प्रश्नं भुवना यन्त्यन्या ॥ त आऽयजन्त द्रविणꣳ समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना । असूर्ता सूर्ता रजसो विमाने ये भूतानि समकृण्वन्निमानि ॥ न तं विदाथ य इदं जजानान्यद्युष्माकमन्तरं भवाति । नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥ परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्गुहा यत् । कꣳ स्विद्गर्भं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे ॥ तमिद्गर्भं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवास्समगच्छन्त विश्वे । अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्निदं विश्वं भुवनमधि श्रितम् ॥

आपो यत्र देवास्समगच्छन्त विश्वे । अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्निदं विश्वं भुवनमधि श्रितम् ॥ विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट देव आदिद्गन्धर्वो अभवद् द्वितीयः । तृतीयः पिता जनितौषधीनामपां गर्भं व्यदधात् पुरुत्रा स्वाहा ॥ अर्धमाज्यं जुहोति । विश्वकर्मण इदं । **चक्ष्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनन्नन्नमाने । यदेदन्ता अददृ७्हन्त पूर्व आदिद्द्यावापृथिवी अप्रथेताम् ॥ विश्वतश्चक्ष्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात् । सं बाहुभ्यां नमति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन् देव एकः ॥ कि७् स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत्स्वि–**

त्किमासीत् । यदी भूमिं जनयन्विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः ॥ किꣳ स्विद्वनं क उ स वृक्ष आसीद्यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः । मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद् भुवनानि धारयन्न् ॥ या ते धामानि परमाणि याऽवमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा । शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावस्स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः ॥ वाचस्पतिं विश्वकर्माणमूतये मनोयुजं वाजे अद्या हुवेम । स नो नेदिष्ठा हवनानि जोषते विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा ॥ विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः । मुह्यन्त्वन्ये अभितस्सपत्ना इहास्माकं मघवा सूरिरस्तु ॥ विश्वकर्मन्, हविषा वर्धनेन त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम्

। मुह्यन्त्वन्ये अभितस्सपत्ना इहास्माकं मघवा सूरिरस्तु ॥ विश्वकर्मन्, हविषा वर्धनेन त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम् । तस्मै विशस्समनमन्त पूर्वीरयमुग्रो विहव्यो यथाऽसत्स्वाहा । विश्वकर्मण इदम् । नानासूक्ताभ्यां द्वे आहुती हुत्वा ।

उदेनमुत्तरां नयाग्ने घृतेनाऽऽहुत । रायस्पोषेण सꣳसृज प्रजया च धनेन च ॥ इन्द्रेमं प्रतरां कृधि सजातानामसद्वशी । समेनं वर्चसा सृज देवेभ्यो भागधा असत् ॥ यस्य कुर्मो हविर्गृहे तमग्ने वर्धया त्वम् । तस्मै देवा अधि ब्रवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः औदुम्बरीस्समिधो घृतोषितास्तिसृभिस्तिस्र आधाय । पशुबन्धवदग्निं प्रणयति ।

आहवनीये प्रणयनीयमिध्ममादीप्य सिकताभिरुपयम्य ***अग्नये प्रणीयमानायानुब्रू३हि*** । **उदु त्वा विश्वे देवा अग्ने भरन्तु चित्तिभिः । स नो भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः** उद्यम्याग्निमाहनीय उद्यतहोमं जुहोति ***यत्ते पावक चकृम*** ––– ***पुरस्तात्स्वाहा*** । अपादानभूतायाग्नय इदम् । प्रथमायां त्रिरनूक्तायां **पञ्च दिशो दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामतिं दुर्मतिं बाधमानाः । रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीः ॥ रायस्पोषे अधि यज्ञो अस्थात्समिद्धे अग्नावधि मामहानः । उक्थपत्र ईड्यो गृभीतस्तप्तं घर्मं परिगृह्यायजन्त ॥ ऊर्जा यद्यज्ञमशमन्त देवा दैव्याय धर्त्रे जोष्ट्रे । देवश्रीश्श्रीमणाश्शतपयाः परिगृह्य देवा यज्ञमायन् ॥**

यद्यज्ञमशमन्त देवा दैव्याय धर्त्रे जोष्ट्रे ।
देवश्रीश्श्रीमणाश्शतपयाः परिगृह्य देवा यज्ञमायन् ॥
सूर्यरश्मिर् हरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदया७् अजस्रम्
। तस्य पूषा प्रसवँय्याति देवः सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि
गोपाः ॥ देवा देवेभ्यो अध्वर्यन्तो अस्थुर्वीत७् शमित्रे
शमिता यजध्यै । तुरीयो यज्ञो यत्र हव्यमेति ततः पावका
आशिषो नो जुषन्ताम् पञ्चभिर्हरत्याग्नीध्रात् । आशुश्शिशान
इति दक्षिणतो ब्रह्मा दशर्चेनान्वेति । **आशुश्शिशानो वृषभो न**
युध्मो घनाघनः, क्षोभणश्चर्षणीनाम् । सङ्क्रदनोऽनिमिष
एकवीरश्शत७् सेना अजयत् साकमिन्द्रः ॥

सङ्क्रदनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना । तदिन्द्रेण जयत तत्सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा । स इषुहस्तैस्स निषङ्गिभिर्वशी सꣳस्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन । सꣳसृष्टजिथ्सोमपा बाहुशध्यूर्ध्वधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता । बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहाऽमित्राꣳ अप बाधमानः । प्रभञ्जन्थ्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्यविता रथानाम् । गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमृणं तमोजसा । इमꣳ सजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रꣳ सखायोऽनु सꣳ रभध्वम् । बलविज्ञाय-स्स्थविरः प्रवीरस्सहस्वान्, वाजी सहमान उग्रः । अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित् । अभि

स्स्थविरः प्रवीरस्सहस्वान्, वाजी सहमान उग्रः । अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित् । अभि गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदायो वीरश्शतमन्युरिन्द्रः । दुश्च्यवनः पृतनाषाडयुध्योऽस्माकꣳ सेना अवतु प्रयुत्सु । इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः । देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रे । इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुताꣳ शर्ध उग्रम् । महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात् । अस्माकमिन्द्रस्समृतेषु ध्वजेष्वस्माकँय्या इषवस्ता जयन्तु । अस्माकँव्वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु

देवा अवता हवेषु इति ॥

अध्वर्युः – आग्नीध्रदेशं प्राप्य **विमान एष दिवो मध्य आस्त आपप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् । स विश्वाचीरभि चष्टे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम् ॥ उक्षा समुद्रो अरुणस्सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विवेश । मध्येदिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चकमे रजसः पात्यन्तौ** द्वाभ्यामाग्नीध्रीयेऽश्मानं निधाय । **इन्द्रँव्विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसं गिरः । रथीतमᳬ रथीनां वाजानाᳬ सत्पतिं पतिम् ॥ सुम्नहूर्यज्ञो देवाᳬ आ च वक्षद्यक्षदग्निर्देवो देवाᳬ आ च वक्षत् ॥ वाजस्य मा प्रसवेनोऽद्ग्राभेणोदग्रभीत् । अथा सपत्नाᳬ इन्द्रो मे**

वक्षद्यक्षदग्निर्देवो देवाᳬ आ च वक्षत् ॥ वाजस्य मा प्रसवेनोऽद्ग्राभेणोदग्रभीत् । अथा सपत्नाᳬ इन्द्रो मे निग्राभेणाधराᳬ अकः ॥ उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अवीवृधन् । अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम् चतसृभिः आपुच्छात् गत्वा । **प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानग्नेरग्ने पुरोअग्निर्भवेह । विश्वा आशा दीद्यानो वि भाह्यूर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ क्रमध्वमग्निना नाकमुख्यᳬ हस्तेषु बिभ्रतः । दिवः पृष्ठᳬ सुवर्गत्वा मिश्रा देवेभिराध्वम् ॥ पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमाऽरुहमन्तरिक्षा–द्दिवमाऽरुहम् । दिवो**

नाकस्य पृष्ठात्सुवज्योतिरगामहम् ॥ सुवर्यन्तो नापेक्षन्त आ द्या७ रोहन्ति रोदसी । यज्ञिँय्ये विश्वतोधार७ सुविद्वा७सो वितेनिरे ॥ अग्ने प्रेहि प्रथमो देवयतां चक्षुर्देवानामुत मर्त्यानाम् । इयक्षमाणा भृगुभिस्सजोषास्सुर्वर्यन्तु यजमानास्स्वस्ति पञ्चभिरध्वर्युरग्निमधिरोहति । प्रतिप्रस्थात्रेऽग्निं प्रदाय । **नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेक७ समीची । द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाः ॥ अग्ने सहस्राक्ष शतमूर्धञ्छतं ते प्राणाः सहस्रमपानाः । त्व७ साहस्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहा** द्वाभ्यां संहिताभ्यां दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्वयमातृण्णायां

। त्व७् साहस्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहा द्वाभ्यां संहिताभ्यां दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्वयमातृण्णायां जुहोति । अग्नय इदम् ।

नक्तोषासा --- द्रविणोदास्स्वाहा जुह्वा कृष्णायै श्वेतवत्सायै पयसा स्वयमातृण्णायां जुहोति । अग्नय इदम् ।

ऊर्णावन्तं प्रथमस्सीद योनिमिति होतुरभिज्ञाय विश्वयुरसीत्यादिभिः पौतुद्रवैः परिधिभिरग्निं परिदधाति । अग्नेर्भस्मासीति स्वयमातृण्णायां सम्भारान्निवपति गुल्गुलु सुगन्धितेजनमित्यादीन् । **सुपर्णोसि गरुत्मान् पृथिव्या७् सीद पृष्ठे पृथिव्यास्सीद भासाऽन्तरिक्षमा पृण ज्योतिषा दिवमुत्तभान तेजसा दिश उद्दृ७्ह ॥ आजुह्वानस्सुप्रतीकः**

पुरस्तादग्ने स्वाँय्योनिमा सीद साध्या । अस्मिन्थ्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत तिसृभिः स्वयमातृण्णायामग्निं प्रतिष्ठाप्य । **अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि** । उत्तरत उपयमनीर्न्युप्य । **मनुष्वत्त्वा -- देवायते यज** उप समिध्य ।

प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्म्या यविष्ठ । त्वाᳪ शश्वन्त उप यन्ति वाजाः औदुम्बरीं समिधमादधाति । अग्नय इदम् । **विधेम ते परमे जन्मन्नग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे । यस्माद्योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवीᳪषि जुहुरे समिद्धे** वैकङ्कतीम् । अग्नय इदम् । **ताᳪ सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाऽहं वृणे सुमतिं विश्वजन्याम् ।**

जुहुरे समिद्धे वैकङ्कतीम् । अग्नय इदम् । **ताᳬ सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाऽहं वृणे सुमतिं विश्वजन्याम् । यामस्य कण्वो अदुहत्प्रपीनाᳬ सहस्रधारां पयसा महीं गाम्** शमीमयीम् । सवित्र इदम् । ततः सकृत्सकृद्गृहीत्वा **चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा ऋतावृधस्समुद्रस्य वयुनस्य पत्मन् जुहोमि विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यᳬ हविस्स्वाहा ।** अग्नय इदम्, विश्वकर्मण इदं इति वा । **अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रᳬ हृदिस्पृशं । ऋध्यामा त ओहैस्स्वाहा** । अग्नय इदम् । द्वे आहुती हुत्वा । द्वादशगृहीतेन स्रुचं पूरयित्वा **सप्त ते अग्ने समिधस्सप्त**

जिह्वास्सप्तर्षयस्सप्त धाम प्रियाणि । सप्त होत्रास्सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन स्वाहा । अग्नये सप्तवत इदम् । तां जुह्वत् ***यो दिक्ष्वग्निरिह सोऽस्तु*** इति दिग्भ्योऽग्निं मनसा ध्ययति । अथ चतस्रोऽतिमुक्तीर्जुहोति । अग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति । **वसवस्त्वा । धा असि ।** अत्र प्रतिप्रस्थाता मैत्रावरुण्याः पयस्याया वत्सानपाकरोति । **इषे त्वा** इत्यादि कुम्भीलेपनान्तम् । प्रोक्ष्य बर्हिस्त्रिर्वेदिं प्रोक्षति ॥

ततो वैश्वानरस्य तन्त्रं प्रक्रमयति ॥ पौर्णमासं तन्त्रम् । उत्तरेण गार्हपत्यमित्यादि प्रस्तरबर्हिषामाहरणम्[१] । अपि वा जुहूमेव प्रस्तरे इत्यस्मिन् पक्षे न प्रस्तराहरणम् । न व्रतप्रवेशः । ततो परिस्तरणादि । एकोनविंशतिदारुरिध्मः । **यत्कृष्णो रूपं ---**

इत्यस्मिन् पक्षे न प्रस्तराहरणम् । न व्रतप्रवेशः । ततो परिस्तरणादि । एकोनविंशतिदारुरिध्मः । **यत्कृष्णो रूपं --- ततस्त्वामेकोनविꣳशतिधा ---सुसम्भृता । त्रीन्परिधीनेकाꣳ समिधम् यज्ञायुरनुसञ्चरान्** । इध्मप्रवृश्चननिधानम् । **त्वया वेदिम् । उपवेषोऽसि** । समूहन्त्यग्न्यगारम् । प्राजहितवर्जानां अलङ्कृत्य परिस्तरणम् । **देवा देवेषु । कर्मणे वाम्** इत्यादि । प्रात्रप्रयोगकाले वैश्वानरस्य द्वादशकपालानि मारुतानामेकोनपञ्चाशत्कपालानि स्फ्यश्च द्वन्द्वम् । अग्निहोत्रहवणी शर्पद्वयञ्च द्वन्द्वम्, इतराणि प्रकृतिवत् । पुरतः प्राशित्रेडापात्रप्रणीतान्वाहार्यस्थालीवर्जम् । पात्रीद्वयं शूर्प द्वयञ्च

। पवित्रे कृत्वा न ब्रह्मवरणम् । **वेषाय त्वा** इत्येव शूर्पद्वयग्रहणम्[२] । निर्वपणकाले **अग्नये वैश्वानराय जुष्टं निर्वपामि** । अन्वावापान्तं कृत्वा अन्यत्पात्र्याः अन्यस्मिन् शर्पे सप्तानां मारुतानां तूष्णीं निर्वापः । सप्तकृत्वोऽन्वावापान्तम् । इदं देवानामित्यादि । **अग्ने वैश्वानर हव्यꣳ रक्षस्व** । तूष्णीं मारुतानामुपसादनम् । निर्वापवत्प्रोक्षणा–धिवापसंवापाभिघाराः । **अग्नये वैश्वानराय वो जुष्टं प्रोक्षामि ।** मारुतानां तूष्णीं प्रोक्षणम् । वैश्वानरस्य कृष्णाजिनादानादि तण्डुलप्रस्कन्दनान्तं कृत्वा । तूष्णीं हविरावपनादि मारुतानामेवमन्तम् । वैश्वानरस्य **अदब्धेन व** इत्यादि । मारुतानां तूष्णीं फलीकरणम् । **त्रिष्फली क्रियमाणानाम् ।** कृष्णाजिनादानादि **अग्नये वैश्वानराय जुष्टमधिवपामि धान्यमसि** इत्यादि ।

तूष्णीं फलीकरणम् । **त्रिष्फली क्रियमाणानाम् ।** कृष्णाजिनादानादि **अग्नये वैश्वानराय जुष्टमधिवपामि धान्यमसि** इत्यादि । मारुतानां तूष्णीमधिवापः । वैश्वानरस्य कपालोपधानकाले युग्मानामावृत्तिः । मारुतानां तूष्णीमुपधानम् । अङ्गाराध्यूहनादि । मारुतानां तूष्णीमङ्गाराध्यूहनम् । मारुतानामन्यस्यां पात्र्यां संवापः । पिष्टान्युत्पूय अन्या आपो यजुषोत्पूय **समापो अद्भिरग्मत** इत्यादि । वैश्वानरस्य **मखस्य शिरोऽसि** इति पिण्डं कृत्वा । मारुतानां तूष्णीं उत्पवनादि, पिण्डं कृत्वा विभज्य लक्षणानि करोति । प्रथमो द्वितीय इत्यादि । एवं क्रमेण उत्तरेषु कर्मसु सप्तानां मारुतानां आहोमात् । वैश्वानरमधिश्रित्य मारुतानां तूष्णीमधिश्रयणम् । **उरु प्रथस्व** इत्यादि । प्रथनादि सर्वं तूष्णीं

मारुतानाम् । आप्यलेपं निनीय ।

न वेदिकरणम् । ***प्रोक्षणीरासादय*** इत्यादि पत्नीवर्जम् । नोपभृत्संमार्गः । **अग्ने गृहपत** इत्यादि शालामुखीये । आज्यग्रहणकाले ध्रुवायामेव गृह्णाति । **सुप्रजास्त्वाय त्वा** । **आपो देवीः** इत्यादि **सूर्यस्त्वा पुरस्तात्** इत्यन्तम् । **वीतिहोत्रं** इत्येका समित् । **विशो यन्त्रे स्थः । विच्छिनद्मि । वसूनाम् । अयं प्रस्तरः ।** तूष्णीं जुहूपभृतावासाद्य । **ध्रुवासि** ध्रुवामासाद्य । **यो मा वाचा । ऋषभोऽसि । स्योनो मे सीद । इयꣳ स्थाली । एतावसदताम् । विष्ण्वसि । इदमहꣳ सेनाय** इत्यादि । **अग्नये वैश्वानराय जुष्टमभिघारयामि । प्रियेण** इत्यासादनम् । मारुतानां तूष्णीमभिघारणमुद्वासनमलङ्करणमासादनं

इत्यादि । **अग्नये वैश्वानराय जुष्टमभिघारयामि । प्रियेण** इत्यासादनम् । मारुतानां तूष्णीमभिघारणमुद्वासनमलङ्करणमासादनं च । **यज्ञोऽस्ययं यज्ञो ममाग्ने** चतुर्होता । **अयं वेद** इत्यादि । ***अग्नये समिध्यमानायानुब्रूहि*** । नानूयाजसमिधमवशिनष्टि । स्रौवमाघार्य आप्यायनान्तम् । न सम्प्रेष्यति । न संमार्ष्टि । स्रुच्याघारस्य लोपः । क इदमित्यादि मानुष इत्यन्तम् । **देवाः पितरः** । न प्रयाजान् यजति । आज्यभागाभ्यां प्रचर्य । आज्यभागान्त्यावदाने न ध्रौव्वाप्यायनम् । जुह्वामुपस्तीर्य । **अग्निर्होता** । तूष्णीं कृत्स्नं वैश्वानरमवदाय । द्विरभिघार्य पञ्चावत्तिनां त्रिः । वैश्वानरप्रचारे ध्रौव्वसमाप्तिः। ***अग्नये वैश्वानरायानुब्रू३हि*** । उच्चैर्वैश्वानरस्याश्रावयति । ***अग्निं वैश्वानरं यज*** । वषट्कृते

सर्वहुतं जुहोति । अग्नये वैश्वानरायेदम् । **अग्नेर्वैश्वानरस्याहं --- अन्नादः** । प्रत्याक्रम्य अन्यत्र स्रुचौ सादयित्वा हस्तं प्रक्षाल्य । उपांशु मारुतान्त्सर्वहुतानासीनो हस्तेन गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोति ।

ईदृङ्चाऽन्यादृङ्चैतादृङ्च प्रतिदृङ्च मितश्च सम्मितश्च सभराः । शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माᳬश्च सत्यश्चर्तपाश्चात्यᳬहाः । मितासश्च सम्मितासश्च न ऊतये सभरसो मरुतो यज्ञे अस्मिन्निन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो यथेन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमँय्यजमानं दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु स्वाहा ॥ मरुद्भ्य इदम् ।

मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमँय्यजमानं दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु स्वाहा ॥ मरुद्भ्य इदम् ।

शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माᳬश्च सत्यश्चर्तपाश्चाऽत्यᳬहाः । ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च दूरेअमित्रश्च गणः ॥ मितासश्च सम्मितासश्च --- भवन्तु स्वाहा ॥ मरुद्भ्य इदम् ।

ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च दूरेअमित्रश्च गणः । धुनिश्च ध्वान्तश्च ध्वनश्च ध्वनयᳬश्च निलिम्पश्च विलिम्पश्च विक्षिपः । मितासश्च सम्मितासश्च --- भवन्तु स्वाहा ॥ मरुद्भ्य इदम् ।

धुनिश्च ध्वान्तश्च ध्वनश्च ध्वनयꣳश्च निलिम्पश्च विलिम्पश्च विक्षिपः । ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारयः । मितासश्च सम्मितासश्च --- भवन्तु स्वाहा ॥ मरुद्भ्य इदम् ।

ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारयः । ***स्वतवाꣳश्च प्रघासी च सान्तपनश्च गृहमेधी च क्रीडी च साकीचोर्जिषी च ।*** **मितासश्च संमितासश्च --- भवन्तु स्वाहा ॥** मरुद्भ्य इदम् ।

स्वतवाꣳश्च प्रघासी च सान्तपनश्च गृहमेधी च क्रीडी च साकीचोर्जिषी च । **ईदृक्षास एतादृक्षास ऊ षु णः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षास एतन । मितासश्च सम्मितासश्च**

क्रीडी च साकीचोर्जिषी च । **ईदृक्षास एतादृक्षास ऊ षु णः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षास एतन । मितासश्च सम्मितासश्च --- भवन्तु स्वाहा ॥** मरुद्भ्य इदम् ।

ईदृक्षास एतादृक्षास ऊ षु णः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षास एतन । ईदृङ् चान्यादृङ् चैतादृङ् च प्रतिदृङ् च मितश्च सम्मितश्च सभराः । मितासश्च सम्मितासश्च---भवन्तु स्वाहा ॥ मरुद्भ्य इदम् । एवं मारुतान् हुत्वा स्रुचावादाय नारिष्ठान् जुहोति । न स्विष्टकृत् । वैश्वानरे हविः । आयतने स्रुचौ सादयित्वा ।

न प्राशित्रम् । न चेडा । न मार्जनम् । न दक्षिणा । न

सम्प्रेष्यति । नानूयाजसमित् । न सम्मार्ष्टि । इध्मसन्नहनप्रहरणम् । नानूयाजाः । वाजस्य मा प्रसवेनेत्यादि । सूक्तवाके **अग्नेर्वैश्वानरस्याहमु–ज्जितिम् । एमा अग्मन्, सा मे सत्याशीः** इति न भवति । अग्नीद्गमयेत्यादि । पत्नीस्सँय्याजयन्ति । प्रायश्चित्तहोमान्ते न समिष्टयजुर्जुहोति । तूष्णीं बर्हिप्रहरणम् । **अभिस्तृणीहि । यं देवा मनुष्येषु । यानि घर्मे ।** तूष्णिं मारुतकपालानां विमोकः । **विष्णोः क्रमोऽसि** इत्यादि । न व्रतविसर्गः । ***यज्ञ शं च म, वृष्टि*** वर्जम् । ब्राह्मणतर्पणान्तम् ।

जुह्वां चतुर्गृहीतं गृहीत्वा । **अग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः । द्युम्नैर्वाजेभिरागतꣳ स्वाहा** । अग्नाविष्णुभ्यामिदम् । औदुम्बरीं स्रुचं व्यायाममात्रीं मृदा प्रदिग्धां पश्चादासेचनवतीं

वां गिरः । द्युम्नैर्वाजेभिरागतꣳ स्वाहा । अग्नाविष्णुभ्यामिदम् । औदुम्बरीं स्रुचं व्यायाममात्रीं मृदा प्रदिग्धां पश्चादासेचनवतीं घृतस्य पूरयित्वा सन्ततां वसोर्धारां जुहोति । मन्त्रादेः धारायाश्च सहोपक्रमः । **वाजश्च मे स्वाहा प्रसवश्च मे स्वाहा** इत्यादि । **अष्टाचत्वारिꣳशच्च मे स्वाहा** इत्यन्तम् । **वाजश्च प्रसवश्चापिजश्च क्रतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्नियश्चाऽऽन्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च स्वाहा** । **{ वाजश्च मे प्रसवश्च मे** इत्यादि **भुवनश्चाधिपतिश्च स्वाहा** एकादशानुवाकान्ते सकृत् स्वाहाकारः । **}**[१] वाजादिभ्यो वसोर्धारादेवताभ्य इदम्, अग्नाविष्णुभ्यामिदं इति वा ।

आज्यमवशेषयित्वा जुहोति । **समुद्रादर्मिर्मधुमा७ उदारदुपा७शुना सममृतत्वमानट् । घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥ वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः । उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुश्शृङ्गोवमीद्गौर एतत् ॥ चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या७ आविवेश ॥ त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् । इन्द्र एक७ सूर्य एकं जजान वेनादेक७ स्वधया निष्टतक्षुः ॥** *एता अर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे । घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य*

॥ एता अर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।
घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य
आसाम् ॥ सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा
मनसा पूयमानाः । एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव
क्षिपणो रीषमाणाः ॥ सिन्धोरिव प्राध्वनेषूघनासो वातप्रमियः
पतयन्ति यह्वाः । घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा
भिन्दन्नूर्मिभिः पिन्वमानः ॥ अभिप्रवन्त समनेव योषाः
कल्याण्यस्स्मयमानासो अग्निम् । घृतस्य धारास्समिधो
नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ कन्या इव वहतुमेतवा
उ अञ्ज्यञ्जाना अभि चाकशीमि । यत्र सोमस्सूयते

यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत्पवन्ते ॥ अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त । इमँय्यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥ धामन्ते विश्वं भुवनमधि श्रितमन्तस्समुद्रे हृद्यन्तरायुषि । अपामनीके समिथेय आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम् हुतां हूयमानां वा यजमानोऽनुमन्त्रयते ॥

यदाज्यमुच्छिष्येत तस्मिन् ब्रह्मौदनं पक्त्वा चतुरो ब्राह्मणान् भोजयेत् । चतुश्शरावमोदनं लौकिकेऽग्नौ तस्मिन् घृते श्रपयित्वा अध्वर्यवादींश्चतुरो महर्त्विजो भोजयेत् । प्राशितवद्भ्यः चतस्रो धेनूर्दद्यात् । रुद्राय गामिति प्रतिग्रहः । वाजप्रसवीयं जुहोति । सप्तग्राम्या ओषधयस्सप्तारण्याः । लौकिकेऽग्नौ श्रपयित्वा

धेनूर्दद्यात् । रुद्राय गामिति प्रतिग्रहः । वाजप्रसवीयं जुहोति । सप्तग्राम्या ओषधयस्सप्तारण्याः । लौकिकेऽग्नौ श्रपयित्वा पृथगन्नानि द्रवीकृत्य औदुम्बरेण स्रुवेण तिलमाषादि यवागूञ्जुहोति ।

अथ ग्राम्याः । **वाजस्येमं प्रसवस्सुषुवे अग्रे सोमꣳ राजानमोषधीष्वफ्सु । ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवन्तु वयꣳ राष्ट्रे जाग्रियाम पुरोहितास्स्वाहा** तिलयवागूञ्जुहोति । हुत्वा हुत्वा पात्र्यां सम्पातमवनयति । अग्नय इदमिति सर्वत्र त्यागः ॥

वाजस्येदं प्रसव आ बभूवेमा च विश्वा भुवनानि सर्वतः । स विराजं पर्येति प्रजानन्प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो

अस्मे स्वाहा माषयवागूम् ॥

वाजस्येमां प्रसवः शिश्रिये दिवमिमा च विश्वा भुवनानि सम्राट् । अदिथ्सन्तं दापयतु प्रजानन्रयिं च नः सर्ववीरां नि यच्छतु स्वाहा व्रीहियवागूम् ॥

अग्ने अच्छा वदेह नः प्रति नः सुमना भव । प्रणो यच्छ भुवस्पते धनदा असि नस्त्व७ं स्वाहा यवकृतयवागूम् ॥

प्र णो यच्छत्वर्यमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः । प्र देवाः प्रोत सूनृता प्र वाग्देवी ददातु नस्स्वाहा प्रियङ्गुयवागूम् ॥

अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय । वाचं विष्णु७ं सरस्वती७ं सवितारं च वाजिन७ं स्वाहा अणुयवागूम् ॥

अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय । वाचं विष्णु७ं सरस्वती७ं सवितारं च वाजिन७ं स्वाहा अणुयवागूम् ॥

सोम७ं राजानं वरुणमग्निमन्वारभामहे । आदित्यान्, विष्णु७ं सर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पति७ं स्वाहा गोधमयवागूम् । एते ग्राम्याः ॥

अथारण्याः = **वाजो नस्सप्त प्रदिशश्चतस्रो वा परावतः । वाजो नो विश्वैर्देवैर्धनसाता–विहावतु स्वाहा** वेणुयवागूम् ॥

विश्वे अद्य मरुतो विश्व ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयस्समिद्धाः । विश्वे नो देवा अवसाऽऽगमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो

अस्मे स्वाहा श्यामाकयवागूम् ॥

वाजस्य प्रसवं देवा रथैर्याता हिरण्ययैः । अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिर्मरुतस्सोमपीतये स्वाहा नीवारयवागूम् ॥

वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः । अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैस्स्वाहा जर्तिलयवागूम् ॥

वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवाᳬ ऋतुभिः कल्पयाति । वाजस्य हि प्रसवो नन्नमीति विश्वा आशा वाजपतिर्भवेयᳬ स्वाहा गवीधुकयवागूम् ॥

पयः पृथिव्यां पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाम् । पयस्वतीः प्रदिशस्सन्तु मह्यᳬ स्वाहा मर्कटकयवागूम्

पयः पृथिव्यां पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाम् । पयस्वतीः प्रदिशस्सन्तु मह्य७् स्वाहा मर्कटकयवागूम् ॥

सं मा सृजामि पयसा घृतेन सं मा सृजाम्यप ओषधीभिः । सोऽहं वाज७् सनेयमग्ने स्वाहा गार्मुतयवागूम् । इत्यारण्याः ॥

दक्षिणं प्रत्यपिपक्षं औदुम्बरीमासन्दीं प्रतिष्ठाप्य तस्यां कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीव मुत्तरलोमास्तीर्य तस्मिन्नासीनं यजमानं अग्निमन्वारब्धं सम्पातैरभिषिञ्चति । **देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनो-र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्या७् सरस्वत्यै वाचो**

यन्तुर्यन्त्रेणाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि प्राङ्मुखमासीनं प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् शीर्षतोऽभिषिञ्चति । आमुखादन्ववस्रावयति ।

नक्तोषासा समनसा --- द्रविणोदास्स्वाहा जुह्वा कृष्णायै श्वेतवत्सायै पयसा जुहोति । अग्नय इदम् । षड्भिः पर्यायैर्द्वादश राष्ट्रभृतो जुहोति ॥ **ऋताषाड्ऋतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौ–षधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा** । अग्नये गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । ओषधीभ्योऽप्सरोभ्य ऊर्ग्भ्य इदम् । ओषधीभ्योऽप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

सꣳहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस

इति वा ।

सꣳहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस आयुवो नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । सूर्याय गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । मरीचिभ्योऽप्सरोभ्य आयुभ्य इदम् । मरीचिभ्योऽप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

सुषुम्नस्सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बेकुरयो नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । चन्द्रमसे गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा ।** नक्षत्रेभ्योऽप्सरोभ्यो बेकुरिभ्य इदम् । नक्षत्रेभ्योऽप्सरोभ्यो इदम् इति वा ।

भुज्युस्सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा

आप्सरसस्तवा नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । यज्ञाय गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा ।** दक्षिणाभ्योऽप्सरोभ्यस्स्तवाभ्य इदम् । दक्षिणाभ्योऽप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनो गन्धर्वस्तस्यर्क्सामान्यप्सरसो वह्नयो नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । मनसे गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा ।** ऋक्सामेभ्योऽप्सरेभ्यो वह्निभ्य इदम् । ऋक्सामेभ्योऽप्सरेभ्य इदम् इति वा ।

इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽप्सरसो मुदा नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । वाताय गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । अद्भ्योऽप्सरोभ्यो मुदाभ्य इदम् ।

नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । वाताय गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । अद्भ्योऽप्सरोभ्यो मुदाभ्य इदम् । अद्भ्योऽप्सरोभ्यो इदम् इति वा ।

भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च । स नो रास्वाज्यानि७ं रायस्पोष७ं सुवीर्य७ं सँव्वथ्सरीणा७ं स्वस्ति७ं स्वाहा । भुवनस्य पतय इदम् । प्रजापतय इदम् इति वा।

अथ रथमुखे पुनः **भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च । स नो रास्वाज्यानि७ं रायस्पोष७ं सुवीर्य७ं सँव्वथ्सरीणा७ं स्वस्ति७ं स्वाहा ।** भुवनस्य पतय इदम् ।

प्रजापतय इदम् इति वा ।

परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो भुवो नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । मृत्यवे गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा ।** विश्वस्मा अप्सरोभ्यो भूभ्य इदम् । विश्वस्मा अप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

सुक्षितिस्सुभूतिर्भद्रकृथ्सुवर्वान् पर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । पर्जन्याय गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । विद्युद्भ्योऽप्सरोभ्यो रुग्भ्य इदम् । विद्युद्भ्योऽप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

दूरेहेतिरमृडयो मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो

वा ।

दूरेहेतिरमृडयो मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवो नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । मृत्यवे गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । प्रजाभ्योऽप्सरोभ्यो भीरुभ्य इदम् । प्रजाभ्योऽप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

चारुः कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याधयोऽप्सरसश्शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म --- तस्मै स्वाहा । कामाय गन्धर्वायेदम् । **ताभ्यस्स्वाहा** । आधिभ्योऽप्सरोभ्यश्शोचयन्तीभ्य इदम् । आधिभ्योऽप्सरोभ्य इदम् इति वा ।

स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च । उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्राय मयि शर्म यच्छ स्वाहा । भुवनस्य पतय इदम् । प्रजापतय इदम् इति वा ।

रथमुखे दशाहुतीर्हुत्वा । अभिहुतमुद्यम्याध्वर्योरावसथं हरन्ति । अनुनयन्ति त्रीनश्वान्श्चतुरो वा । तान् सरथान् अध्वर्यवे ददाति । अध्वर्यो सरथान् अश्वांस्ते ददामि । सप्तदशकृत्वोऽपान्यात् । **देवस्य त्वा --- देवि दक्षिणे वरुणायाश्वम् । तेनामृतत्वमश्यां --- प्रतिगृह्णातु । देवस्य त्वा --- देवि दक्षिणे वैश्वानराय रथम् । वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहत् । दिवः पृष्ठं भन्दमानस्सुमन्मभिः । सपूर्ववज्जनयज्जन्तवे धनम् । समानमज्मा परि याति जागृविः । राजा त्वा**

। दिवः पृष्ठं भन्दमानस्सुमन्मभिः । सपूर्ववज्जनयज्जन्तवे धनम् । समानमज्मा परि याति जागृविः । राजा त्वा वरुणो नयतु देविदक्षिणे वैश्वानराय रथम् । तेनामृतत्वमश्यां --- प्रतिगृह्णातु इति उभयोः प्रतिग्रहः ॥

समुद्रोऽसि नभस्वानार्द्रदानुश्शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा ॥ मारुतोऽसि मरुतां गणश्शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा ॥ अवस्युरसि दुवस्वाञ्छम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा ॥ प्रजापतय इदमिति सर्वत्र । वातायेदमिति वा । अञ्जलिना त्रीणि वातनामानि जुहोति ।

अथ पञ्चाज्याहुतीः । **अग्न उदधे या त इषुर्युवा नाम**

तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म स्वाहा ॥ अग्ने दुध्र या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म स्वाहा ॥ अग्ने गह्व या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म स्वाहा ॥ अग्ने कि७्शिल या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म स्वाहा ॥ अग्ने वन्य या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म स्वाहा ॥ सर्वत्र अग्नय इदम् ।

दध्ना मधुमिश्रेण षट् सर्पाहुतीरनुपरिचारं जुहोति । मधुमिश्रं दधि स्रुवेण जुह्वामादाय । **समीची नामासि प्राची**

दध्ना मधुमिश्रेण षट् सर्पाहुतीरनुपरिचारं जुहोति । मधुमिश्रं दधि स्रुवेण जुह्वामादाय । **समीची नामासि प्राची दिक्तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यन्द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधामि स्वाहा** पुरस्तात् प्रत्यङ्मुख उपविश्यꣳजुहोति । अग्नये असितायेदम् । **ओजस्विनी नामासि दक्षिणा दिक्तस्यास्त इन्द्रोऽधिपतिः पृदाकू रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां --- जम्भे दधामि स्वाहा** । दक्षिणत उदङ्मुखः । इन्द्राय पृदाकव इदम् । **प्राची नामासि प्रतीची दिक्तस्यास्ते सोमोऽधिपतिस्स्वजो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां**

--- जम्भे दधामि स्वाहा पश्चात् प्राङ्मुखः । सोमाय स्वजायेदम् । **अवस्थावा नामास्युदीची दिक्तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरश्चराजी रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां --- जम्भे दधामि स्वाहा ।** उत्तरतो दक्षिणामुखः । वरुणाय तिरश्चराजायेदम् । **अधिपत्नी नामासि बृहती दिक्तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिश्श्वित्रो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां --- जम्भे दधामि स्वाहा** पश्चात् प्राङ्मुखो जुहोति । बृहस्पतये श्वित्रायेदम् । **वशिनी नामासीयन्दिक्तस्यास्ते यमोधिपतिः कल्माषग्रीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां --- जम्भे दधामि स्वाहा** पश्चात् प्राङ्मुखो जुहोति । यमाय कल्माषग्रीवायेदम् ।

ताभ्यां --- जम्भे दधामि स्वाहा पश्चात् प्राङ्मुखो जुहोति । यमाय कल्माषग्रीवायेदम् ।

अथ षण्महाहुतीः यथा सर्पाहुतीरनुपरिचारं जुहोति । **हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवस्सलिलो वातनामन्तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यन्द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि स्वाहा** ॥ हेतिभ्य इदम् । **निलिम्पा नाम स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवस्सगरो वातनामन्तेभ्यो---दधामि स्वाहा** ॥ निलिम्पेभ्य इदम् ॥ **वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पाश्चाद्गृहास्स्वप्नो व इषवो गह्वरो वातनामन्तेभ्यो --- दधामि स्वाहा** ॥ वज्रिभ्य

इदम् । **अवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व इषवस्समुद्रो वातनामन्तेभ्यो --- दधामि स्वाहा** ॥ अवस्थावभ्य इदम् । **अधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वर्षं व इषवोऽवस्वान् वातनामन्तेभ्यो --- दधामि स्वाहा** ॥ अधिपतिभ्य इदम् । **क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहा अन्नं व इषवो निमिषो वातनामन्तेभ्यो --- दधामि स्वाहा** ॥ क्रव्येभ्य इदम् ।

अथ पञ्च अर्काहुतीराज्येन जुहोति । **सुवर्न घर्मस्स्वाहा** । घर्मायेदम् । **सुवर्नार्कस्स्वाहा ।** अर्कायेदम् । **सुवर्न शुक्रस्स्वाहा** । शुक्रायेदम् । **सुवर्न ज्योतिस्वाहा** । ज्योतिष इदम् । **सुवर्न सूर्यस्वाहा ।** सूर्यायेदम् । **यास्ते अग्ने सूर्ये**

शुक्रस्स्वाहा । शुक्रायेदम् । **सुवर्न ज्योतिस्वाहा** । ज्योतिष इदम् । **सुवर्न सूर्यस्वाहा ।** सूर्यायेदम् । **यास्ते अग्ने सूर्ये रुच उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः । ताभिस्सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधिस्वाहा** । अग्नय इदम् । **या वो देवास्सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः । इन्द्राग्नी ताभिस्सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते स्वाहा** । देवेन्द्राग्निबृहस्पतिभ्य इदम् । **रुचं नो धेहि ब्राह्मणेषु रुचꣳ राजसु नस्कृधि । रुचं विश्येषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचꣳ स्वाहा ।** अग्नय इदम् । तिस्रो ऋच आज्येनैव जुहोति

वेद्यास्तरणादि सौमिकं कर्म प्रतिपद्यते । अथैनां बर्हिषा बहुलं

प्राचीनं स्तीर्त्वेत्यादि । सदःकरणकाले सप्तदश छर्दींषि । ऐन्द्रमसीति पञ्च मध्यमानि छर्दींष्यध्यूहति । विश्वजनस्य छाया पञ्च दक्षिणानि । इन्द्रस्य सदोऽसि सप्तोत्तराणि । एकवदुपरवमन्त्रानेके समामनन्ति । उत्तरेषु क्रतुष्विति विशेषः । रक्षोहणं वलगहनं वैष्णवं खनामि इत्यादि । चतुरस्रं खरं करोति सोमपात्रेभ्य आप्तमित्यन्तं कृत्वा । अथाग्नीध्रीयं नवभिः शर्कराभिः परिश्रयति । होत्रीयं द्वादशभिः । एकादशभिः ब्राह्मणाच्छंसीयम् । षड्भिर्मार्जालीयम् । अष्टाभिरवशिष्टानां धिष्णियानां परिश्रयणम् । चतुरश्राः परिमण्डला वा धिष्णियाः । तेषां यावत्य इष्टकास्तावतीश्शर्कराः परिश्रिताः । चतुरश्रपक्षमाश्रित्य प्रयोगः । अथाग्नीध्रीयस्येष्टकोपधानम् । **ममाग्ने --- जयेम तया देवतया । मम देवा -- अस्मिन्तया**

चतुरश्रपक्षमाश्रित्य प्रयोगः । अथाग्नीध्रीयस्येष्टकोपधानम् । **ममाग्ने --- जयेम तया देवतया । मम देवा -- अस्मिन्तया देवतया । मयि देवा --- सुवीरास्तया देवतया । मह्यं यजन्तु -- अधिवोचता मे तया देवतया । देवीष्षडुर्वी-- -- सोमराजन् तया देवतया । अग्निर्मन्युं --- विनेशत् तया देवतया । धाता धातृणां --- न्यर्थात्तया देवतया । उरुव्यचा नो --- मा परा दास्तया देवतया ।** एवं अष्टाभिः क्रमेण इष्टका उपधाय । **येनस्सपत्ना --- अधिराजमक्रन्तया देवतया ।** मध्ये पूर्वनिहितमश्मानमुपदधाति । चात्वालात्पुरीषमाहृत्य तूष्णीं तासु व्यूहति ।

अथ द्वादश होत्रीये ममाग्ने वर्च इति पञ्चभिः पञ्चोपधाय देवीश्षडुर्वीरित्यावृत्तिः । अग्निर्मन्युमित्यारभ्य पञ्चोपधाय अर्वाञ्चमित्यावृत्तिः । अथ पुरीषम् ॥

प्रशास्त्रीये ममाग्ने वर्च इत्यरभ्य अष्टावुपधाय पुरीषम् । एकादश ब्राह्मणाच्छंसीये ममाग्ने वर्च इति दशभिर्दशोपधाय अर्वाञ्चमित्यावृत्तिः । एवमेकादश । अथ पुरीषम् ।

पोतृनेष्ट्रच्छावाकानां क्रमेण ममाग्ने वर्च इत्याष्टाभिरष्टावुपधाय पुरीषम् ।

प्रशास्त्रीयस्य दक्षिणतः सञ्चरमवशिष्य ममाग्ने वर्च इति पञ्चभिः पञ्चोपधाय । ***तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः । इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं***

पञ्चभिः पञ्चोपधाय । ***तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः । इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौब्जो अर्णवन्तया देवतया ।*** **बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु । यद्दीदयच्छवसर्तप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रं तया । बृहस्पतिस्समजयद्वसूनि महो व्रजाङ्गोमतो देव एषः । अपस्सिषासन्थ्सुवरप्रतीत्तो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्कैस्तया ।** अष्टौ ब्रह्मसदने पुरीषम् ।

मार्जालीये ममाग्ने वर्च इति तिसृभिस्तिस्र उपधाय । **यमो दाधार पृथिवीं यमो विश्वमिदं जगत् । यमाय सर्वमित्त्रस्थे**

यत्प्राणद्वायुरक्षितम् तया । यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशर्षयः । यमं यो विद्याथ्स ब्रूयाद्यथैक ऋषिर्विजानते तया । त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्बृहत् । गायत्री त्रिष्टुप् छन्दा७्सि सर्वा ता यम आहितास्तया । इति षट् पुरीषं च । अष्टौ चात्वाले ममाग्न इति पञ्च । **मृडा नो रुद्रोत नो--- रुद्र प्रणीतौ तया ।** ***आश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढ्वः । सुम्नायन्निद्विशोऽअस्माकमाचरारिष्ट वीरा जुहुवाम ते हविस्तया । त्वेषं वय७् रुद्रं यज्ञसाधनं वङ्कुं कविमवसे निह्वयामहे । आरे अस्मदमति७्हेडो अस्य सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे तया ।*** इत्यष्टौ पुरीषं च ।

निह्वयामहे । आरे अस्मदमतिꣳहेडो अस्य सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे तया । इत्यष्टौ पुरीषं च ।

अष्टौ शामित्रे । ***हव्यं प्रीणीहि तया । हव्यं श्रीणीहि तया । हव्यं पच तया । हव्यꣳ श्रपय तया । हव्यमसि तया । हव्याय त्वा तया । हव्येभ्यस्त्वा तया । हव्ये सीद तया ।*** अष्टौ पुरीषं च ।

अवभृथस्थाने गत्वा अष्टाभिश्शर्कराभिः परिश्रित्य । ममाग्ने वर्च इति पञ्च । **अव ते हेडो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः । क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनाꣳसि शिश्रथः कृतानि तया । उदुत्तमं वरुण --- स्याम तया । तत्वायामि**

--- **प्रमोषीस्तया ।** इत्यष्टौ पुरीषं च । तासु प्रचरन्ति । अवभृथकाले अवभृथेष्टका उपधीयन्त इति केचित् । खण्डाः कृष्णा लक्ष्मणा चोत्कर उदस्यति । अवशिष्टाश्च भित्वा चोत्करे क्षिपति । धिष्णियानां न विभूरसि । अध्वनामध्वपत इत्याद्यग्निष्टोमवत् । एकस्तनं व्रतं । अपरेणोत्तरवेदिं व्रतं प्रयच्छति । **अन्नपते , देवस्य त्वा --- अहरिष्टकां --- । या ते अग्ने रुद्रिया । *शिवाः पीता भवत ॥***

अग्नीषोमीयस्य पशोस्तन्त्रं प्रक्रमयति । **इषे त्वा** इत्यादि । **विष्णूनि स्थ** इत्याज्याभिमन्त्रणान्तं समानमग्निष्टोमवत् । एकयूपमेकादश वा यूपान्थ्सम्मिनोति[१] । यूपसम्मानादि अग्नीषोमीयवपाहोमान्ते सुब्रह्मण्याह्वानं वसतीवरीग्रहणं च ।

एकयूपमेकादश वा यूपान्थ्सम्मिनोति[१] । यूपसम्मानादि अग्नीषोमीयवपाहोमान्ते सुब्रह्मण्याह्वानं वसतीवरीग्रहणं च । अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशं अष्टौ देवसुवां हवींषि अनुनिर्वपति । उत्तरेण गार्हपत्याहवनीयौ दर्भान् संस्तीर्य द्वन्द्वं न्यञ्चि पात्राणि प्रयुनक्ति । द्विचत्वारिंशत्कपालानि पञ्च स्थाल्यो नव शूर्पाणि च द्वन्द्वम् । इतरत् समानं पशुपुरोडाशेन । नव पात्र्यः । पवित्रकरणादि

वेषाय वः शूर्पाण्यादत्ते । नवग्रहयुक्तायामेकस्यां पात्र्यामसंस्पृष्टानि बीजानि स्थापयित्वा । **धूरसि** इत्यादि । **निरस्तं** इति तन्त्रेण निरसनम् । शूर्पे पवित्रे निधायेत्यंतं कृत्वा । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां जुष्टं निर्वपामि ।**

पुरोडाशार्थान् । अन्वावापान्ते अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यामग्नये गृहपतये जुष्टं निर्वपामि ।** पुरोडाशार्थान् कृष्णान् व्रीहीन् निरूप्य । अन्वावापान्तं सर्वत्र । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्या७् सोमाय वनस्पतये जुष्टं निर्वपामि ।** चर्वर्थान् श्श्यामाकान् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा ---- हस्ताभ्या७् सवित्रे सत्यप्रसवाय जुष्टं निर्वपामि ।** पुरोडाशार्थानाशून्व्रीहीन् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्या७्रुद्राय पशुपतये जुष्टं निर्वपामि ।** चर्वर्थान् गवीधुकान् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यां बृहस्पतये वाचस्पतये जुष्टं निर्वपामि ।**

गवीधुकान् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा – -- हस्ताभ्यां बृहस्पतये वाचस्पतये जुष्टं निर्वपामि ।** चर्वर्थान् नीवारान् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यामिन्द्राय ज्येष्ठाय जुष्टं निर्वपामि ।** पुरोडाशार्थान् महाव्रीहीन् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्याम्मित्राय सत्याय जुष्टं निर्वपामि ।** चर्वर्थानाम्बान् । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा --- हस्ताभ्यां वरुणाय धर्मपतये जुष्टं निर्वपामि ।** चर्वर्थान् यवान् । सर्वेषामन्वावापान्तं कृत्वा । **इदं देवानां** इत्यावृत्तिः **इदमुनस्सह** इति च । **स्फात्यै त्वा** इत्यादि तन्त्रेण । क्रमेण उपसादनमसामर्थ्ये ।

अदित्यास्त्वोपस्थे सादयाम्यग्नीषोमौ हव्य॑ रक्षेथामग्ने गृहपते हव्य॑रक्षस्व सोम वनस्पते हव्य॑ रक्षस्व सवितस्सत्यप्रसव हव्य॑ रक्षस्व रुद्र पशुपते हव्य॑ रक्षस्व बृहस्पते वाचस्पते हव्य॑ रक्षस्वेन्द्र ज्येष्ठ हव्य॑ रक्षस्व मित्र सत्य हव्य॑ रक्षस्व वरुण धर्मपते हव्य॑ रक्षस्व इत्युपसादनम् । सशूकायामित्यादि । **देवस्य त्वा --हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये गृहपतये वो जुष्टं प्रोक्षामि सोमाय वनस्पतये वो जुष्टं प्रोक्षामि सवित्रे सत्यप्रसवाय वो जुष्टं प्रोक्षामि रुद्राय पशुपतये वो जुष्टं प्रोक्षामि बृहस्पतये वाचस्पतये वो जुष्टं प्रोक्षामीन्द्राय ज्येष्ठाय वो जुष्टं प्रोक्षामि मित्राय सत्याय**

वो जुष्टं प्रोक्षामि बृहस्पतये वाचस्पतये वो जुष्टं प्रोक्षामीन्द्राय ज्येष्ठाय वो जुष्टं प्रोक्षामि मित्राय सत्याय वो जुष्टं प्रोक्षामि वरुणाय धर्मपतये वो जुष्टं प्रोक्षामि । शुन्धध्वमित्यादि । पात्रप्रोक्षणे प्रोक्षणीनां समाप्तिः ।

कृष्णाजिनादानादि । **अधिषवणमसि** इत्यन्तं तन्त्रेण कृत्वा । **अग्नेस्तनूरसि** इत्यादि तण्डुलप्रस्कन्दनान्तं प्रतिबीजमावर्तते ***हविष्कृदेहि*** इति च[१] । प्रथमबीजे आग्नीध्रप्रैषश्च अश्माघातश्च । वारुणस्य **अग्नेस्तनूरसि** इत्यन्तं कृत्वा हविष्कृता वाचं विसृज्य पशुं विशास्ति । ***गुदं मा निर्व्लेषीः*** इत्यादि । शूले प्रणीक्ष्य हृदयं शामित्रे श्रपयतीत्यन्तं कृत्वा । वारुणास्य अवहननादि ।

अदब्धेन व इति तन्त्रेण । ***त्रिष्फलीकर्तवै*** इति च । पर्यायेण फलीकरणमेकैकस्य त्रिस्त्रिः प्रक्षालनं च ।

कृष्णाजिनादानादि दृषदमत्यादधातीत्यन्तं तन्त्रेण । अधिवापादि ***अणूनि कुरुतात्*** इत्यन्तमेकैकस्या–वर्तते । कपालानामुपधानकाले अग्नीषोमीयस्यैकादश कपालानि, अष्टावुपधाय तूष्णीं त्रीणि । अग्नेर्गृहपतेरष्टौ कपालानि । ध्रुवोऽसीति सौम्यस्थालीम् । सावित्रस्य द्वादशकपालानि द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमानामावृत्तिः । ध्रुवोऽसीति रौद्रस्थालीं बार्हस्पत्यस्थालीं च । ऐन्द्रस्यैकादश कपालानि । ध्रुवोऽसीति मैत्रस्थालीं वारुणस्थालीं च । **भृगूणामङ्गिरसां** इत्यादि । सँवापः पृथक्पृथक् । पिष्टानां तण्डुलानाञ्चोत्पत्तिक्रमेणो–त्पवनम् । अन्या आपो यजुषोत्पूय **समापो अद्भिः । अद्भ्यः**

इत्यादि । सँवापः पृथक्पृथक् । पिष्टानां तण्डुलानाञ्चोत्पत्तिक्रमेणो–त्पवनम् । अन्या आपो यजुषोत्पूय **समापो अद्भिः । अद्भ्यः परि । जनयत्यै । मखस्य शिरोऽसि** इत्यादि प्रतिपुरोडाशमावर्तते । नात्र निर्देशः । निर्वापक्रमेण अधिश्रयणम् । प्रथनादि पुरोडाशनामन्तरितं सर्वेषाम् । आप्यलेपं बर्हिषि निनीय ।

घृतागेहि इत्यादि प्राशित्रं सम्मृज्य । प्रस्तरे पवित्रे अपिसृज्य । **इदमहꣳ सेनाया** इत्यादि । अग्नीषोमीयं तूष्णीमभिघार्य । **आप्यायतां --- तेजसाग्नये गृहपतये जुष्टमभिघारयामि ।** तूष्णीं सौम्यम् । **सवित्रे सत्यप्रसवाय जुष्टमभिघारयामि । रुद्राय पशुपतये जुष्टमभिघारयामि । बृहस्पतये वाचस्पतये**

जुष्टमभिघारयामि । तूष्णीमैन्द्रम् । **मित्राय सत्याय जुष्टमभिघारयामि । वरुणाय धर्मपतये जुष्टमभिघारयामि ।** स्योनन्त इत्यादि क्रमेणोद्वासनम् । **आर्द्रो भुवनस्ये**ति चरूणामुद्वासनम् । सर्वेषामलङ्करणम् । प्रियेणेत्यासादनम् । यज्ञोऽसीति षट् । **अयं यज्ञः । यो नः कनीयः --- अपतमिन्द्रो ज्येष्ठो भुवनान्नुदताम् ।** ममाग्ने चतुर्होता । शृते पशौ पञ्चहोता । जुह्वामुपस्तीर्येत्यादि । ***अग्नीषोमाभ्यां पुरोडाशस्यानुब्रूहि ।*** एवं प्रेष्य । **अग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासम् ।** ***अग्नये गृहपतयेऽनुब्रूहि । अग्निं गृहपतिं यज ।*** **अग्नेर्गृपतेरहं --अन्नादो भूयासम् ।** ***सोमाय वनस्पतयेऽनुब्रूहि । सोमं वनस्पतिं यज ।*** **सोमस्य**

यज । अग्नेर्गृपतेरहं --अन्नादो भूयासम् । *सोमाय वनस्पतयेऽनुब्रूहि । सोमं वनस्पतिं यज* । सोमस्य वनस्पतेरहं --वृत्रहा भूयासम् । *सवित्रे सत्यप्रसवायानुब्रूहि । सवितारं सत्यप्रसवं यज* । सवितुस्सत्यप्रसवस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । *रुद्राय पशुपतयेऽनुब्रूहि । रुद्रं पशुपतिं यज* । रुद्रस्य पशुपतेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । अप उपस्पृश्य । *बृहस्पतये वाचस्पतयेऽनुब्रूहि । बृहस्पतिं वाचस्पतिं यज* । बृहस्पतेर्वाचस्पतेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । *इन्द्राय ज्येष्ठायानुब्रूहि । इन्द्रं ज्येष्ठं यज* । इन्द्रास्यज्येष्ठास्याहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भूयासम् । *मित्राय सत्यायानुब्रूहि*

। मित्रं सत्यं यज ।* मित्रस्य सत्यस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । *वरुणाय धर्मपतयेऽनुब्रूहि । वरुणं धर्मपतिं यज ।* वरुणस्य धर्मपतेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् ।** नात्र नारिष्ठाः । समानं तु स्वष्टकृदिडम्[१] । अग्नीषोमीयसौम्य ऐन्द्रवर्ज्यानां विरुज्य प्राशित्रम् । इडामार्जनान्ते । स्रुवेण पृषदाज्यस्योपहत्येत्यादि समानमा समाप्तेः । पत्नीसंयाजान्तोऽ–ग्नीषोमीयस्सन्तिष्ठते । निशायां वसतीवरीपरिहरणादि अग्निष्टोमवत् । रात्रौ परिस्तरणान्ते व्रतम् । प्राजहिते दीक्षितस्य व्रतमित्यादि । अपरेणोत्तरवेदिं व्रतं प्रयच्छति **अन्नपते । देवस्य त्वा । रात्रिमिष्टका । या ते अग्ने ।** ***शिवाः पीता भवत । रात्रौ जागरयन्ति ।

रात्रिमिष्टका । या ते अग्ने । *शिवाः पीता भवत ।* रात्रौ जागरयन्ति ।

॥ इत्यग्नीषोमीयम् ॥

॥ अग्निष्टोमक्रतुः ॥

महारात्रे बुध्वेत्यादि । हृदेत्वा, सोमराजन्नित्येताभ्यामित्यन्तं कृत्वा । **अग्निं युनज्मि शवसा घृतेन दिव्यꣳ सुपर्णं वयसा बृहन्तम् । तेन वयं पतेम ब्रध्नस्य विष्टपꣳ सुवो रुहाणा अधि नाक उत्तमे ॥ इमौ ते पक्षावजरौ पतत्रिणो याभ्याꣳ रक्षाꣳस्यपहꣳस्यग्ने । ताभ्यां पतेम सुकृतामु**

लोकँय्यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः ॥ चिदसि समुद्रयोनिरिन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा । हिरण्यपक्षश्शकुनो भुरण्युर्महान्त्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तः ॥ तिसृभिरभिमृशन्नग्निं युनक्ति, सोऽग्नियोगः । **होतरेहि** प्रातर्याभ्य इत्यादि समानम् । पशुकाले आग्नेयः एकः पशुः ऐकादशिना वा साग्निचित्येषु । तत्रापि प्रतिपशुस्वरवः । शेषं समानम् । दक्षिणाकाले प्रतिहर्त्रे दत्वा **हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं** शतमानस्य कृतं **चित्रं देवानां ---तस्थुषश्च** । अवेक्ष्य अश्वेनावघ्राप्य ब्रह्मणे ददाति । यद्यग्निचिदध्वर्युस्स्यात् तिस्रो धेनूर्बहुमूल्या दक्षिणा ददाति । ततश्चमसाध्वर्यवादीनामित्यादि । अथ यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे एकयाऽप्रस्तुतं भवति । उपान्त्यनिधने कृते **नमस्ते अस्तु मा**

ततश्चमसाध्वर्यवादीनामित्यादि । अथ यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे एकयाऽप्रस्तुतं भवति । उपान्त्यनिधने कृते **नमस्ते अस्तु मा मा हि᳡सीर्विश्वस्य मूर्धन्नधि तिष्ठसि श्रितः । समुद्रे ते हृदयमन्तरायुर्द्यावापृथिवी भुवनेष्वर्पिते ॥ उद्नो दत्तोदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्यावत । दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभिरूर्गपामोषधीनाम् । विश्वायुः शर्मसप्रथा नमस्पथे ।** द्वाभ्यामग्निमभिमृशति । समिष्टयजुषां काले जुह्वामेकादशगृहीतं ग्रहीत्वा धातारातिरित्यादि वाते धास्स्वाहेत्यन्तं हुत्वा । इष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्स्वाहा । यज्ञायेदम् । तस्य त इष्टस्य वीतस्य द्रविणेह भक्षीय स्वाहा । यज्ञायेदम् । एकादश समिष्टयजूंषि जुहोति । यौ देवा इत्यादि ।

॥ अप्तोर्यामक्रतुः ॥

महारात्रे बुध्वेत्यादि । ग्रहासादनकाले ध्रुवस्थालीं प्रयुज्य खरे षोडशिपात्रं खादिरं चतुस्स्रक्ति प्रयुनक्ति । ***को वो युनक्ति स वो युनक्तु ।*** खरस्य मध्ये परिप्लवामित्यादि **हृदे त्वा,** सोमराजन्नित्येताभ्यामित्यन्तं कृत्वा । **अग्निं युनज्मि शवसा घृतेन दिव्यꣳ सुपर्णं वयसा बृहन्तम् । तेन वयं पतेम ब्रध्नस्य विष्टपꣳ सुवो रुहाणा अधि नाक उत्तमे ॥ इमौ ते पक्षावजरौ पतत्रिणो याभ्याꣳ रक्षाꣳस्यपहꣳस्यग्ने । ताभ्यां पतेम सुकृतामु लोकँय्यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः ॥ चिदसि समुद्रयोनिरिन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा । हिरण्यपक्षश्शकुनो भुरण्युर्महान्त्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तः**

ताभ्यां पतेम सुकृतामु लोकंयत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः ॥ चिदसि समुद्रयोनिरिन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा । हिरण्यपक्षश्शकुनो भुरण्युर्महान्त्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तः ॥ तिसृभिरभिमृशन्नग्निं युनक्ति, सोऽग्नियोगः । **होतरेहि** प्रातर्यावभ्यो देवेभ्य इत्यादि समानम् । ऋतुकरणकाले न जुहोति नोपस्पृशति । **यमग्ने प्रत्सुमर्त्य** इत्येतद्द्यजुर्वदन् समुद्यैव प्रचरणीं हविर्धानं प्रपद्यते । ग्रहग्रहणकाले ध्रुवस्थालीं गृहीत्वा षोडशिनं गृह्णाति । **आतिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी । अर्वाचीनꣳ सु ते मनो ग्रावा कृणोतुवग्नुना । उपायामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडाशिने** । गृहीत्वा, पवित्रदशाभिः परिमृज्य । **एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिने** सादयति । **यस्मान्न जातः परो**

अन्यो अस्ति य आविवेष भुवनानि विश्वा । प्रजापतिः प्रजया सँविदानस्त्रीणि ज्योतिꣳषि सचते स षोडशी । एष ब्रह्मा य ऋत्वियः । इन्द्रो नाम शृतो गणे । प्र ते महे विदथे शꣳसिषꣳ हरी । य ऋत्वियः प्र ते वन्वे । वनुषो हर्यतं मदम् । इन्द्रो नाम घृतं न यः । हरिभिश्चारु सेचते । श्रुतो गण आ त्वा विशन्तु । हरिवर्पसङ्गिरः इत्येताभिश्चतसृभिः सन्नं षोडशिनमभिमन्त्र्य । अत्र धारा विरमतीत्यादि । पशुकाले आग्नेयः एकः पशुः । ऐकादशिना वा । एकयूपः एकादशिनी वा साग्निचित्येषु । तत्र प्रतिपशु बर्हिषीत्यादि । शेषं समानम् । ग्रहाभिमर्शनकाले वर्चसे मे इति सौर्यमवेक्ष्य । ***वीर्याय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व*** षोडशिनम् । **विष्णोर्जठरमसि**

। शेषं समानम् । ग्रहाभिमर्शनकाले वर्चसे मे इति सौर्यमवेक्ष्य । ***वीर्याय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व*** षोडशिनम् । **विष्णोर्जठरमसि** इत्यादि । आज्यशस्त्रे न्यूङ्खे न्यूङ्खवत् प्रतिगरं दद्यात् ।

माध्यन्दिने सवने मरुत्वतीय ग्रहग्रहणानन्तरं षोडशिनं गृह्णीयात् । सवने सवनेऽभिगृह्णाति इत्युक्तत्वात् । दक्षिणाकाले प्रतिहर्त्रे दत्वा **हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं** शतमानस्य कृतं **चित्रं देवानां ––––तस्थुषश्च ।** अवेक्ष्य अश्वेनावघ्राप्य ब्रह्मणे ददाति । यद्यग्निचिदध्वर्युस्स्यात् तिस्रो धेनूर्बहुमूल्या दक्षिणा ददाति । ततश्चमसाध्वर्यवादीनामित्यादि । अथ माहेन्द्रस्य स्तोत्रोपाकरणकाले अरणिभ्यां बर्हिर्भ्यां च स्तोत्रमुपाकरोति । अस्मिन् शस्त्रे न्यूङ्खवत्

प्रतिगरः । उद्गातृहस्तस्थमग्निमध्वर्युरादायोत्तरेण सर्वान्धिष्णियान् परीत्य पूर्वया द्वारा निष्क्रम्य आहवनीये प्रहरति । **प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्म्या यविष्ठ । ताᳬ शश्वन्त उप यन्ति वाजास्स्वाहा ।** प्रजापतय इदम् । अपि वा उद्गातैव प्रहृत्य जुहुयात् । ततो अग्नये पथिकृत इत्यादि । माध्यन्दिनसवनस्योक्थ्यपर्याये स्तोत्रोपाकरणकाले अवकामिश्रोदकं कस्मिंश्चित् पात्रे आनीय ताभिस्सह दर्भद्वयेन स्तोत्रमुपाकरोति । असर्ज्यसर्जि । उत्तरौ पर्यायौ प्रतिप्रस्थाता चरति । स्तोत्रोपाकरणकाले आधावन्नयेन[१] दर्भद्वयेन च उपाकरोति । वैरूपस्य हिंकार प्रभृति आ समाप्तेः यजमानस्य परिचारकाः स्वेन स्वेनाधावेन धून्वन्त्युद्गातृणाम् । अग्नये पथिकृत इत्यादि ।

हिंकार प्रभृति आ समाप्तेः यजमानस्य परिचारकाः स्वेन स्वेनाधावेन धून्वन्त्युद्गातृणाम् । अग्नये पथिकृत इत्यादि । तृतीयोक्थ्यपर्याये प्रतिप्रस्थाता उद्गातृणां दक्षिणतः प्राङ्मुखीमुदङ्मुखीं वा गां बध्नाति । तथैवोत्तरतो वत्सं बध्नाति । ***असर्ज्यसर्जि । शस्त्रस्य शस्त्रम्*** । शस्त्रान्ते अध्वर्युर्धेनुं पूर्वेण गत्वा पश्चिमेनाग्नीध्रीयं त्यजेत् । एतत् औद्गात्रकर्मेत्येके । ततः प्रतिप्रस्थाता अग्नये पथिकृत इत्यादि । समानं माध्यन्दिनं सवनमासमाप्तेः ।

अथ तृतीय सवनम् । धाराग्रहणकाले आग्रयणं गृहीत्वा उक्थ्यं गृह्णाति । अत्रापि षोडशिनं गृह्णीयात् । **अत्मने मे--**

पवस्व । अङ्गेभ्यो मे--पवस्व । पुष्ट्यै मे--पवध्वम् इत्यादि । अथ यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे एकयाऽप्रस्तुतं भवति । उपान्त्यनिधने कृते **नमस्ते अस्तु मा मा हि᳡सीर्विश्वस्य मूर्धन्नधि तिष्ठसि श्रितः । समुद्रे ते हृदयमन्तरायुर्द्यावापृथिवी भुवनेष्वर्पिते ॥ उद्नो दत्तोदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्यावत । दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभिरूर्गपामोषधीनाम् । विश्वायुः शर्मसप्रथा नमस्पथे ।** द्वाभ्यामग्निमभिमृशति । न पूतभृतो बिल इत्यादि । चमसोन्नयनकाले उन्नेतः न सर्वं राजानमुन्नय ।----------। ***असर्ज्यसर्जि*** । आग्निमारुतशस्त्रान्ते **शस्त्रस्य शस्त्रमसि** । अग्नये पथिकृत इत्यादि ।

अथोक्थ्यपर्यायाः । ***उपयामगृहीतोऽसि इन्द्रावरुणाभ्यां***

शस्त्रस्य शस्त्रमसि । अग्नये पथिकृत इत्यादि ।

अथोक्थ्यपर्यायाः । ***उपयामगृहीतोऽसि इन्द्रावरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामि देवेभ्यो देवायुवमुक्थेभ्य उक्थायुवम्*** मैत्रावरुण चमसमुक्ख्यान् चमसानुन्नयति । ***असर्ज्यसर्जि ।*** **तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व** । **स्तुतस्य स्तुतमसि** इत्यादि । **इडा देवहूः** । शस्त्रप्रतिगरे विशेषः । अभि प्र वस्सुराधसमित्यादि षट्सूक्तेषु **ओथामोदैवमदे** इत्यर्धर्चेषु । **मदामोदैवोमथ** इति प्रणवेषु । सर्वास्वेकपदासु **ओथामोदैवोम्** इति प्रणवान्तः प्रतिगरः । **प्रतिते तस्य वै वृक** इत्यादि **हंसश्शुचिषदि**त्यन्तं प्राकृतः प्रतिगरः । दूरोहणे च यत्र

प्रणवेनावस्यति **ओथामोदैवों** इति प्रणवान्तः प्रतिगरः । अवशिष्टः प्राकृतः प्रतिगरः । **शस्त्रस्य शस्त्रमसि** । **अग्नये पथिकृत** इत्यादि । ग्रहमध्वर्युरादत्ते । चमसाँश्चमसाध्वर्यवः । आश्राव्य प्रत्याश्राविते **उक्थशा यज सोमानाम्** । इन्द्रावरुणाभ्यामिदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । ग्रहमध्वर्युः प्रतिभक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु । एवं विहितावुत्तरौ पर्यायौ । ताभ्यां प्रतिप्रस्थाता चरति । **उपयामगहीतोऽ–सीन्द्राबृहस्पतिभ्यां त्वा जुष्टं --- युवम्** । ब्राह्मणाच्छंसिचमसमुख्यान् चमसानुन्नयति । असर्ज्यसर्जि । **पृतनाषाडसि पशुभ्यस्त्वा पशून् जिन्व** । स्तुतस्य स्तुतमसि । इडा देवहूः । अस्मिन्च्छस्त्रे प्रतिगरे विशेषः ।

शों सामोदैव । न्यूङ्खो न्यूङ्कवत्

इडा देवहूः । अस्मिन्च्छस्त्रे प्रतिगरे विशेषः ।

शों सामोदैव । न्यूङ्खो न्यूङ्कवत् **ओं३ओओओओओ३ओओओओओ३ – ओओओमदेथ मदैवों३ओओओओथामोदैव** इति । अवसाने **ओथामोदैव ।** ऋगन्ते प्रणवे **ओ३थामोदैवो३म्** वृषाकपिसूक्ते एवं प्रतिगरः । न्यूङ्खान्ते इदं जना उपश्रुतेत्यादि यस्सभेय इत्यन्तं प्रणवान्तः प्रतिगरः **ओ३थामोदैवो३म्** । यस्सभयो विदथ्येत्यादि विततौ किरणौ पर्यन्तं प्राकृतः प्रतिगरः । विततौ किरणौ द्वौ इति षडनुष्टुभः । तासां **दुन्दुभिमाहननाभ्यां जतितरोथामोदैव । कोशबिले जरितरोथामोदैव । रजनि ग्रन्थैर्धानां**

जरितरोथामोदैव । उपनहि पादं जरितरोथामोदैव । उत्तरां जनीमां जन्यां जरितरोथामोदैव । उत्तरां जनीं वर्त्मन्यां जरितरोथामोदैव । इति प्रतिगाअ अवसानेषु । प्रणवेषु **ओ३थामोदैवो३म् ।**

इहेत्थप्रागपागुदक् इति चतस्रः द्वेधाकारं तासां **अलाबूनि जरितरोथामोदैवो३म् । पृषातकानि जरितरोथामोदैवो३म् । अश्वत्थपलाशं जरितरोथामोदैवो३म् । पिपीलिकावटो जरितरोथामोदैवो३म्** इति प्रतिगराः प्रणवेषु ।

भुगित्यभिगतः इति त्रीणि पदानि । तेषु **श्वा जरितरोथामोदैव । पर्णशदो जरितरोथामोदैव । गोशफो जरितरोथामोदैव** इति प्रतिगराः ।

। पर्णशदो जरितरोथामोदैव । गोशफो जरितरोथामोदैव इति प्रतिगराः ।

वीमे देवा अक्रंसत इत्यनुष्टुप् । तस्याः अवसाने **पत्नी यीयप्सते जरितरोथामोदैव** इति प्रतिगरः । प्रणवे **होता विष्टीमेन जरितरोथामोदैव** इति प्रतिगरः । आदित्याः जरितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामनयन् इति सप्तदशपदानि । तेषां **ओं ह जरितरोथामोदैव । तथा ह जरितरोथामोदैव** इति प्रतिगरौ व्यत्यासम् । त्वमिन्द्र शर्मरिणा इत्यारभ्य यदस्या अम्हुभेद्याः इत्यन्तं प्राकृतः प्रतिगरः **ओथामोदैव** इति । ततः न्यूङ्खेषु **ई३इइइइइइइ३इइइइइइइ३इइइ किमयमिदमाहो३–ओओ३मोथामोदैवो३म्** इति प्रतिगरः ।

दधिक्राव्ण्णेत्यादि आसमाप्तेः प्राकृतः प्रतिगरः ।

शस्त्रस्य शस्त्रमसि इत्यादि । ग्रहं प्रतिप्रस्थातादत्ते । ***उक्थशायज सोमानाम्*** । इन्द्राबृहस्पतिभ्यामिदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । इत्यादि प्रक्षालितेषु चमसेषु । ***उपयामगृहीतोऽसीन्द्राविष्णुभ्यां त्वा जुष्टं --- उक्थायुवम्*** । अच्छाअवाकचमसमुख्यान् चमसानुन्नयति । **रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्व । इडा देवहूः । शो७ं सामोद इव** । अथ न्यूङ्खो न्यूङ्खवत् । **ओ३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओमदे मदोर्मदस्य मदिरस्य मदैवो३ओ३ओ३ओ३मोथामोदैवोम्** इति प्रतिगरः । शेषं प्रकृतिवत् । **शस्त्रस्य शस्त्रमसि** इत्यादि ।

मदोर्मदस्य मदिरस्य मदैवो३ओ३ओ३ओ३मोथामोदैवोम् इति प्रतिगरः । शेषं प्रकृतिवत् । **शस्त्रस्य शस्त्रमसि** इत्यादि । ग्रहं प्रतिप्रस्थातादत्ते । ***उक्थशायज सोमानाम्*** । इन्द्राविष्णुभ्यामिदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

षोडशि ग्रह प्रचारः । हिरण्येन बर्हिर्भ्यां च स्तोत्रमुपाकरोति । ***असर्जिसर्जि*** **। अभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्व ।** सदः पुरस्तात् श्वेताश्व धारणम् । प्रतिगरः । ***ओथामोदैवमदे । मदामोदैवोमथ ।*** अर्धर्चेष्ववसानेषु च यथाक्रमम् । **शस्त्रस्य शस्त्रमसि** इत्यादि । षोडशिनमध्वर्युरादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** । **इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं**

देवानामस्यधिपतिं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु स्वाहा । इन्द्रायाधिपतय इदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । ग्रहमध्वर्युः प्रतिभक्षयति । **भक्षेहि---अवख्येषम् । होतरुपह्वयस्व । इन्द्रश्च संम्राड्वरुणश्च राजा । तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम् । तयोरनु भक्षं भक्षयामि । वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु । हिन्व मे** इति षोडशिनं भक्षयति । चमसिनः समाख्या भक्षणं भक्षयन्ति । प्रक्षालितेषु चमसेषु उपाकरणमश्वं चोद्गात्रे दद्यात् इति षोडशिग्रहः ।

अथातिरात्र पर्यायैः प्रचरन्ति । होतृचमसमुख्यांश्चमसानुन्नयन्ति ***उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वाऽपिशर्वराय*** इति सर्वत्र मुख्यचमसोन्नयनम् । स्तोत्रोपाकरणादि । **अधिपतिरसि प्राणाय**

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वाऽपिशर्वराय इति सर्वत्र मुख्यचमसोन्नयनम् । स्तोत्रोपाकरणादि । **अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणं जिन्व** । **स्तुतस्य स्तुतमसि** इत्यादि । प्राकृत प्रतिगरः । **शस्त्रस्य शस्त्रं** इत्यादि । होतृचमसमध्वर्युरादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** । इन्द्रायापिशर्वरायेदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । होतृचमसमध्वर्युः प्रतिभक्षयति । सर्वांश्चमसान् होता भक्षयति । चमसिनः समाख्याभक्षं भक्षयन्ति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

द्वितीये पर्याये मैत्रावरुणचमसमुख्यान् चमसानुन्नयति ***उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वाऽपि शर्वराय*** । स्तोत्रोपाकरणादि

। **यन्ताऽस्यपानाय त्वा पानं जिन्व** । मैत्रावरुणचमसमध्वर्युरादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** । इन्द्रायाऽपि शर्वरायेदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । मैत्रावरुणचमसमध्वर्युः प्रति भक्षयति । सर्वांश्चमसान् मैत्रावरुणो भक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

एवं विहितावुत्तरौ पर्यायौ ताभ्यां प्रतिप्रस्थाता चरति । तृतीये पर्याये ब्राह्मणाच्छंसिचमसमुख्यान् चमसानुन्नयति । ***उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वाऽपि शर्वराय*** । स्तोत्रोपाकरणादि । **सꣳ सर्पोऽसि चक्षिषे त्वा चक्षुर्जिन्व** । ब्राह्मणाच्छंसिचमसं प्रतिप्रस्थातादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** । इन्द्रायाऽपि शर्वरायेदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् ।

प्रतिप्रस्थातादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** । इन्द्रायाऽपि शर्वरायेदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । ब्राह्मणाच्छंसिचमसं प्रतिप्रस्थाता भक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

चतुर्थे अच्छावाकचमसमुख्यान् चमसानुन्नयति । ***उपायामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वाऽपिशर्वराय*** । स्तोत्रोपाकरणादि । **वयोधा असि श्रोत्राय त्वा श्रोत्रं जिन्व** । अच्छावाकचमसं प्रतिप्रस्थातादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** **।** इन्द्रायाऽपि शर्वरायेदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । अच्छावाकचमसं प्रतिप्रस्थाता भक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

एषः प्रथमपर्यायः ।

एवं विहितो द्वितीयस्तृतीयश्च । ***उपायामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वाऽपिशर्वराय*** इति सर्वत्र मुख्यचमसोन्नयनम् । होतृमैत्रावरुणचमसाभ्यामध्वर्युश्चरति । ब्राह्मणाच्छंस्यच्छावाकचमसाभ्यां प्रतिप्रस्थाता । द्वितीय पर्यायस्य स्तोमभागानाह । **त्रिवृदसि** इति प्रथमे । **प्रवृदसि** इति द्वितीये । **सँव्वृदसि** इति तृतीये । **विवृदसि** इति चतुर्थे ।

तृतीय पर्यायस्य स्तोमभागानाह । **सꣳरोहोऽसि** इति प्रथमे । **नीरोहोऽसि** इति द्वितीये । **प्ररोहोऽसि** इति तृतीये । **अनुरोहोऽसि** इति चतुर्थे । स्तोत्रोपाकरणशस्त्रप्रतिगरचमसहोमभक्षणादि पूर्ववत् ।

अनुरोहोऽसि इति चतुर्थे । स्तोत्रोपाकरणशस्त्रप्रतिगरचमसहोमभक्षणादि पूर्ववत् । तृतीयपर्यायस्य उत्तमगणस्य चमसेषु प्रक्षालितेषु ।

प्रतिप्रस्थाता आश्विनं द्विकपालं पुरोडाशं निर्वपति । द्वे कपाले शूर्पं च द्वन्द्वम् । कृष्णाजिना–द्युपलान्तान्यपरतः । पुरतः पात्रीं मेक्षणं मदन्त्युपवेषं च । पवित्रे कृत्वा संविशन्तामित्यादि । निर्वापकाले **देवस्यत्वा----हस्ताभ्यां अश्विभ्यां जुष्टं निर्वपामि । अदित्यास्त्वोपस्थे सादयाम्यश्विनौ हव्यꣳ रक्षेथां ।** एवं प्रोक्षणादि । कपालोपधानकाले आदितो द्वाभ्यामुपधाय । **भृगूणां----तप्येथाम्** । आप्यलेपं निनीय । प्रस्तरे पवित्रे

अपिसृज्य । तूष्णिमभिघारणम् । **प्रियेण** इत्यासादनम् । **अयं यज्ञो, यो नः कनीयः --- अपतमश्विनौ भुवनान्नुदेतां ---** । **ममाग्ने** पञ्चहोता । ततोऽध्वर्युः होतृचमसमुख्यान् दश चमसानुन्नयति । स्तोत्रोपाकरणादि । **वसुकोऽसि** । ***ओ३म् स्तुत*** । अध्वर्युः **इडा देवहूः** इत्यादि आश्विनशस्त्रं प्रतिगृणाति । प्राकृतः प्रतिगरः । आश्विनं परस्सहस्रं शस्त्रं भवति । तदुदित आदित्ये परिधीयते । **शस्त्रस्य शस्त्रम्** । ततः प्रतिप्रस्थाता जुह्वामुपस्तीर्य । आश्विनं पुरोडाशं कृत्स्नं तूष्णीमवदाय द्विरभिघारयति । होतृचमसमध्वर्युरादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । पुरोडाशं प्रतिप्रस्थाता । अध्वर्युस्सम्प्रेष्यति । ***अश्विभ्यां तिरो अह्नियानां सोमानामनुब्रूहि । अश्विभ्यां तिरो अह्नियानां सोमानां***

पुरोडाशं प्रतिप्रस्थाता । अध्वर्युस्सम्प्रेष्यति । ***अश्विभ्यां तिरो अह्नियानां सोमानामनुब्रूहि । अश्विभ्यां तिरो अह्नियानां सोमानां प्रेष्य***। सह सोमैः पुरोडाशं प्रतिप्रस्थाता सर्वहुतं जुहोति । मध्ये पुरोडाशहोमः । अभितः सोमाहुतयः । अश्विभ्यामिदम् । ***अश्विनोरहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भूयासम्*** । अनुवषट्कृते अग्नये स्विष्टकृत इदम् । होत्रा भक्षितं चमसमध्वर्युः प्रतिभक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

ततो आप्तोर्यामस्य चमसगणैः अतिरिक्तोक्थैः प्रचरति । ***उपायामगृहीतोऽस्यग्नये त्वा जुष्टं गृह्णामि देवेभ्यो देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवम्***। होतृचमसमुख्यांश्चमसानुन्नयति

। **वेषश्रिरसि** । ***ओ॑ꣳ स्तुत ।*** **शस्त्रस्य शस्त्रम्** । होतृचमसमध्वर्युरादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । ***उक्थशा यज सोमानाम्*** । अग्नय इदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । होतृचमसमध्वयुर्भक्षयति।

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामि --- युवम् । मैत्रावरुणचमसमुख्यान् चमसानुन्नयति । **वस्यष्टिरसि** । मैत्रावरुणचमसमध्वर्युरादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । इन्द्रायेदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । मैत्रावरुणचमसमध्वर्युः प्रतिभक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

एवं विहितावुत्तरौ पर्यायौ । ताभ्यां प्रतिप्रस्थाता चरति । ***उपयामगृहीतोऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामि –***

एवं विहितावुत्तरौ पर्यायौ । ताभ्यां प्रतिप्रस्थाता चरति । ***उपयामगृहीतोऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामि ---- युवम् ।*** ब्राह्मणाच्छंसिचमसमुख्यांश्चमसानुन्नयति । **वस्यष्टिरसि** । ब्राह्मणाच्छंसिचमसं प्रतिप्रस्थातादत्ते । चमसांश्चमसाध्वर्यवः । विश्वेभ्यो देवेभ्य इदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । ब्राह्मणाच्छंसिचमसं प्रतिप्रस्थाता भक्षयति । प्रक्षालितेषु चमसेषु ।

उपयामगृहीतोऽसि विष्णवे त्वा---युवम् । अच्छावाकचमसमुख्यांश्चमसानुन्नयन् सम्प्रेष्यति ***। उन्नेतः सर्वं राजानमुन्नय मातिरीरिचो दशाभिः कलशौ मृष्ट्वा न्युब्ज*** ।

वस्यष्टिरसि[१] । शस्त्र प्रायश्चित्तान्ते अच्छावाकचमसं प्रतिप्रस्थातादत्ते इत्यादि । विष्णव इदम् । अग्नये स्विष्टकृत इदम् । अच्छावाक चमसं प्रतिप्रस्थाता भक्षयति । चमसिनः समाख्याभक्षणं भक्षयन्ति । प्रक्षालितेषु चमसेषु । अग्नीदौपयजानित्यादि । समिष्टयजुःपर्यन्तं समानम् ।

समिष्टयजुषां काले जुह्वामेकादशगृहीतं ग्रहीत्वा धातारातिरित्यादि वाते धास्स्वाहेत्यन्तं हुत्वा । **इष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्स्वाहा ।** यज्ञायेदम् । **तस्य त इष्टस्य वीतस्य द्रविणेह भक्षीय स्वाहा** । यज्ञायेदम् । एकादश समिष्टयजूंषि जुहोति । **यौ देवा** इत्यादि । अवभृथकाले इष्टकासु प्रचरन्ति । न तृणप्रहारः । अनूबन्ध्यावपायां हुतायां वपनं कृत्वा

समिष्टयजूंषि जुहोति । **यौ देवा** इत्यादि । अवभृथकाले इष्टकासु प्रचरन्ति । न तृणप्रहारः । अनूबन्ध्यावपायां हुतायां वपनं कृत्वा स्नात्वा । औदुम्बरीं स्रुचं घृतस्य पूरयित्वा **इमꣳ स्तनमूर्जस्वन्तं धयापां प्रप्यातमग्ने सरिरस्य मध्ये । उत्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्व समुद्रियꣳसदनमाविशस्व स्वाहा** ॥ अग्नय इदम् । अग्नेर्विमोकं हुत्वा धात्रादीनां यागः । हुते सक्तुहोमे यदाकूतादिति तिसृभिर्धूममनुमन्त्रयते । अथाध्वर्युः **यदाकूताथ्समसुस्रोद्भृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो वा । तमनु प्रेहि सुकृतस्य लोकँय्यत्र ऋषयः प्रथमजा ये पुराणास्स्वाहा ॥** सर्वत्र अग्नय इदम् । **एतꣳसधस्थ परि ते**

ददामि यमावहा च्छेवधिं जातवेदाः । अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वो अत्र तꣳस्म जानीत परमे व्योमन्थ्स्वाहा ॥ जानीतादेनं परमे व्योमन् देवास्सधस्था विदरूपमस्य । यदागच्छात् पथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मै स्वाहा ॥ सम्प्रच्यवध्वमनु सम्प्रयाताग्ने पथो देवयानान् कृणुध्वम् । अस्मिन्थ्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन् विश्वे देवा यजमानश्च सीदत स्वाहा ॥ प्रस्तरेण परिधिना स्रुचा वेद्या च बर्हिषा । ऋचेमँय्यज्ञन्नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे स्वाहा ॥ यदिष्टं यत्परादानं यद्दत्तं या च दक्षिणा । तदग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत् स्वाहा ॥ येना सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसं । तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे स्वाहा

सुवर्देवेषु नो दधत् स्वाहा ॥ येना सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसं । तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे स्वाहा ॥ येनाग्ने दक्षिणा युक्ता यज्ञं वहन्त्यृत्विजः । तेनेमं यज्ञन्नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे स्वाहा ॥ येनाग्ने सुकृतः पथा मधोर्धारा व्यानशुः । तेनेमं यज्ञन्नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे स्वाहा ॥ यत्र धारा अनपेता मधोर्घृतस्य च याः । तदग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत् स्वाहा ॥ दशाकूतीर्हुत्वा प्रत्यवरोह्य **पुनर्मनः पुनरायुरागात् पुनः प्राणः पुनराकूतमागात् । वैस्वानरो रश्मिभिर्वा–वृधानोऽन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य गोपाः** इत्युपतिष्ठते अध्वर्युः । अथ यजमानः **अयं नो नभसा पुरः** इत्यादि । **यज्ञ शं च म** इति जपित्वा **वृष्टिरसीत्यन्तं** कृत्वा

ब्राह्मणाꣳस्तर्पयितवै इति सम्प्रेष्यति ।

येऽग्नयः पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु । तेषां त्वमस्युत्तमः प्रणो जीवातवे सुव । आपन्त्वाग्ने मनसापन्त्वाग्ने तपसापन्त्वाग्ने दीक्षयापन्त्वाग्न उपसद्भिरापन्त्वाग्ने सुत्ययापन्त्वाग्ने दक्षिणाभिरापन्त्वाग्नेऽवभृथेनापन्त्वाग्ने वशयापन्त्वाग्ने स्वगाकारेण प्रयास्यन्नाप्तिभिरग्निं यजमान उपतिष्ठते ।

अयं ते योनिरिति प्राजहितं अरण्योः समारोप्य प्रागुदग्वा उदवस्यति **उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम् । नमो भरन्त एमसि ॥ राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानꣳस्वे दमे । स नः पितेव सूनवेऽग्ने सूपायनो**

नमो भरन्त एमसि ॥ राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानꣳस्वे दमे । स नः पितेव सूनवेऽग्ने सूपायनो भव । सचस्वा नस्स्वस्तये ॥ तिसृभिरन्येषां यजमानानां चित्यग्निं दृष्ट्वा उपतिष्ठते । **इदमू नु श्रेयो वसानमगन्म ––– संचरेम ॥** देवयजनमध्यवसाय मथित्वा उपावरोह्य आयतने निधाय उदवसानीयायाः तन्त्रं प्रक्रमयति । अपि वा आहवनीयं प्रणीय द्वादशग्रहीतेन स्रुचं पूरयित्वान्तर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन्निदं विष्णुर्विचक्रम इति वैष्णवीं पूर्णाहुतिं जुहोति । **इदं विष्णुः ––– सुरे स्वाहा ॥** विष्णव इदम् । अथ सायमग्निहोत्रं जुहोति । काले प्रातर्होमः । सन्तिष्ठतेऽग्निः ॥

अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या चामिक्षया । अग्निं चित्वा अनन्तरे पर्वणि सौत्रामण्या यजेत अपरेद्युः मैत्रावरुण्यामिक्षया । संवत्सरं न कंचन[१] प्रत्यवरोहेत्[२] । न च रामामुपेयात् । न पक्षिणोऽश्नीयत् । यावज्जीवं च मस्तिष्कस्य नाश्नीयात् न च वर्षति धावेत् । यदि धावेदुपावर्तेत । न द्वितीयं चित्वान्यस्य स्त्रियमुपेयात् । न तृतीयम् चित्वा कांचन । भार्यां वोपेयात् ।

॥ त्रैधातवीयेष्टिः ॥

आचम्य प्राणानायम्य सहस्रदक्षिणेन क्रतुना यक्ष्यमाणः त्रैधातवीयया यक्ष्ये । **विद्युदसि** । ततो अध्वर्युवरणादि । **इमामूर्जं पञ्चदशीं त्रैधातवीय५् हविरिदमेषां मयि** । आमावास्यं तन्त्रम् । अन्वाधाय व्रतप्रवेशः। सप्तदश सामिधेन्यः । वेदं कृत्वा वेदिः । पात्रप्रयोगकाले द्वादशकपालानि स्फ्यश्च द्वन्द्वं शूर्पद्वयं च । अन्वाहार्यस्थाली वर्जम् । इतराणि प्रकृतिवत् । पवित्रकरणादि । **वानस्पत्यासि, वेषाय वाम् । प्रत्युष्टम्** इत्यादि । निर्वपणकाले पात्र्यां यवान् व्रीहींश्च स्थापयित्वा । धूरसीत्यादि । **देवस्य त्वा-- हस्ताभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामि** व्रीहीन्निर्वपति । अन्यस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय **देवस्य त्वा-- हस्ताभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामि** यवान्निर्वपति । पुनः पूर्वस्मिन् शूर्पे पवित्रे

शूर्पे पवित्रे निधाय **देवस्य त्वा-- हस्ताभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामि** यवान्निर्वपति । पुनः पूर्वस्मिन् शूर्पे पवित्रे निधाय । **देवस्य त्वा--- हस्ताभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामि** । पुनर्व्रीहीन् निर्वपति । **इदं देवानाम्** इत्यदि । **अदित्यास्त्वोपस्थे सादयामीन्द्राविष्णू हव्यꣳ रक्षेथाम्** तन्त्रेणोपसादनम् । **देवस्य त्वा--- हस्ताभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यां वो जुष्टं प्रोक्षामि** तन्त्रेण प्रोक्षणम् । अवहनन काले व्रीहीनवहत्य यवानवहन्ति नानाबीजधर्मेण । तथैव त्रिष्फलीकरणम् । **इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टमधिवपामि ।** व्रीहीन् पिष्ट्वा यवान् पिनष्टि । कपालोपधानकाले अष्टावुपधाय तूष्णीं चत्वारि । **इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टꣳ संवपामि ।** व्रीहिमययोः समुप्य अन्यस्यां पात्र्यां यवान्

संवपति । विभाग काले **यथाभागं व्यावर्तेथाम्** इति प्रथमं व्रीहिपिण्डं यवमयादपि कनीयांसं विभज्य । द्वितीयं व्रीहिपिण्डं यवमयादपि ज्यायांसं विभज्य । प्रथमं पुरोडाशमधिश्रित्य **देवस्त्वा सविता श्रपयतु** इत्यन्तं कृत्वा । श्रुतस्य पुरोडाशस्य उपरि यवमयं महान्तमधिश्रयति । पुनः **देवस्त्वा सविता श्रपयतु** इत्यन्तं कृत्वा । एतस्योपरि पुनर्वीहिमयं पुरोडाशं ज्यायांसमधिश्रयति । **घर्मोऽसि** इति त्रयाणां मन्त्रावृत्तिः । **सम्ब्रह्मणा पृच्यध्वम् ।** आप्यलेपं निनीय ।

ब्रह्मन्नुत्तरमित्यादि । उद्वासन काले **सूर्यज्योतिषो विभात महत इन्द्रियाय ।** तूष्णीमभिघारणम् । **स्योनं वस्सदनं-- सुशेवं कल्पयामि वः । स्योनं त** इति अविकारेणेति केचित् । **आर्द्राः प्रथस्नवो--शृता उथ्स्नान्ति जनितारो मतीनाम् । तस्मिन्थ्सीदतममृते प्रतितिष्ठतं व्रीहीणां मेधौ सुमनस्यमानौ । अयं यज्ञः, योनः कनीयः--- अपतमिन्द्राविष्णू भुवनान्नुदेताम् । ममाग्ने** पञ्चहोता । आज्यभागाभ्यां प्रचर्य । जुह्वामुपस्तीर्य । **मा भैष्ट मा संविग्ध्वं मा वो हि७्सिषं मा वस्तेजोऽपक्रमीत् । भरतमुद्धरते मनुषिञ्चतावदानानि वः प्रत्यवदास्यामि नमो वोऽस्तु मा मा हि७्सीष्ट** दक्षिणार्धात् अवदाय । **यदवदानानि वोऽवद्यन्-**

मनुषिञ्चतावदानानि वः प्रत्यवदास्यामि नमो वोऽस्तु मा मा हिꣳसीष्ट दक्षिणार्धात् अवदाय । **यदवदानानि वोऽवद्यन्----तद्व आप्यायतां पुनः । *इन्द्राविष्णुभ्यामनुब्रूहि । इन्द्राविष्णू यज*** इत्यादि प्रचारः । पुनः जुह्वामुपस्तीर्य **मा भैष्ट** इत्यादि मध्यादवदाय **यदवदानानि व** इत्यादि पूर्ववत् प्रचारः । पुनः जुह्वामुपस्तीर्य **मा भैष्ट** इत्यादि उत्तरार्धादवदाय **यदवदानानि व** इत्यादि पूर्ववत् प्रचारः । त्रयाणामपि इन्द्राविष्णुभ्यामिदम् । **इन्द्राविष्ण्वोरहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नाद** इति अनुमन्त्रणं च । नारिष्ठादि । दक्षिणाकाले हिरण्यं धेनुं तार्प्यं च अन्तर्वेदि स्थापयित्वा । **ब्रह्मणि ब्रह्माणिस्थ ब्रह्मणे वो हुताद्य मा मा हिꣳसिष्ट अहुतानि मह्यꣳ शिवानि भवत । ब्रध्न पिन्वस्व** इत्यादि ।

सहस्रधाराण्युत्सान्यक्षीयमाणानि । तानि दध्रुः पृथिवीमन्तरिक्षं दिवं च तैर्हिरण्यधेनुताप्यैरतितराणि मृत्युम् । दक्षिणसद्भ्य उपहर्तवै । इमानि हिरण्यधेनुताप्यानि अहिंसन्तः यथाभागं प्रतिगृह्णीध्वम् । **अग्नये हिरण्यम् । रुद्राय गाम् । सोमाय वासः** । घृताक्तं वस्त्रं ताप्यमित्युच्यते । हविश्शेषोद्वासनादि । **यज्ञो बभूव, यज्ञ शं च म** वर्जम् । ब्राह्मण तर्पणान्ते । अग्नी परित्यज्य ।

॥ सर्वपृष्ठेष्टिः ॥

(विकल्पः

यूपसम्मार्जनादि । अग्नीषोमीयस्य वपाहोमान्ते सुब्रह्मण्याह्वानं

वसतीवरीग्रहणं च । अग्नीषोमीयस्य पुरोडाशस्याग्नये गायत्रायेति दश सार्वपृष्ठहवींषि अनुनिर्वपति । उत्तरेण गार्हपत्यमित्यादि । सप्तषष्टिकपालानि तिस्रस्स्थाल्यः शूर्पं च द्वन्द्वम् । इतराणि प्रकृतिवत् । पुरतः पात्रीमित्यादि । प्रशित्रहरणं मदन्तीं मेक्षणमुपवेषमुत्पवनार्थपात्रं प्रातर्दोहपात्राणि च । पवित्रे कृत्वा यजमान वाचं यच्छ । सविशन्तामित्यादि । निर्वपणकाले **देवस्यत्वा --- हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां जुष्टं निर्वपामि ।** इत्यग्नीषोमीयपशुपुरोडाशार्थं निरुप्य सर्वपृष्ठहवींषि अनुनिर्वपति । **देवस्य त्वा---हस्ताभ्यामग्नये गायत्राय त्रिवृते राथंतराय वासन्ताय जुष्टं निर्वपामि । देवस्य त्वा--- हस्ताभ्यामिन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय ग्रैष्माय**

वासन्ताय जुष्टं निर्वपामि । देवस्य त्वा---
हस्ताभ्यामिन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय ग्रैष्माय
जुष्टं निर्वपामि । देवस्य त्वा---हस्ताभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो
जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्यो जुष्टं निर्वपामि
। देवस्य त्वा---हस्ताभ्यां बृहस्पतये पाङ्क्ताय त्रिणवाय
शाक्वराय हैमन्तिकाय जुष्टं निर्वपामि (चर्वर्थम्)। देवस्य
त्वा---हस्ताभ्या७् सवित्र आतिच्छन्दसाय त्रयस्त्रि७्शाय
रैवताय शैशिराय जुष्टं निर्वपामि । देवस्य त्वा---
हस्ताभ्यामदित्यै विष्णुपत्न्यै जुष्टं निर्वपामि (चर्वर्थम्)। देवस्य
त्वा---हस्ताभ्यामग्नये वैश्वानराय जुष्टं निर्वपामि । देवस्य
त्वा---हस्ताभ्यामनुमत्यै जुष्टं निर्वपामि (चर्वर्थम्) । देवस्य

त्वा---हस्ताभ्यां काय जुष्टं निर्वपामि । (यद्याश्वलायनो यजमानस्यादनुमत्या अष्टमं निरुप्य वैश्वानरं नवमं निर्वपेत्)। इदं देवानामित्यादि । **अदित्यास्त्वोपस्थेसादयाम्यग्नीषोमौ हव्य७् रक्षेथामग्ने गायत्र त्रिवृद्रथन्तर वासंत हव्य७् रक्षस्वेन्द्र त्रैष्टुभ पञ्चदश बार्हत ग्रैष्म हव्य७् रक्षस्व विश्वे देवा जागता सप्तदशा वैरूपा वार्षिका हव्य७् रक्षध्वं बृहस्पते पाङ्त त्रिणव शाक्वर हैमन्तिक हव्य७् रक्षस्व सवितरातिच्छन्दस त्रयस्ति७्श रैवत शैशिर हव्य७् रक्षस्वादिते विष्णुपत्नि हव्य७् रक्षस्वाग्ने वैश्वानर हव्य७् रक्षस्वानुमते हव्य७् रक्षस्व क हव्य७् रक्षस्व ।** सशूकायामित्यादि । **देवस्य त्वा -- हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां**

रक्षस्वानुमते हव्य७ं रक्षस्व क हव्य७ं रक्षस्व । सशूकायामित्यादि । **देवस्य त्वा -- हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये गायत्राय त्रिवृते राथन्तराय वासन्ताय वो जुष्टं प्रोक्षामीन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय ग्रैष्माय वो जुष्टं प्रोक्षामि विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्यो वो जुष्टं प्रोक्षामि बृहस्पतये पाङ्क्ताय त्रिणवाय शाक्वराय हैमन्तिकाय वो जुष्टं प्रोक्षामि सवित्र आतिच्छन्दसाय त्रयस्त्रि७ंशाय रैवताय शैशिराय वो जुष्टं प्रोक्षाम्यदित्यै विष्णुपत्न्यै वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये वैश्वानराय वो जुष्टं प्रोक्षाम्यनुमत्यै वो जुष्टं प्रोक्षामि काय वो जुष्टं प्रोक्षामि ।** शुन्दध्वमित्यादि सर्वाभिरद्भिस्त्रिः प्रोक्षति ।

कृष्णाजिनादानादि हविष्कृता वाचं विसृज्य पशुं विशास्ति । अवरक्षो दिव इत्यवहननादि कर्म प्रतिपद्यते । उत्करे त्रिर्निनीय । यथाभागं व्यावर्तध्वं । **इदमग्नीषोमयोरग्नेर्गायत्रस्य त्रिवृतो राथन्तरस्य वासन्तस्येन्द्रस्य त्रैष्टुभस्य पञ्चदशस्य बार्हतस्य ग्रैष्मस्य विश्वेषां देवानां जागताना७ सप्तदशानां वैरूपानां वार्षिकाणा७ सवितुरातिच्छन्दसस्य त्रयस्त्रि७शस्य रैवतस्य शैशिरस्याग्नेर्वैश्वानरस्य कस्य ।** पुरोडाशार्थान् । **इदं बृहस्पतेः पाङ्क्तस्य त्रिणवस्य शाक्वरस्य हैमन्तिकस्यादित्या विष्णुपत्न्या अनुमत्याः ।** चर्वर्थान् । कृष्णाजिनादानादि । एवमधिवापस्साँवापश्च । कपालामुपधानकाले अग्नीषोमीयस्यैकादश । अग्नेर्गायत्रस्याष्टौ । इन्द्रस्य त्रैष्टुभस्यैकादश

एवमधिवापस्सँवापश्च । कपालामुपधानकालो अग्नीषोमीयस्यैकादश । अग्नेर्गायत्रस्याष्टौ । इन्द्रस्य त्रैष्टुभस्यैकादश । विश्वेषां देवानां जागतानां द्वादश, अष्टौ मन्त्राणि तूष्णीं चत्वारि । बार्हस्पत्यस्य ध्रुवोऽसीति चरुस्थालीम् । सवितुरातिच्छन्दसस्य द्वादशकपालानि युग्मानामावृत्तिः । ध्रुवोऽसीत्यदित्या विष्णुपत्न्याश्चरुस्थालीम् । वैश्वानरस्य द्वादशकपालानि युग्मानामावृत्तिः । ध्रुवोऽसीति अनुमत्याश्चरुस्थालीम् । कस्यैककपालमुपदधाति । उपधाय कपालानि सायन्दोहवत्प्रातर्दोहं दोहयति एता आचरन्तीत्यादि संक्षालन निनयनान्तम् । **कामधुक्षः प्रणो ब्रूहि मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकवि७शाभ्यां वैराजाभ्या७ शारदाभ्या७ हविरिन्द्रियम् । बहुदुग्धि**

मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकवि७्शाभ्यां वैराजाभ्या७् शारदाभ्यां देवेभ्यो हव्यमाप्यायतां पुनः--- कल्पताम् । एवं त्रिः । अनन्वारभ्येत्यादि संक्षालननिनयनान्तम् । भृगूणामङ्गिरसामित्यादि । तप्यस्वेत्येककपालस्य । अधिवापवत्सँवापः । पिष्टान्युत्पूय तण्डुलानुत्पुनाति । अपश्चोत्पूय स्थाल्यामासिञ्चति । अन्या वा आपो यजुषोत्पूय समापो अद्भिरित्यादि । यथाभागं व्यावर्तध्वं आग्नेयं गायत्रं विभज्य । यथा--ध्वं ऐन्द्रं त्रैष्टुभं विभज्य । यथा--ध्वं वैश्वदेवं जागतं विभज्य । यथाभागं व्यावर्तध्वमिति बार्हस्पत्यतण्डुलान् विभज्य । यथा--ध्वं सावित्रमातिच्छन्दसं पुरोडाशं विभज्य । **यथाभागं व्यावर्तेथामिति** तण्डुलान् विभज्य । **इदमदित्या विष्णुपत्न्याः,**

। यथा––ध्वं सावित्रमातिच्छन्दसं पुरोडाशं विभज्य । **यथाभागं व्यावर्तेथामिति** तण्डुलान् विभज्य । **इदमदित्या विष्णुपत्न्याः, इदमनुमत्याः** चर्वर्थान् । **यथाभागं व्यावर्तेथां** इतरौ । **इदमग्नेर्वैश्वानरस्य, इदं कस्य** पुरोडाशार्थान् । अन्त्ययोर्निर्देशः । **इदमहꣳ सेनाया** इत्यादि । अधिश्रयणकाले चतुरः पुरोडाशानधिश्रित्य । तप्ते प्रातर्दोहे लौकिकं दध्यानयति । एककपालमधिश्रित्य । प्रथनादि पुरोडाशानाम् । अन्तरितं सर्वेषाम् । आप्यलेपं बर्हिषि निनीय । घृतागेहीत्यादि पशुवत् । उद्वासनकाले तूष्णीं अग्नीषोमीयस्य अभिघार्य । **आप्यायतां तेजसाग्नये––––वासन्ताय जुष्टमभिघारयामि ।** तूष्णीमैन्द्रवैश्वदेवौ अभिघार्य यस्त आत्मेत्यामिक्षाम् । **आप्यायतां ––– तेजसा बृहस्पतये**

वाचस्पतये जुष्टमभिघारयामि । आप्यायतां--- तेजसा सवित्र---शैशिराय जुष्टमभिघारयामि । आप्यायतां--- तेजसादित्यै विष्णुपत्न्यै जुष्टमभिघारयामि । आप्यायतां --- तेजसा अग्नये वैश्वानरय जुष्टमभिघारयामि । आप्यायतां---तेजसा अनुमत्यै जुष्टमभिघारयामि । आप्यायतां---तेजसा काय जुष्टमभिघारयामि । स्योनं त इत्यादि । दृ७्हेत्यादि आमिक्षाम् । संहत्येत्यादि वाजिना एकदेशेन उपसिञ्चतीत्यन्तम् । आर्द्रो भुवनस्येत्यादि चरोरुद्वासनम् । अलंकरणकाले आज्येनैककपालमभिपूरयति । प्रियेणेत्यासादनम् । यज्ञोऽसीति षट् । इदमिन्द्रियं अयं यज्ञः । यो नः कनीयः---अपतमिन्द्रस्त्रैष्टुभः पञ्चदशो बार्हतो ग्रैष्मो भुवनान्नुदतां । ममाग्ने

। यज्ञोऽसीति षट् । इदमिन्द्रियं अयं यज्ञः । यो नः कनीयः--
-अपतमिन्द्रस्त्रैष्टुभः पञ्चदशो बार्हतो ग्रैष्मो भुवनान्नुदतां । ममाग्ने
पञ्चहोता पुनः पञ्चहोता । अग्नीषोमियं प्रचर्य । अन्वाप्य
हवींषि उपांशुप्रचारः । अग्नये गायत्राय त्रिवृते राथंतराय
वासन्तयानुब्रूहि । अग्निं गायत्रं त्रिवृतं राथन्तरं वासन्तं यज ।
अग्नये गायत्राय त्रिवृते राथन्तराय वासन्तायेदं । अग्नेर्गायत्रस्य
त्रिवृतो राथन्तरस्य वासन्तस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासं । इन्द्राय
त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हतायानुब्रूहि । इन्द्रं त्रैष्टुभं पञ्चदशं
बार्हतं ग्रैष्मं यज । इन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हतायेदं ।
इन्द्रस्य त्रैष्टुभस्य पञ्चदशस्य बार्हतस्य ग्रैष्मस्याहं
देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भयासं । विश्वेभ्यो देवेभ्यो

जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्योनुब्रूहि । विश्वान् देवान् जागतान् सप्तदशान् वार्षिकान् यज । विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्य इदं । विश्वेषां देवानां जागतानां सप्तदशानां वैरूपानां वार्षिकाणामहं प्राणैस्सायुज्यं गमेयं । मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकविग्ंशाभ्यां वैराजाभ्यामनुब्रहि । मित्रावरुणावानुष्टुभावेकविग्ंशौ वैराजौ शारदे यज । मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यां एकविग्ंशाभ्यां वैराजाभ्यामिदं । मित्रावरुणयोरानुष्टुभयोरेकविग्ंशयोर्वैराजयोश्शारदयोरहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयं । बृहस्पतये पाङ्तय त्रिणवय शाक्वरय हैमन्तिकायानुब्रहि । बृहस्पतिं पाङ्तं त्रिणवं शाक्वरं हैमन्तिकं यज । बृहस्पतये पाङ्तय त्रिणवय शाक्वरय हैमन्तिकायेदं ।

हैमन्तिकायानुब्रहि । बृहस्पतिं पाङ्तं त्रिणवं शाक्वरं हैमन्तिकं यज । बृहस्पतये पाङ्तय त्रिणवय शाक्वरय हैमन्तिकायेदं । बृहस्पतेः पाङ्तस्य त्रिणवस्य शाक्वरस्य हैमन्तिकस्याहं देवयज्ययान्नादो भुयासं । सवित्र आतिच्छन्दसय त्रयस्तिग्ंशय रैवतय शैशिरयानुब्रहि । सवितारमातिच्छन्दसं रैवतं शैशिरं यज । सवित्र आतिच्छन्दसय त्रयस्तिग्ंशय रैवतय शैशिरयेदं । सवितुरातिच्छन्दसस्य त्रयस्तिग्ंशस्य रैवतस्य शैशिरस्याहं देवयज्ययान्नादो भयासं। अदित्यै विष्णुपत्न्या अनिब्रहि । अदितिं विष्णुपत्निं यज । अदित्यै विष्णुपत्न्या इदं । अदित्यै विष्णुपत्न्या अहं देवयज्यया प्रप्रजयाच पशुभिश्च जनिषीय । अग्नये वैश्वानरयानुब्रहि अग्निं वैश्वानरं यज । अग्नये पञ्चदशो बार्हतो

ग्रैष्मो भुवनान्नुदतामहं---। ममाग्ने पञ्चहोता । पुनः पञ्चहोता । अग्नीषोमीयेन पशुपुरोडाशेन प्रचर्य । अन्वायात्यहविषां उपांशुप्रचारः । अग्नये गायत्राय त्रिवृते राथन्तराय वासन्ताय अनुब्रूहि । अग्निं गायत्रं त्रिवृतं राथन्तरं वासन्तं यज । अग्नये गायत्राय त्रिवृते राथन्तराय वासन्ताय इदम् । अग्नेर्गायत्रस्य त्रिवृतो राथन्तरस्य वासन्तस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । इन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय ग्रैष्माय अनुब्रूहि । इन्द्रं त्रैष्टुभं पञ्चदशं बार्हतं ग्रैष्मं यज । इन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय ग्रैष्मायेदम् । इन्द्रस्य त्रैष्टुभस्य पञ्चदशस्य बार्हतस्य ग्रैषस्याहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भूयासम् । विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्यः अनुब्रूहि । विश्वान्देवान् जागतान्सप्तदशान् वैरूपान्

भूयासम् । विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्यः अनुब्रूहि । विश्वान्देवान् जागतान्सप्तदशान् वैरूपान् वार्षिकान् यज । विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्य इदम् । विश्वेषां देवानां जागतानां सप्तदशनां वैरूपानां वार्षिकाणामहं देवयज्यया प्राणैस्सायुज्यङ्गमेयम् । मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकवि७्शाभ्यां वैराजाभ्या७् शारदाभ्यां अनुब्रूहि । मित्रावरुणावानुष्टुभावेकवि७्शौ वैराजौ शारदौ यज । मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकवि७्शाभ्यां वैराजाभ्या७् शारदाभ्यामिदम् ।

मित्रावरुणयोरानुष्टुभयोरेकवि७्शयोर्वैराजयोश्शारदयोरहं देवयज्ययेन्द्रियावी भूयासम् (जेमानमिति वा)। बृहस्पतये

पाङ्क्ताय त्रिणवाय शाक्वराय हैमन्तिकाय अनुब्रूहि । बृहस्पतिं पाङ्क्तं त्रिणव७् शाक्वर७् हैमन्तिकं यज । बृहस्पतये पाङ्क्ताय त्रिणवाय शाक्वराय हैमन्तिकायेदम् । बृहस्पतेर्पाङ्क्तस्य त्रिणवस्य शाक्वरस्य हैमन्तिकस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । सवित्र आतिच्छन्दसाय त्रयस्त्रि७्शाय रैवताय शैशिराय अनुब्रूहि । सवितारमातिच्छन्दसं त्रयस्त्रि७्श७् रैवत७् शैशिरं यज । सवित्र आतिच्छन्दसाय त्रयस्त्रि७्शाय रैवताय शैशिरायेदम् । सवितुरातिच्छन्दसस्य त्रयस्त्रि७्शस्य रैवतस्य शैशिरस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । अदित्यै विष्णुपत्न्यै अनुब्रूहि । अदितिं विष्णुपत्नीं यज । अदित्या विष्णुपत्न्या अहं देवयज्यया प्रप्रजया च पशुभिश्च जनिषीय । अग्नये वैश्वानराय अनुब्रूहि ।

अदितिं विष्णुपत्नीं यज । अदित्या विष्णुपत्न्या अहं देवयज्यया प्रप्रजया च पशुभिश्च जनिषीय । अग्नये वैश्वानराय अनुब्रूहि । अग्निं वैश्वानरं यज । अग्नये वैश्वानरायेदं । अग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । अनुमत्यै अनुब्रूहि । अनुमतिं यज । अनुमत्या इदं । अनुमत्या अहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । काय अनब्रूहि । कं यज । कायेदम् । कस्याहं देवयज्ययान्नादो भूयासं । प्रत्याक्रम्य । न पार्वण नारिष्ठाः । स्विष्टकृदादि समानं पशुपुरोडाशवत् । आग्नेय विकाराणां विरुज्य प्राशित्रं । इडा मार्जनान्ते । स्रुवेण सकृत्पृषदाज्यस्योपहत्येत्यादि समानमा समाप्तेः ।

वसतीवरी परिहरणादि अग्निष्टोमवत् । रात्रौ परिस्तरणान्ते व्रतं । प्राजहिते दीक्षितस्य व्रतमित्यादि । अपरेणोत्तरवेदिं व्रतं प्रयच्छति अन्नपते । देवस्य त्वा । रात्रिमिष्टका । या ते अग्ने । शिवाःपीता । रात्रौ जागरयन्ति इत्यग्नीषोमीयम् ।

)

होता– विहिसोतोरसृक्षत नेन्द्रं देवममंसत ।

प्रतिप्रस्थाता– शों सामोदैव ।

ह ा ै त ा ा –

यत्रों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओमदद्वृषा

कपो३म्ओओओमर्यः पुष्टेषु मत्सखा

प ा ं स्थ ा ा द ा ा –

पत्रा३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओमदद्धृषा

कपो३म्ओओओमर्यः पुष्टेषु मत्सखा

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

होता–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरों३ ।

ऋगन्ते प्रणवे ओथामोदैवो३म् । वृषाकपिसूक्ते एवं प्रतिगरः

।

परा हीन्द्र धावसि वृषाकपिरेति व्यथिः ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –

नोओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ३म्

ह प्र विन्दसो३म् ओओओमन्यत्र सोमपीतये ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वास्मादिन्द्र उत्तरों३

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–किमयं त्वां वृषाकपिश्चकार हरितो मृगः ।

प्र–ओथामोदैव

ब्रा–किमेव त्वा वृषाकपिश्चकार हरितो मृगः ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

यस्मोंऽ३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मिरस्यसीदोऽ३म्ओओओं न्वर्यो वा पुष्टिमद्वसु ।

प ा ; स् थ ा ा त ा ा –

ओंऽ३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवोंऽ३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरोऽ३म्

प्र–ओथामोदैवोऽ३म्

ब्रा–यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा – श ा ा

न्वों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं स्य

जम्भिषो३म्ओओओमपि कर्णेवराहयुः ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–र्विश्वस्मादिद्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–विश्वस्मादद्र उत्तरा३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–प्रिया तष्टानि मे कपिर्व्यक्ताव्यदूदुषत् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

शिरों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं न्वस्य

राविषो३म् ओओओं न सुगं दुष्कृते भुवम् ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–न मत् स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा – न ा

मों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं

प्रतिच्यवीयसों ओओओं न सक्थ्युद्यमीयसी ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ
मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–उवे अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –
भसों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं मे
अम्ब सक्थिमो३म् ओओओं शिरो मे वीव हृष्यति ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ
मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने ।

प्र–ओथामोदैव

ब्रा–किं

शों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं रपत्नि
नस्त्वो३म्ओओओमभ्यमीषि वृषाकपिम् ।

प्रस्थाता–

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

नस्त्वा३म्ओओओमभ्यमीषं वृषाकपिम् ।

प्रस्थाता–

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–अवीरामिव मामयं शरारुरभि मन्यते ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –

उतों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं

हमस्मि वीरिणो३म्ओओओमिन्द्रपत्नी मरुत्सखा ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–संहोत्र स्म पुरा नारी समनं वाव गच्छति ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

वेथों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओमृतस्य

वीरिणों३ओओओमिन्द्रपत्नी मरुत्सखा ।

ब ा ं ा –

वेधों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओमृतस्य

वीरिणों३ओओओमिन्द्रपत्नी महीयते ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्रवम् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा – न ा

ह्यों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं स्या

अपरं च नो३म्ओओओं जरसा मरते पतिः ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर्ऋते ।

प्र–ओथामोदैव

ब्रा–नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर्ऋते ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

यस्यों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं

दमप्यं हवो३म्ओओओं प्रियं देवेषु गच्छति ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुस्नुषे ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –
घसों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं त
इन्द्र उक्षणो३म्ओओओं प्रियं काचित्करं हविः ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –
ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ
मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–उक्षणो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरा३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–उक्ष्णो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

उतों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं हमद्मि पीव ओ३म् ओओओं दुभा कुक्षी पृणन्ति मे ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवोम्

ब्रा–वृषभो न तिग्मशृङ्गोऽन्तर्यूथेषु रोरुवत् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –

मन्थों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं त

इन्द्र शं हृदो३म्ओओओं यं ते सुनोति भावयुः ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

ओ३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ
मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–र्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–न सेशे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्या कपृत् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –
सेदों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं शे
यस्य रोमशो३म्ओओओं निषेदुषो विजृम्भते ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ
मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा–विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–न सेशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –
सेदों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं शे
यस्य रम्बतो३म्ओओओं न्तरा सक्त्या कृपत् ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –
ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

यस्य रम्बतो३म्ओओओ न्तरा सक्त्या कृपत् ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–अयमिन्द्र वृषाकपिः परस्वन्तं हतं विदत् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

असों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं सूनां

नवं चरो३म्ओओओमादेधस्यान आचितम् ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–अयमेमि विचाकशद् विचिन्वन् दासमार्यम् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –

पिबों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं

पिपाकसत्वनो३मओओओं शि धीमाचाकशम् ।

ढ ा ; ा –

पिबों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं

मिपाकसुत्वनो३म्ओओओं भि धीरमचाकशम् ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–धन्व च यत् कृन्तत्रं च कति स्वित् ता वि योजना

।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा –

नेदों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं यसो

वृषाकपो३म्ओओओं स्तमेहि गृहाँ उप ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–पुनरेहि वृषाकपे सुविता कल्पयावहै ।

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–पुनरेहि वृषाकपे सुविता कल्पयावहै ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ; ा – ट ा

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं ष

स्वप्ननंशनो३म्ओओओं स्तमेषि पथा पुनः ।

प ा ; स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–यदुदञ्चो वृषाकपे गृहमिन्द्राजगन्तन ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा – क ठ ा

स्यों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं

पुल्वघो मृगो३म्ओओओं कमगञ्जनयोपनः ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –

ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

मदथमदवो३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

ब्रा–पर्शुर्ह नाम मानवी साकं ससूव विंशतिम् ।

प्र–ओथामोदैव

ब ा ं ा –
भद्रों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओं भल
त्यस्या अभो३म्ओओओं यस्या उदरमामयत् ।

प ा ं स थ ा ा त ा ा –
ओं३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

मदेथमदैवों३ओओओओथामोदैव ।

ब्रा– विश्वस्मादिन्द्र उत्तरो३म्

प्र–ओथामोदैवो३म्

न्यूङ्खान्ते **इदं जना उपश्रुते**त्यादि **यस्सभेय** इत्यन्तं प्रणवान्तः प्रतिगरः **ओथामोदैवो३म्** इति । **यस्सभेयो विदथ्ये**त्यादि **विततौ किरणौ** पर्यन्तं प्राकृतः प्रतिगरः ।

ब्राम्हणाच्छंसि– विततौ किरणौ द्वौ तावपिनष्टि पूरुषः ।

प्रतिप्रस्थाता–दुन्दुभिमाहननाभ्यां जरितरोथामोदैव

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्रतिप्रस्थाता–दुन्दुभिमाहननाभ्यां जरितरोथामोदैव

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैवो३म्

ब्राम्हणाच्छंसि–मातुष्टे किरणौ द्वौ नीवीतः पुरुषादृते ।

प्रतिप्रस्थाता–कोशबिले जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैवो३म्

ब्राम्हणाच्छंसि–निगृह्य कर्तकौ द्वौ निरायच्छसिमध्य माम्

।

प्रतिप्रस्थाता–रजनि ग्रन्थैर्धानां जरितरोथामोदैव

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैवो३म्

ब्राम्हणाच्छंसि–उत्तानायै शयानायै तिष्ठं नेवावगूहसि ।

प्रतिप्रस्थाता–उपनहि पादं जरितरोथामोदैव

ब्रा– न वै कुमारितत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैवोम्

ब्रा–श्लक्ष्णायां श्लक्ष्णिकायां श्लक्ष्णमेवावगूहसि ।

प्र–उत्तरां जनीमां जन्यां जरितरोथामोदैव

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैव

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैव

ब्रा–अवश्लक्ष्णमवभ्रशदन्तर्लोमवति हृदे ।

प–उत्तरां जनीं वर्त्मन्यां जरितरोथामोदैव

ब्रा–न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसो३म्

प्र– ओथामोदैवो३म्

ब्रा–इहेत्थ प्रागपागुदगधराक् ।

प्र– ओथामोदैव

ब्रा–अराला उदभन्थतो३म् ।

प्र–अलाबूनि जरितरोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–इहेत्थ प्रागपागुदगधराक् ।

प्र– ओथामोदैव

ब्रा–वत्साह प्रुषन्त आसतो३म् ।

प्र–पृषातकानि जरितरोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–इहेत्थ प्रागपागुदगधराक् ।

प्र– ओथामोदैव

ब्रा–स वीपुत्सी लिलीशयो३म् ।

प्र–अश्वत्थपलाशं जरितरोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–इहेत्थ प्रागपागुदगधराक् ।

प्र– ओथामोदैव ।

ब्रा–इहेत्थ प्रागपागुदगधराक् ।

प्र– ओथामोदैव ।

ब्रा– स्थालीपाको विलीयसो३म् ।

प्र–पिपीलिकावटो जरितरोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–भुगित्यभिगतः ।

प्र–श्वा जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–शरित्यभिष्ठितः ।

प्र–पर्णशदो जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–फलित्यप्रक्रान्तः ।

प्र–गोशफो जरितरोथामोदैव ।

ब्रा– वीमे देवा अक्रंसताध्वर्यो क्षिप्रं प्रचर ।

प्र–पत्नी यीयप्सते जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–सुशस्तिरिद्रवामस्यति प्रक्खिदसोमहे ।

प्र–होता विष्टीमेन जरितरोथामोदैव ।

ब्रा– आदित्याहजरितरगिरोभ्यो दक्षिणामनयन् ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा–तां हजरितर्नप्रत्यायन् ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–तामु ह जरितः प्रत्यायन् ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–तामु ह जरितः प्रत्यायन् ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–तां ह जरितर्नप्रत्यगृभ्णन् ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा– तामुहजरितः प्रत्यगृभ्णन् ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा– अहानेतसं न विचेतनानि ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा– जज्ञानेतसं न पुरोगवासः ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–उतश्वेत आशुपत्वा ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–उतो पद्याभिजविष्ठः ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–उतेमाशुमानं पिपर्ति ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–आदित्या रुद्रा वसवस्त्वेळते ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–इदं राधः प्रतिगृभ्णीह्यङ्गिरः ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–इदं राधः प्रतिगृभ्णीह्यङ्गिरः ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–इदं राधोबृहत्पृथु ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा– देवा ददत्वावरम् ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–तद्वो अस्तु सुचेतनम् ।

प्र–तथा ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–युष्मे अस्तु दिवेदिवे ।

प्र–ओं ह जरितरोथामोदैव ।

ब्रा–प्रत्येवगृभायत ।

प्र–ओम्

ब्रा– त्वमिन्द्रशर्मरिणा हव्यं पारावतेभ्यः ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा– विप्राय स्तुवते वसुनिजुरिश्रवसे महे ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा–त्वमिन्द्र कपोतायच्छिन्नपक्षाय वञ्चते ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा–श्यामाकं पक्वं पीलु च वारस्मा अकृणोद्बहु ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा–श्यामाकं पक्वं पीलु च वारस्मा अकृणोद्बहु ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा–अरङ्गरो वावदीति त्रिधाबद्धो वरत्रया ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्रा– इरामुह प्रशंसत्वानिरामुपसेधत ।

प्र– ओथामोदैव ।

ब्रा–यदस्या अंहुभेद्याः, पृथुः स्थूरमुपातसत् ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

मुष्कों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

विदस्या एजतों३ओओओ गोशफेशकुलाविवो३म् ।

८८ – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–यदा स्थूरेण पयसा अनूमुष्का उपावधीत् ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

विष्वो३ओओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

चावस्या अर्दतो२९

३ओओओ सिकतास्विवगर्दभो३म् ।

८८ – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

३ओओओ सिकतास्विवगदभो३म् ।

प ⌐ – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ
किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–यदल्पिका स्वल्पिकाकर्कन्धुकेव पच्यते ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ⌐ ा –
वासों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ
तिकमिव तों३ओओओ जनोयभ्यमाना वितन्वतो३म् ।

प ⌐ – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ
किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–यद्देवासो ललामगुं प्रतिष्ठीपिनमापिषुः ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

सख्नों३ओओओओओओ३आओओओओओ३ओओओ दे

दृश्यते नारीसक्थों३ओओओ साक्षीवगो यथो३म् ।

प ा ं – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–महाणग्न्युपब्रूते अश्वस्यावेशितं पसः ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

ईदों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

ईदों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

फलस्य वृक्षस्यों३ओओओ शूर्पं शूर्पं भजेमहो३म् ।

प ा ं – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–महानग्न्यदृप्तं हिसोक्रन्ददस्तमासरत् ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

शक्नों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

काननाशकों३ओओओ मशका सक्थ्युद्यमानो३म् ।

प्र – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–महानग्न्युलूखलमतिक्रामन्त्यब्रवीत् ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब्र – यथों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ व ते

वनस्पतों३ओओओ पिघ्नन्ति तथैव मो३म् ।

प्र – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–महानग्न्युलूखलमतिक्रामन्त्यब्रवीत् ।

ए[– ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ
किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–महान्वैबिल्वो भद्रो महान्पक्क उदुम्बरः ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –
महों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओअभिज्ञु
बाधतों३ओओओ महतः साधुखोदनो३म्।

ए[– ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ
किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–कपृन्नरः कपृथमुद्दधातन चोदयत खुदत वाजसातये

।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

निष्टोंओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओग्र्यः

पुत्रमा च्यावयोतयों३ओओओ इन्द्रं सबाध इह सोमपीतयो३म्

प ा ं – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

ब्रा–यद्ध प्राचीरजगन्तोरो मण्डूरधाणिकीः ।

प्र–ओथामोदैव ।

ब ा ं ा –

दन्तों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

प्र–आथामोदैव ।

ब ा ं ा –

हतों३ओओओओओओ३ओओओओओओ३ओओओ

इन्द्रस्य शत्रवों३ओओओसर्वे बुद्बुदयाशवो३म्

प ं – ई ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ इ इ इ ३ इ इ इ

किमयमिदमाहो३ओओ३मोथामोदैवो३म् ।

वेदिमानकारिका

श्येनपावकतुक्ताया वेदेर्मानं प्रकीर्त्यते ।

विहारमाने सर्वत्र पदं पञ्चदशाङ्गुलम् ॥

सार्धसप्तविधे वह्नौ द्विपदप्रक्रमो भवेत् ।
प्राचीमाधु परिज्ञाय पृष्ठां ज्र्जुं वितत्य च ॥
वक्ष्यमाणा तु सङ्ख्यात्र प्रादेशार्धेन कीर्तिता ।
पूर्वं निहतमारभ्य पृष्ट्यायां निखने क्रमात् ॥
तिथ्यर्धमासर्तुरसाद्रिचन्द्र
पञ्चस्वराग्नित्रितयद्विपञ्च ।
द्वित्र्यग्निदृग्वेदरसेषु चन्द्र
वेदद्विदृग्भूम्यनलद्विसप्त ॥
त्रित्रिद्विपञ्चद्व्यनलत्रिनेत्र
दशेषुभूतद्वितयत्रिवह्नौ ।
द्व्यधिकांश्च शङ्कूश्चतुरो दशानां

दशेषुभूतद्वितयत्रिवह्नौ ।
द्व्यधिकांश्च शङ्कूश्चतुरो दशानां
सहादिमेनान्त्य युतान् पुरोगान् ॥
षट्त्रिंशिक वेदिमानरज्जु
द्व्यष्टेषु चिह्नं प्रकरोति तस्याम् ।
मध्यं क्रमाद्द्वादश पाशयोः स्युः
षट्त्रिंशका या इह मानकाले ॥
श्रोणीपञ्चदशस्वाद्ये मातव्ये प्रक्रमैरिह ।
द्वितीये पञ्चमे चात्र सदस्तिर्यग्विशिष्यते ॥
पार्श्वे तु दक्षिणेरत्नि द्वादशप्रक्रमा इह ।
उत्तरे दशमारत्निर्नव स्युः प्रक्रमा अपि ॥

षट्त्रिंशदङ्गुलायामा धिष्ण्याः स्युः त्रिचतुर्थयोः ।
प्रसार्य दक्षिणे रज्जुं शङ्कुरष्टादशाङ्गुले ॥
षट्त्रिंसदङ्गुलं शिष्ट्वा सञ्चरं दक्षिणे ततः ।
शङ्कुं हत्वा ततः शास्तुः शङ्कुः षट्त्रिंशदङ्गुले ॥
पूर्ववत्सञ्चरं शिष्ट्वा पूर्ववद्ब्रह्मणेऽपि च ।
प्रासार्योत्तरतो रज्जुं शङ्कुः स्याद्दक्षशङ्कुवत् ॥
सञ्चरं तदुदक् शिष्ट्वा होतृवद्ब्रह्मशंसिनः ।
इतरे चैवमेव स्युः धिष्णियास्सञ्चरा अपि ॥
कृत्वा रज्जुं चतुर्थेपि धिष्ण्याः कार्याश्च पूर्ववत् ।
पञ्चमे सदसः प्राग्वत् भास्करेषु दशस्वपि ॥
दक्षिणेचोत्तरे कोणौ ततः शिष्ट्वा तु सञ्चरम् ।

पञ्चमे सदसः प्राग्वत् भास्करेषु दशस्वपि ॥
दक्षिणेचोत्तरे कोणौ ततः शिष्ट्वा तु सञ्चरम् ।
षष्ठे कुर्याद्धविर्धानं सार्धैरत्निचतुष्टये ॥
सप्तमे स्यादिहाग्नीध्रं षट् प्रक्रम विशालितम् ।
पादोनैकादशे शङ्कुः तद्वत्सप्तदशोत्तरे ॥
नवैकादशयोरत्र धिष्ण्यावाग्नीध्रलीयकौ ।
पादोनद्वादशे शङ्कुः लीयार्थं दक्षिणे ततः ॥
षट्त्रिंशदङ्गुले चैवमाग्नीध्रीयस्य चोत्तरे ।
कुर्यादेकादशेप्येवं दक्षिणे चोत्तरेपि च ॥
पञ्चदशे स्यादाग्नीध्रं प्राग्वत्सप्तदशे ततः ।
कुर्यात्प्राग्वद्धविर्धानं विंशे स्याद्बर्हिपुच्छकम् ॥

दक्षिणोत्तरयोरस्मात् प्रक्रमेषु चतुर्ष्वथ ।
पञ्चविंशे मनुष्वस्मा उत्तरस्यादुदक् स्थले ॥
अथ पाशौ विपर्यस्य प्रागस्मान्मिनुयादिह ।
सप्तविंशे भवेन्मूलं प्रक्रमे पार्श्वयोर्द्वयोः ॥
एकोन त्रिंशे पक्षौ मूलं तु त्रिषु दक्षिणे ।
प्रक्रमेषु सपादेषु सप्तस्वस्मात्क्रमेपि च ॥
आयामः पक्षयोरेष दक्षिणस्य समीरितः ।
एवं कुर्यादुदक्पक्षं रज्जुं तत्र प्रसार्य च ॥
एकत्रिंशे सपादेषु दशसु प्रक्रमेषु च ।
एकस्मिन्प्रक्रमे चैवं कुर्यादुत्तरपार्श्वके ॥
द्वात्रिंशकेप्येवमेवं कुर्यात्पार्श्वद्वयेपि च ।

एकस्मिन्प्रक्रमे चैवं कुर्यादुत्तरपार्श्वके ॥
द्वात्रिंशकेप्येवमेवं कुर्यात्पार्श्वद्वयेपि च ।
त्र्यस्त्रिंशे तु शामित्रः सार्धे पञ्चदशे क्रमे ॥
अतीते निखनेत् शङ्कुः षट्त्रिंशत्यङ्गुलेप्युदक् ।
चतुस्त्रिंशे सपादेषु दशसु प्रक्रमेषु च ॥
एकस्मिन्प्रक्रमे चैवं कुर्यादुत्तरपार्श्वके ।
पञ्चत्रिंशे च शामित्रः प्राग्वत् षट्त्रिंशके ततः ॥
कुर्यात् पक्षाप्ययौ प्राग्वत् ततः शङ्कौ पुरो गते ।
ततः कुर्याच्छिरो वह्नेः प्रक्रमे दक्षिणोत्तरे ॥
एवं कुर्याच्च पूर्वस्मिन् चत्वारिंशे प्रमुच्यते ।
त्रयोदशसु चात्वालः शम्यामात्रेप्युदक् ततः ॥

उपान्त्ये द्वादशस्वंसौ चात्वालेन्त्ये तु पूर्ववत् ।
प्रादेशार्धाः शतं चात्र त्यधिकाशीतिरुच्यते ॥
शिरस्येते दश न्यस्ताश्चत्वारिंशदिहात्मनि ।
दश पञ्च च पुच्छे तु प्रत्यगप्येवमेव हि ॥
एकैकस्मिन्स्तु षट्त्रिंशत् हविर्धाने सदस्यपि ।
मध्ये त्वष्टौ सदः पश्चात् चोदिता दश पञ्च च ॥
पञ्च चैते पुरो वह्नेः बर्हिर्वेदेस्त्रयोऽपि च ।
पक्षयोर्नमनं तत्र सूत्रेणैव समीरितम् ॥
पक्षाग्रमुत्सृजेत्यादि विधानं नमयेच्छदौ ।
पक्षाग्रचतुरस्राणामग्नीशानदलान्स्त्यजेत् ॥

पक्षाग्रचतुरस्राणामग्नीशानदलान्स्त्यजेत् ॥

मीयते साग्निकी वेदिः प्रक्रमैस्त्रीशदङ्गुलैः ।
आदि त्रि षट् चन्द्र नेत्र त्रि त्रिभूनेत्र भूमिषु ॥
द्वेक द्वि षट् द्वि चन्देषु हन्यत् षेडश शङ्कवः ।
सप्तविंशतिधा रज्जुः चुह्नं द्वादशसु स्मृतम् ॥
विमाने पाशयोर्मध्ये प्राक्रमा नव चोदिताः ।
अपर्याप्तौ विवृद्धिः स्यात् तन्निमित्तेति सूत्रतः ॥
श्रोणी पञ्चदशस्वाद्ये सदोनन्तरतुर्ययोः ।

पञ्चमादिकरुद्रेषु श्रोण्यंसौ दक्षिणौ स्मृतौ ॥
पञ्चमद्वयतुक्तेषु भवेतां दशसूत्तरे ।
द्वितीयेन्तरा धिष्ण्याः पिशिलार्धेन तद्भ्रमः ॥
पञ्चमद्वयहीनेषु धानं चतुर्षु पञ्चमे ।
पश्चात्प्राग्वानसदोसोः याद्यं प्रक्रमपञ्चमम् ॥
आग्नीध्रं पादहीनेषु रुद्रसप्तदशस्विह ।
षष्ठे कार्या द्वादशेषु मार्जाल्याग्नीध्रधिष्णियौ ॥
सप्तमे प्राग्वदाग्न्ध्रं हविर्धानं तथोष्टमे ।
प्राग्वत्पाशव्यत्ययेन रुद्रे स्यान्मनुषूत्करः ॥
षोडशस्वर्धहीनेषु शामित्र स्यत् चतुर्दशे ।
अन्तिमे द्वादशस्वंसौ चात्वालो स्यादुदक्रमे ॥

षोडशस्वर्धहीनेषु शामित्र स्यत् चतुर्दशे ।
अन्तिमे द्वादशस्वंसौ चात्वालो स्यादुदक्रमे ॥
शुल्बान्तरेणाग्निमानं दशमोपान्त्ययोरिह ।